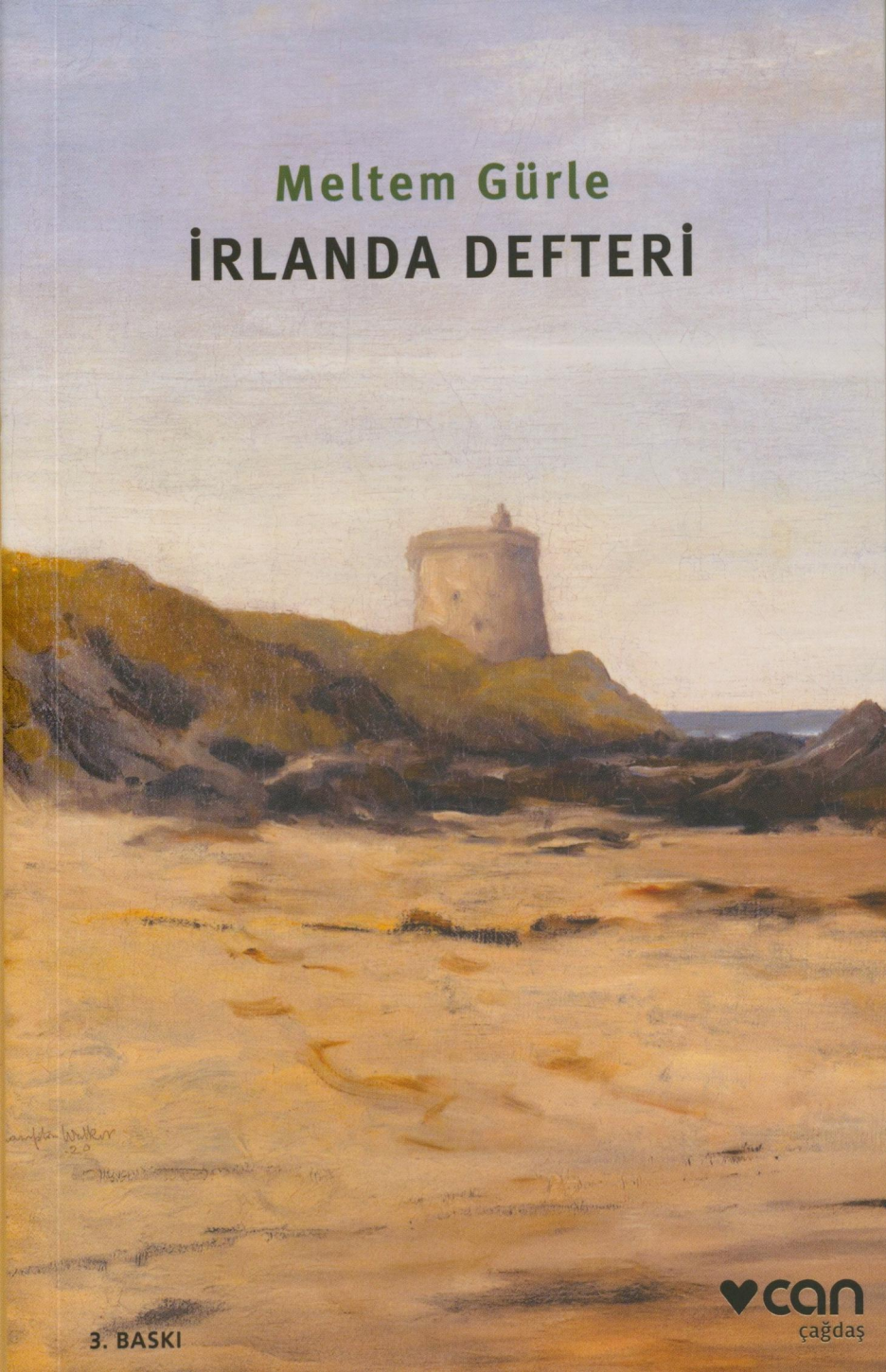
Meltem Gürle

İRLANDA DEFTERİ

3. BASKI

can çağdaş

MELTEM GÜRLE

İRLANDA DEFTERİ

Can Çağdaş

İrlanda Defteri, Meltem Gürle
© 2025, Can Sanat Yayınları A.Ş
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2025
3. basım: Şubat 2026, İstanbul
Bu kitabın 3. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Abdullah Ezik
Düzelti: Aylin Samancı Elmasdağ
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)
Kapak tasarımı: Berke Koç

Baskı ve cilt: Vizyon Basımevi Kağıtçılık Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti.
Beylikdüzü O.S.B Mah. Orkide Cad. No: 1/Z Beylikdüzü-İstanbul
Sertifika No: 52098

ISBN 978-975-07-6532-2

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 43514

MELTEM GÜRLE

İRLANDA DEFTERİ

DENEME

can

Meltem Gürle'nin Can Yayınları'ndaki diğer kitabı:

Kırmızı Kazak, 2016

MELTEM GÜRLE, 1966'da Almanya'da doğdu. Çocukluğu İzmir'de, öğrencilik yılları İstanbul'da geçti. Boğaziçi Üniversitesi'nde Felsefe ve Edebiyat eğitimi aldı. Gazete yazıları ve akademik makaleleri yanı sıra, Oğuz Atay'ın Batı edebiyatının büyük eserleriyle diyaloğunu incelediği *Ölülerle Konuşmak* (2016) adlı bir araştırması ve *Roko ile Konuşmalar* (2018) adında çocuklar için bir felsefe kitabı vardır. Halen Köln Üniversitesi'nde karşılaştırmalı edebiyat alanında çalışmalarını sürdürüyor.

Mary'ye,
dostluğu için sonsuz şükranla...

Yavaş olma zamanı şimdi
Duvara yaslanıp bekle
Sert havalar geçene kadar.

Dene, elinden geldiğince,
İzin verme sakın
Şüphenin tel fırçası
Yüreğinden söküp atmasın
Sana ait olanları
Ve o kararsız ışığını.

Gönlünü ferah tutarsan,
Yine güzel günler gelecek;
Ayakların bir kez daha
Vaat edilen yeşil çayırlara erecek
Havanın yumuşacık olduğu
Ve yeni bir başlangıçla pembeleştiği o yerde.

John O'Donohue,
Aramızdaki Boşluğu Kutsamak: Bir Lütuflar Kitabı

"Dinleniyor. Seyahat etti."

James Joyce, *Ulysses*

İçindekiler

Dublin'e Giderseniz Bir Gün Eğer - I 17
Pansiyon 22
Suretler 27
Döne Döne Büyüyen Anaforda... 31
Krallar ve Tavuklar 35
Kraliçe 39
Toplantı 44
Bavyeralı Kemancı 50
Anam Cara 54
Beceriksiz Kundakçı 60
Adabı Muaşeret 65
Çorba 71
Unutulmuşluğun Yeşili 80
Öfkenin Kalbe Dokunduğu Yer 84
Periler, Lanetler ve Çuha Çiçekleri 88
Arp 92
Kule Merdiveninde Buluşma 96
Deniz Kıyısındaki Kütüphane 100
Cenazeden Sonra 104
Mezar Kazıcıları 108

Zombi 115
Kazmak 119
Kadınlar Arasında 123
Birtakım İrlandalı Meseleler 128
Arkadaş Çevresi 132
Uzun Bir Yol 141
Nora 148
Skıppy Ölür 156
İthaka 163
Papanın Tuvaleti 169
Deniz! Deniz! 173
Kötülüklerin En Büyüğü Sığlıktır 177
Gölgeler İçindeki Mordor Diyarı'nda 181
Patates 185
Godot İçin Mükemmel Bir Gün 189
Emanet Çocuk 193
Yağmurdan Sonra 197
Üç Teşebbüs 201
Dublin'e Giderseniz Bir Gün Eğer - II 206
Eve Dönüş 210

Önsöz

İrlanda'ya hayatımın zor bir dönemecinde vardım. Evimden uzak düşmüştüm. Geriye dönüp dönemeyeceğim belli değildi. Geriye dönsem bile evimi bıraktığım gibi bulacağım şüpheliydi. Hayatım belirsizlikler içindeydi. Ailemi, arkadaşlarımı, öğrencilerimi terk etmiştim. Suçluluk duygusu, özlem ve öfke arasında savrulup duruyordum. Dahası kurallarına ayak uyduramadığım bir ülkede, tanımadığım insanlar arasında uzun bir sene geçirmiştim. Yas tutmaya bile zamanım olmamıştı. Çok ama çok yorgundum.

Bir sabah yataktan kalkamadım. O gün yorganların arasına sığınmış yatarken içimden gelerek şunu diledim: Havası yumuşak, insanları sevecen bir yerde bir nefes boyu durmak istiyordum.

Bunlardan birincisini değil ama ikincisini tutturdum.

İrlanda Defteri böyle açıldı.

DUBLİN'E GİDERSENİZ BİR GÜN EĞER – I

Üniversiteyi bitirdiğim sene yolu İstanbul'a düşmüş bir Joyce uzmanıyla tanışmıştım. Garip bir tesadüftü aslında. O sıralar, uzun süredir kitaplığımda bekleyen *Ulysses*'e el atmaya cesaret etmiştim. Fakat roman bana teslim olmuyordu bir türlü. Ya da ben ona teslim olamıyordum, bilmiyorum. Bu kitap daha önce okuduğum hiçbir şeye benzemediği gibi, İngilizce bilgimin sınırlarını da epeyce zorluyordu. Hikâyenin ayrıntılarını kavrayamıyor, Joyce'un neredeyse her satıra yerleştirdiği göndermeleri takip edemiyor, böyle olunca da devam etmek konusundaki hevesimi yitirir gibi oluyordum.

İşte tam vazgeçmek üzereydim ki, kader karşıma bu zarif Japon beyi çıkardı. Yaşını başını almış bir adam olan bu profesör, uzunca bir İrlanda seyahatinden sonra Tokyo'daki evine dönüyordu. Dönüş yolunda İstanbul'da bir arkadaşına uğramış, onun evindeki kanepenin üzerinde de beni bulmuştu. Yumuşak bakışlı, davudi sesli, biraz melankolik görünen bir adamdı. Üç parçadan oluşan bir takım elbise giymişti. Bunu hatırlıyorum, çünkü etrafımda böyle giyinen hiç kimse yoktu. Birine benziyordu, ama kim olduğunu bir türlü çıkaramıyordum. Kelimelerin üzerinde durarak yavaş yavaş konuşuyor, cümlelerin arasına uzun sessizlikler bırakıyordu. Bir ara odasına kadar

gittiğinde, ortak arkadaşımız, konuğunun hasta olduğunu ve onu çok yormamam gerektiğini kulağıma fısıldadı.

Yine de güzel bir akşam geçirdik birlikte. İrlanda edebiyatına dair sohbet ettiğimizi hatırlıyorum. Yeats ve Beckett'ten, bu ikisini aynı anda sevmenin ne kadar tuhaf olduğundan ve tabii ki Joyce'tan konuştuk. *Dublinliler*'e bayıldığımı söyledim. Hemen beğendiğimiz öyküleri karşılaştırmaya giriştik. O, kitabın son öyküsü "Ölüler"in bir başyapıt olduğunu düşünüyordu. Benim o sıralar favorim, bir çocukluk hikâyesini anlatan "Araby" idi. Herkes yaşına uygun bir öykü seçmişti yani. Sıra *Ulysses*'e geldiğinde, sabırlı olmamı tavsiye etti bana. Bu roman öyle bir oturuşta okunup geçilecek bir kitap değildi. Bense söylenip duruyordum: Hikâyeyi takip etmek çok zordu, hatta kimi bölümlerde imkânsıza yakındı. Joyce bir konudan diğerine, bir sesten ötekine geçip duruyordu, bazı yerlerde neden söz ettiğini bile anlayamıyordum. Daha *Finnegans Wake*'ten haberim yoktu tabii. Ne dediğimi bilmiyordum aslında. Fakat bu yumuşak bakışlı adam toyluğumu yüzüme vurmadı. Onun yerine, vazgeçmeyip romanı sonuna kadar okumamı salık verdi. Hatta bu konuda söz vermemi istedi benden. *Ulysses* eşsiz bir romandı çünkü. Pişman olmayacağımdan emindi. "Ama," dedi hemen ardından, "şimdilik her şey biraz eksik kalacak. Dublin'e giderseniz bir gün eğer, işte ancak o zaman romanı tamamlamış olacaksınız."

Profesör ertesi gün Japonya'ya uçtu. Onu bir daha hiç görmedim. Bir süre sonra ölüm haberi geldi. Bu kibar adamı kime benzettiğimiyse çok sonra buldum: Bastonu tutan ellerinin üzerindeki yaşlılık lekeleri ve kusursuz giyimiyle Borges'in ikiz kardeşi gibiydi. Ama iyi huylu bir ikizdi bu.

Dublin'e indikten kısa bir süre sonra, yıllar önce tanıştığım o yaşlı Japon'u yeniden hatırladım. Yumuşak

bakışları ve sevecen gülümsemesiyle gözümün önünde beliriverdi. Sadece bir gecelik bir tanışıklığın hatırasını zihnimde bu kadar uzun zaman taşımış olmak şaşırttı beni. Bir edebiyatsever için Dublin'e gitmenin bir tür hac yolculuğu sayılacağını söylemişti ayrılırken. O zamanlar bu söze pek itibar etmemiş olabilirim, ama şimdi, şehre ayak bastıktan sonra, onun ne demek istediğini daha iyi anlar gibiydim. Ben de bu yolculuğa çıkmaya hazırdım artık.

İyi bir hacı adayının yapması gerektiği gibi, kendime rahat bir çift yürüyüş pabucu aldım önce. Şehir çok büyük sayılmazdı, ama ben tabana kuvvet gezecektim. En makul davranış bu gibi görünüyordu. Ardından da Dublin sokaklarını arşınlamaya giriştim. Şehrin her bir yanına dağılmış Joyce izlerini takip etmekten ibaret yolculuğum böylece başlamış oldu. *Ulysses*'te adı geçen mekânları görmek, Leopold Bloom'un şehri boydan boya geçerken attığı adımları izlemek şimdiye kadar yaptığım en zevkli şeylerden biriydi. Bloom'un öğleüstü vardığı O'Connell Caddesi'nden, gözucuyla kontrol ederek saatini ayarladığı Ballast Office'in bulunduğu limana, limonlu sabun satın aldığı Sweny'nin Eczanesi'nden, önünden geçerken bir güvercin sürüsüne bakarak, "Acaba kimin üstüne yapmalıyız?" diye düşündüklerini hayal ettiği İrlanda Parlamento Binası'na (şimdi İrlanda Bankası) kadar hepsini bir bir gezdim. Unutulmaz bir deneyimdi gerçekten. Şehrin her köşesinde izler vardı. Roman adeta sahne sahne gözlerimin önünde açılıyordu.

Joyce'a atfedilen ve sıkça alıntılanan bir söz vardır: "Bir gün Dublin yıkılıp yok olursa *Ulysses* sayesinde şehri yeniden birebir inşa etmek mümkün olacaktır." Bunu gerçekten söylemiş midir bilmiyorum. Joyce'a yakışan bir laf gibi geliyor kulağa. İlk anda biraz abartılı görünebilir ama doğrudur bu: *Ulysses* gerçekten de 1900'lerin

başındaki Dublin'in son derece detaylı bir haritasını çıkarır. Sürgündeki yazarın "sevgili rezil Dublin"ine aşk mektubu gibidir aslında bu roman. Bu mektubun muhatabına ulaştığını düşünüyorum. Dublin hâlâ Joyce'un sözcükleriyle parlıyor, onun hikâyesiyle canlılığını koruyor. Romanda sözü geçen sokaklardan geçmek, bazı binaların hâlâ ayakta olduğunu görmek beni mutlu etti. Demek hacılık için çok da geç kalmamıştım. Bloom'un yaşadığı Eccles Caddesi'ndeki 7 numaralı ev artık yoktu, ama roman boyunca yürüdüğü sokaklar, yemek yediği lokantalar, uğradığı pub'lar ve tabii ki Ulusal Kütüphane ile Ulusal Müze gibi önemli yapıların hepsi yerli yerinde duruyordu.

Romanın "Lestrygonians" bölümünde Bloom öğle yemeğini yemek için bir yer ararken Trinity College Dublin yakınlarındaki Duke Caddesi'ne doğru döner ve The Burton adlı restorana girer. İçerisi tıklım tıklım doludur. Aç erkeklerin önlerindeki etli yemeklere hararetle saldırdığını görünce midesi kalkar. Yok, bu etoburların arasında yemeğini hazmetmesi mümkün değildir. Bir arkadaşa bakıyormuş gibi yaparak gözlerini etrafta gezdirir ve oradan hızla uzaklaşıp hemen karşısındaki Davy Byrne's Pub'a gider. Burada daha hafif bir öğle yemeği yiyecektir: Gorgonzola peynirli bir sandviç ve yanında bir kadeh kırmızı şarap.

Dublin'de geçirdiğim ilk birkaç haftanın sonunda ben de aynısını yaptım. Ofisimin bulunduğu binadan çıktım, Trinity College Dublin'in ana kapısının etrafında aynı Bloom'un tarif ettiği gibi "bir bombardıman filosu" edasıyla uçan güvercinlere başımla bir selam çaktım ve Duke Caddesi'ndeki lokantaya doğru yürüdüm. Sahibi gereksiz yere konuşup laf kalabalığı yapmadığı ve müşterilerle birlikte içki içmediği için, Bloom'un romanda "ahlaklı bir pub" diye andığı Davy Byrne's Pub'a girdi-

ğimde öğle yemeği için gelmiş neşeli bir kalabalık karşıladı beni. Tombul ve sevimli bir garson kız yanıma gelip, "Sana ne vereyim, tatlım (*sweetheart*)?" dedi. Kendime güzel bir peynir tabağı ısmarladım. Ve evet, gorgonzola da vardı. Yanında da bir kadeh Burgundy.

"Öğle yemeği için biraz fazla," diye düşündüm şarabımı içerken. Ama sonra bir kadeh de yaşlı Japon için içtim. "Romanı sonunda tamamladım," dedim ona. Sözümü yerine getirmiş olmanın iç huzuruyla.

PANSİYON

Dublinliler'deki öykülerde kadınlar ilk bakışta çok büyük bir yer tutmaz. Ama biraz daha dikkatli bakınca James Joyce'un yüzyılın başında İrlanda'ya hâkim olan bunaltının hikâyesini en iyi kadınlar üzerinden aktardığını hissederiz. Babası ve kardeşlerine bakmak için mağazada çalışan genç bir kadının çıkışsızlığını anlatan "Eveline", içinde yaşadığı kaba saba dünyaya bir türlü uyamadığı için içkide teselli arayan Bayan Sinico'yla tanıştığımız "Üzücü Bir Olay" ve hatta varoluşun dayanılmaz ağırlığını hissettiren zarif hikâyesiyle kitabın altın öyküsü sayılması gereken "Ölüler" bunun örnekleri arasında sayılabilir.

Kitabın en iyi bilinen öykülerinden olmasa da "Pansiyon" adlı hikâyede de durum pek farklı değildir. Bu öyküde, alkolik bir kasap olan kocasından ayrıldıktan sonra pansiyon işletmeye karar veren Bayan Mooney ve kızı Polly'nin hikâyesi anlatılır. Polly pansiyonda kalan bekâr erkeklerden birine âşık olup onunla bir ilişkiye girdiğinde annesi duruma el koyar ve kızı bir an evvel evlendirip bu utancı ortadan kaldırmaya karar verir. Açık olarak söylenmez ama Polly'nin hamile kalmış olabileceğini hissederiz. Bayan Mooney pratik bir kadındır, bu meseleyi hızla ve nihai bir şekilde çözmek ister. "Bir satır için

et ne ise, ahlaki meseleler de onun için öyleydi," der Joyce. Hem Polly'nin hem de pansiyoner adamın çaresizliği ve sıkışmışlığı öyküye damgasını vurur. Daha da fenası, Bayan Mooney gibi kadınların bu tutucu toplumun yargıcı ve celladı haline gelmiş olmasıdır.

Bu öykünün aklıma gelmesi boşuna değil. Bir senelik bir bursla Dublin'deyim. Şehirde dolaşırken her adımda Joyce'un izlerini gördüğüm için zaten içim dışım onunla dolu. Üstelik bir de pansiyon hikâyem var. Meğer Dublin sadece Joyce'uyla değil, ev bulunamamasıyla da meşhurmuş. Ben de uzun aramalardan sonra kendimi şu yol ayrımında buldum: Ya öğrenci yurduna kapağı atacaktım ya da bir evde pansiyoner olacaktım. Her gece parti yapan çocukların arasına karışmak ile yaşlıca bir hanımın evinde oda tutmak arasında seçim yapmam gerekiyordu yani. Karar vermek hiç zor olmadı.

Pansiyoner olarak yeni hayatıma başladığımda, her edebiyat düşkününün hayalini kurduğu türden bir durumun içinde olduğumu fark ettim. Büyük eski bir evde şöminenin önünde kitabımı açmış oturuyordum ve sonunda galiba okuduğum romanların kahramanı haline gelmiştim. Ev yüzyılın başından kalmaydı. Bu iki katlı Viktoryen binanın üst katındaki yatak odalarından biri bana tahsis edilmişti. Aşağıdaki banyoyu da elbette kullanabilirdim. Hatta konuklarımı kabul edebileceğim küçük bir oturma odam bile vardı.

Ev sahibim Mary hafifçe gömük gözleriyle Judi Dench'i andırıyordu. Ondan etrafa yayılan güven verici otorite hoşuma gitmişti. İlk bakışta kısacık kesilmiş kır saçları ve uzunca etekliğini zorlayan dolgun bedeniyle sıradan bir anneanneye benziyordu. Her fırsatta çikolata, şeker falan dağıttığı komşu çocuklar tarafından da öyle kabul görüyordu zaten. Ama bu görüntünün yanıltıcı olduğunu hissediyordum. Sabahları pek ortada gö-

rünmüyordu. Akşam eve döndüğümdeyse onu genellikle mutfakta yemek hazırlarken buluyordum. Eve gelen giden eksik olmuyordu. Mary mükemmel bir aşçıydı ve kendisi de bunun farkındaydı. Bir süre sonra, konukların nefis yemekler kadar onun siyasetten edebiyata uzanan sohbetlerini kaçırmamak için de geldiklerini fark ettim. Mary her iki konuda da tevazu göstermeyi bir tür riyakârlık sayıyordu. Açık sözlü, çabuk parlayan, aslında pek belli etmese de son derece sevecen biriydi. Bu kadının gözlerindeki zeki ışıltılarda ve arada bir hiç acımadan patlattığı esprilerde merakımı uyandıran bir şeyler vardı.

Bir süre sonra ahbaplığı ilerlettik. Mary hızla inip çıktığı ahşap merdivenleri inleterek ve entarisini yeldir yepelek savurarak evin içinde dolaşırken (İrlandalılar pek üşümüyor), kazaklar ve şallar içinde sarınarak oturduğum (ben çok üşüyorum) köşeye sıkça uğramaya başladı. Bu ziyaretler sırasında hikâyesinin bir kısmını da öğrenmiş oldum. Mary, 70'li yılların başında evlenmeden bir çocuk sahibi olmuştu. O yıllarda, şimdikinden çok daha tutucu bir ülke olan İrlanda'da evlilik dışı bir ilişki kurmak toplumdan tamamen dışlanmak anlamına geliyordu. Aileniz sizi reddediyor, doğurduğunuz çocuk kilise vasıtasıyla İngiltere'de bir ailenin yanına evlatlık veriliyordu. Ya evlenerek bu utancı temizleyecektiniz ya da çocuğunuzdan vazgeçip sonsuza kadar pişmanlık ve acı içinde yaşayacaktınız. Tabii bir de düşmüş bir kadın olarak damgalanmak ve Magdalene Çamaşırhaneleri'ne gönderilmek ihtimali vardı.

Magdalene Çamaşırhaneleri, İrlanda'da 20. yüzyılın sonlarına kadar faaliyet gösteren ve Katolik Kilisesi'ne mensup rahibeler tarafından yönetilen kurumlardı. Bu çamaşırhanelerde, toplumun ahlaki kurallarına uymadığı düşünülen kadınlar ömürleri boyunca köle gibi çalıştırılırdı. Aralarında aileleri tarafından terk edilmiş ya da ye-

timhanede büyümüş genç kızlar da vardı ama bu korkunç kurumların sakinleri genellikle evlilik dışı çocuk sahibi olan kadınlardan oluşurdu. Her ne kadar, kadınlara yardım etme ve onları topluma kazandırma amacı güdüyor gibi yapsalar da, kadınların çok sert bir disiplin altında zorla tutulduğu Magdalene Çamaşırhaneleri aslında birer çalışma kampıydılar. Bu talihsiz kadınlar, tamamen dünyadan soyutlanmış bir şekilde yaşamaya zorlanıyor ve çoğu zaman genç yaşta bu ağır çalışma koşulları yüzünden hayatlarını kaybediyorlardı. Bazılarının dövülerek ya da hapsedilerek öldürüldüğü iddiaları da vardı.

Mary'nin anlattığına göre, İrlanda'nın son Magdalene Çamaşırhanesi, Dublin'deki Sean McDermott Caddesi'nde bulunan Our Lady of Charity Manastırı, topraklarının bir kısmını özel bir işletmeciye satınca, büyük bir skandal ortaya çıkmıştı. Binanın altında insan kalıntılarına rastlayan girişimci bunu yetkililere bildirmiş ve temel kazıldığında, aralarında bebek ve çocukların da bulunduğu 155 kişinin cesetlerine ulaşılmıştı.

"Büyük bir soruşturma başlatıldı. Our Lady of Charity, 1996 yılında kapandı," dedi Mary. "Hâlâ kimse bu konudan bahsetmek istemez. İrlanda'nın tarihinde büyük bir yaradır."

"Ceza kolonileri gibi," dedim. Duyduklarıma inanmakta zorlanıyordum.

Mary ve onun gibi bir avuç cesur kadın, işte böyle bir ortamda bir araya gelip bir dayanışma ağı kurmuşlardı. Daha sonra "One Family" adını alacak bu sivil toplum örgütü, evlilik dışı çocuk sahibi olan kadınlara kucak açmış ve onlara barınma, iş ve sosyal destek sağlayarak hayatta kalmalarını sağlamıştı. "En önemlisi çocuklarından ayrılmadan yaşamlarını sürdürebilmeleriydi," dedi Mary. Şaşkınlık içinde dinliyordum. İlk bakışta tonton bir anneanne zannettiğim bu kadın, 80'li yıllarda onlarca ka-

dınla çocuğun hayatını kurtarmıştı. Ayrıca namlı bir feminist ve sıkı bir aktivistti. Bir kahramanla aynı evde kalıyordum ve bunun farkında bile değildim.

Bunu Mary'ye söyleyince, önce uzun uzun güldü. "Sadece yapılması gerekeni yaptık," dedi.

Mary'nin bana tahsis ettiği küçük oturma odasında ağırladığım ilk konuk, işte bu sivil toplum örgütünün genel sekreteri oldu. Noula, o zamanlar adı "Cherish" olan örgütün finansal işlerine de bakmış senelerce. "Sigara isterse, sakın verme," dedi Mary kulağıma eğilerek. Şaşkınlıkla yüzüne baktım. "Doksanını geçti ama hâlâ arada bir tane tellendiriyor," diye ekledi. İlerlemiş yaşına rağmen pamuk saçlarıyla bebek gibi güzel kadındı Noula. "Çocuklarını veremezlerdi," dedi, "sen de öyle düşünmüyor musun, *love*?" (Bu sonuncusunu İrlanda aksanıyla "luv" diye söyledi.) Köklü ve varlıklı bir aileden gelen Noula, çoğu işçi çocukları olan bu genç kadınların hepsine kucak açmış zamanında. Örgüt için para bulma işini de o üstlenmiş. İşadamlarına ve hatta devlet erkânına bile gitmiş. Hâlâ o kadar hoş ve zarif ki, kimsenin ona hayır diyebildiğini sanmıyorum.

"Biz genç anneler hippi gibi bir şeydik onların gözünde. Kadınlardan oluşan bir komünde yaşıyor, birbirimize destek olmaya çalışıyorduk. O halimizle bize kimse para vermezdi. Noula sayesinde hayatta kaldık," dedi Mary, "ve bizden sonra gelenlere yardım edebildik." Bunun üzerine oturup hep birlikte kadeh kaldırdık. Noula'nın içki de içmemesi gerekiyordu. Ama, "Boş ver doktorları!" dedi omuz silkerek, "Ne bilirler ki onlar!"

Şimdi İrlanda Kürtaj Yasası'nı oylamaya hazırlanıyor. Referandum yaklaşırken Mary umutlu. "İrlanda çok değişti artık," dedi geçenlerde, "ayrıca hiçbir diktatörlük sonsuza kadar sürmez."

SURETLER

Dublin'deki hayatım ufak tefek akşaklıklar dışında rayına girmiş gibi görünüyor. Gündüzleri üniversiteye gidiyor ve yeniden öğrenci olmanın gereklerini yerine getiriyorum. Bu da şu anlama geliyor: Sabah erkenden öğrenci kahvesinde kitaplarımla boy göstermek, öğlen yemeğimi yanımda götürmek (dışarıda yemek hem kötü hem de pahalı), "Sigara İçilmez" tabelasının altında toplaşıp sigara içenlerle birlikte zaman öldürmek.

Akşama doğru genellikle okulun havuzunda yüzüyorum. Çoğunlukla öğrencilerin rağbet ettiği havuzda, arada bir daha ileri yaşta birilerine de rastlamak mümkün oluyor. Geçen gün, birlikte pek eğleniyor gibi görünen bir dede ve torun vardı mesela. Küçük kız havuzun sığ tarafında amuda kalkma egzersizleri yapıyordu. Biraz nefeslenmek için orada durduğumda, dede yanıma yanaştı ve muzip bir ifadeyle bana şöyle dedi: "Şu kıza ondan daha iyi amuda kalktığımı söyler misin?" "Elbette," dedim, "küçük kızları ağlatmaya bayılırım." Suratıma dikkatle baktı. "Para veririm sana," dedi. "Ne kadar verdiğine bağlı," dedim ben de. Öyle kolay lokma sayılmam.

Küçük kız kafasını sudan çıkarınca, "tarafsız bir hakem" olarak fikrimi beyan ettim. Ağlamak ne kelime, kahkahalarla güldü. Belli ki dedesini tanıyordu. "Hep

böyle yapıyor," dedi bana. Sonra herkese göstermek ister gibi bir kere daha amuda kalktı. Hiç de fena değildi aslında. Dedesi bana gururlu bir şekilde göz kırptı.

Dublin işte biraz böyle bir yer. Nereye giderseniz gidin sizinle şakalaşacak ve gün boyu kendi kendinize gülümsemenize vesile olacak insanlarla karşılaşıyorsunuz. Ev sahibim Mary, Dublinlileri biraz fazlaca iyimser bir ışık altında gördüğümü düşünüyor. Muhtemelen haklı. Ama Mary "orta sınıf bir Fransız" gibi davrandığımı da düşünüyor. Ona bütün yargılarında güvenebilir miyim bilmiyorum. Bununla ne demek istediğini sorunca, kıs kıs güldü. "Fransız işte," dedi, "ve de orta sınıf!" Böyle durumlarda elimi zorlamamam gerektiğini öğrendim. Susup kibarca gülümsedim. Bir Fransız gibi görünmediğimi umarak.

Akşamları genellikle sakin geçiyor. Bazen Mary'yle sohbet ediyoruz. Bazen de bir şeyler okuyup erkence yatıyorum. Ama geçen gece bir de baktım ki, yağmurluğunu giymiş başımda dikiliyor. "Hadi yürü, pub'a gidiyoruz," dedi. Ne olduğumu anlayamadan kendimi tam takım giyinmiş bir şekilde kapının önünde buldum. Mary böyle komutan edasıyla konuşunca, ona hayır demek kolay olmuyor. Sokağa çıkar çıkmaz ellerini arkasında birleştirip hızlıca yürümeye başladı. Ben de beceriksiz bir ördek gibi arkasına takılıp onu takip ettim. "Her akşam evde pinekliyorsun," dedi "r"lerin üzerine bastıra bastıra, "senin için iyi değil bu." Biraz durduktan sonra ekledi: "Sonra acıklı acıklı bakıyorsun." "Bir Fransız gibi mi?" diye sordum. "Orta sınıf bir Fransız gibi," dedi gülerek.

Yolda yürürken neşeli gençlerin girip çıktığı kalabalık bir bar gördük. Oraya doğru baktığımı görünce, "O hipster barına gitmeyi düşünmüyorsun herhalde," diye çıkıştı bana. "Biz mahalle pub'ına gidiyoruz," dedi sonra omuzlarını dikleştirerek. Çaresiz yürümeye devam et-

tim ben de. Eski püskü bir yer olan mekâna girdiğimizde birkaç kişiyle kısaca selamlaştı, sonra bir masaya kurulup oturdu. Köşede sevimli bir şekilde cıvıldaşan kızlı erkekli genç grubu saymazsak yaşını başını almış erkeklerden oluşan bir kalabalık vardı içeride. Hararetli konuşmalara ve arada bir yükselen kahkahalara bakılırsa ilk biralarının üzerinden bayağı bir zaman geçmiş olmalıydı.

Biz içkilerimizi yudumlayıp Fransız filmlerinden konuşurken (Mary de anneannem gibi film değil de "filim" diyor) saatler de gece yarısına doğru ilerledi. Zaman geçtikçe, barda oturan adamların sesleri alçaldı, yüzlerindeki çizgiler derinleşti, gözlerindeki hüzün koyulaştı. Bir tanesi kalkıp sallana sallana dışarıya çıktı, bir daha geri dönmedi. Arkadaşları onun yokluğunu fark etmemiş gibi içmeye devam ettiler. "Çok içiyorlar," dedi Mary. "Hatırlamak için mi yoksa unutmak için mi?" diye sordum. "Sarhoş olmak için," diye cevap verdi. Sanki bu her şeyi açıklıyormuş gibi. "Haftalıkla çalışanlar, perşembe günü ücretlerini alır ve bütün paralarını bir gecede yerler bazen."

Bunun üzerine *Dublinliler*'deki "Suretler" adlı öykü geldi aklıma. O öykü Farrington adında bir kâtibi anlatır. Bu adam sabahtan akşama kadar resmî yazışmaları temize çeker durur. Hiçbir yaratıcılık, incelik ya da zekâ gerektirmeyen tekdüze bir iştir bu. Joyce, adamın dinmek bilmeyen öfkesi ve alkol bağımlılığının bu korkunç sıradanlıkla ilgili olduğunu hissettirir bize. Farrington yoksuldur, vasıfsızdır ve kendi seçtiği hayatı yaşama özgürlüğüne sahip değildir. Bütün arzusu fark edilmek, dikkate alınmak, insan yerine konmaktır aslında. "Suretler", güne hep aynı beklentiyle başlayan bu talihsiz adamın her adımda bir kez daha yenilişini anlatır. *Dublinliler*'in her tarafına sinmiş olan düş kırıklığı ve sıkışmışlık hissi, neredeyse tümü barlarda geçen bu öyküye de damgasını

vurur. Gecenin sonunda Farrington, son kuruşuna kadar içkiye yatırmış ama sarhoş bile olamamıştır. Hem dokunaklı hem de sert bir hikâyedir bu.

Mary'ye de anlattım bütün bunları. Onaylar gibi başını salladı. O da *Dublinliler*'i çok severek okumuştu. "Joyce sonraları çok bozdu," dedi hemen ardından, "o deli saçması *Finnegans Wake*'i yazmasaydı daha iyiydi."

Bu konuda şimdilik Mary'yle tartışmamaya karar verdim. Nasıl olsa daha uzunca bir süre beraberiz. Bunun da zamanı gelir elbet.

DÖNE DÖNE BÜYÜYEN ANAFORDA...

Dublin'de sigara içmek için kapıya çıkınca, nerenin kapısı olursa olsun, muhakkak yanınıza birileri yanaşıyor. Çıktığınız yer eğer pub kapısıysa, muhabbetler de iyice dallanıp budaklanıyor.

İlk geldiğim gece, mesleğimi soran birine edebiyatçı olduğumu söyleyince Hamlet tiratlarından birini atmıştı ezberden. "Çok etkileyiciydi," diye anlattım Mary'ye. "Erkekler," dedi eliyle sinir bozucu bir sineği kovar gibi yaparak, "burada iyice hinoğluhindirler. Çok da ciddiye almamalısın." Yine de geçen gece birisi, "Yeats sever misin?" diye sorunca dayanamadım, "'İkinci Geliş'in ilk bölümünü başucuma asabilirim," dedim, "özellikle de şu ara." Bunun üzerine pek gururlandı. Ardından da uzun uzun Yeats'i ve yüzyılın başındaki İrlanda'yı anlattı. Meğer lisede tarih hocasıymış.

"Yeats'i sever misin?" sorusuyla ilk karşılaşmam değil. Tam ismiyle William Butler Yeats, İrlanda'nın ulusal şairi sayılır. Edebiyatla uğraştığımı söyleyince, işe onu sorarak başlamalarına şaşmamak lazım. Sanatçı bir aileden gelen Yeats, şiirleriyle İrlanda Ulusal Mücadelesi'ne ilham vermiş, edebî kişiliğiyle kültür devriminin en önemli figürlerinden biri olmuştur. Ne var ki, pub kapısında muhabbet ettiğim Owen (Eoghan ya da Eoin diye de yazılıyor ola-

bilir) adlı arkadaşın da laf arasında söylediği gibi, siyasi çizgisi açısından aslında oldukça muhafazakâr biridir Yeats. Bunu herkes bilir. Bazıları sadece onun İrlanda milliyetçisi kimliğine odaklanmayı tercih ederken bazıları da 1930'lardan sonra Avrupa'da türeyen otoriter rejimlere duyduğu yakınlığı hatırlatırlar.

Yine de Yeats'in çok büyük bir şair olduğunu kimse inkâr etmez. Birçok başka becerisinin yanı sıra, yaşadığı dönemin ruhunu çok iyi kavramıştır çünkü. Yukarıda sözünü ettiğim şiiri de bu kavrayışın en önemli göstergelerinden biri sayılabilir. "İkinci Geliş" büyük bir karmaşanın ve karanlığın tasviriyle açılır. Yeats, birbirinden kuvvetli imgelerle kıyamet gününü andıran bir sahne kurgular ve yaklaşan felaketin emarelerini bir bir sıralar.

> Döne döne büyüyen anaforda
> Şahin duyamıyor şahincisini;
> Her şey yıkılıyor, bel vermiş ortadirek;
> Kargaşalık salınmış yeryüzüne,
> Yükseliyor kana bulanmış sular, ve her yerde
> Sulara gömülüyor suçsuzluğun töreni;
> İyiler her türlü inançtan yoksun,
> Oysa yoğun bir tutkuyla esrik kötüler.[1]

Yeats'in şiirine damgasını vuran karamsarlığı anlayabilmek için, "İkinci Geliş"in hangi koşullar altında yazıldığını hatırlamak gerekir. Bu şiirin yazıldığı 1919 yılında, Avrupa milyonlarca insanın hayatına mal olmuş bir savaştan yeni çıkmış ve daha iyi bir gelecek vaat eden modernlik anlatısına dair inancını büyük ölçüde yitirmiştir. 20. yüzyılın başında dünya bir geçiş döneminin bütün çal-

1. *Çağdaş İngiliz Şiir Antolojisi*, "İkinci Geliş", çev. Cevat Çapan, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018.

kantılarını ve sıkıntılarını taşır: Asırlarca sürmüş sistemler yıkılmakta, iktidarlar el değiştirmekte ve modernliğin motorlu taşıtlardan, uçaklardan ve başka birtakım teknolojik gelişmelerden ibaret olmadığı her gün biraz daha fazla ortaya çıkmaktadır. Yeats'in bu şiiri Bolşevik Devrimi'nin ve İrlanda'da Paskalya Ayaklanması'nı takip eden siyasi kargaşanın ardından kapıldığı endişe neticesinde yazdığını iddia edenler de vardır tabii.

Gerçekten de şiirde gündelik hayatın geçirdiği dramatik dönüşümün izlerini bulmak mümkündür. Her şey yıkılıyor derken de, Cevat Çapan'ın "ortadirek" diye çevirdiği merkezin artık gücü elinde tutamadığını söylerken de, belli ki yakın tarihteki siyasi gelişmeleri göz önünde bulundurmaktadır. Ancak bu şiirde iktidarın el değiştirmesinin yarattığı karmaşa kadar, hatta belki de ondan daha fazla, modernliğin sebep olduğu toplumsal dönüşümün izlerini aramak gerekir bence. Bir ruh fakirliği dünyayı saracak, insanlar yanındakine aldırmaz olacak ve dünya o vakte kadar tanık olmadığı türden kötülüklerle sarsılacaktır. "İkinci Geliş"in geri kalanında Yeats, karanlık bir kehanette bulunur ve bizi yaklaşmakta olan felakete dair uyarır. Var olan düzen yıkılacaktır. Bu konuda kuşkusu yoktur. Ancak onun yerini alacak şey, daha iyi bir gelecek vaat eden bir toplumsal yapı değil, insan etiyle beslenen canavarlaşmış iktidarlar olacaktır.

Bu dizeler ne zaman aklıma gelse, Yeats'in bu kehanetinde ne kadar haklı çıktığını düşünürüm. Dünya kurtarıcısını bekler ya da bir ütopyaya doğru ilerlediğini zannederken 20. yüzyılın geri kalan kısmında kendisini soykırımların, savaşların ve distopyaların cenderesinde bulmuştur. Atom bombasından, gaz odalarından, sürgün adalarından ya da Hitler ve Stalin'den haberi olmayan Yeats'in bu isabetli öngörüsü beni her seferinde şaşırtır. Totaliter rejimlerin ilk işaretleri belirdiğinde onlara sem-

pati duymuş olmasınıysa tarihin garip cilvelerinden biri olarak görmek gerekir herhalde.

Ne olursa olsun, çok müthiş bir şiirdir bu. İrlanda'nın büyük şairi, dünyanın modernlikle birlikte girdiği sert dönemeci şaşmaz bir kesinlikle tespit etmiştir. "İkinci Geliş"in yazılmasından neredeyse bir yüzyıl sonra hâlâ anlamlı olmasını da ancak böyle açıklayabiliriz. Yeats'in şairlere özgü bir sezgiyle görüp anlattığı karanlığın geçmişte kaldığını iddia etmek safdillik olur çünkü. Bugün hâlâ suçsuzların kurban edildiği, adaletin bir türlü yerine gelmediği, kötülerin sahip oldukları güce tutkuyla bağlı olduğu bir zamanda yaşıyoruz.

Bütün bunları Owen'a da söyledim. Konuşma uzayınca, kapıda soğuktan titreyerek birer sigara daha yakmıştık. "Hepsi iyilerin sessizliği yüzünden," dedi Yeats'in şiirini anımsatarak, "onların daha fazla inancı olsaydı, her şey farklı olabilirdi."

KRALLAR VE TAVUKLAR

İrlanda aksanı diye bir şey var. Hani herkes taklidini yapar durur. Buraya gelince anlıyorsunuz ki, o aksan tek bir şey değil. Dublin'in içinde bile kim bilir kaç farklı şekil alıyor. Bazılarını dikkatlice dinleyince çözebiliyorsunuz. Bazılarınıysa anlamak çok zor, hatta neredeyse olanaksız. Bir de İrlandaca var tabii. Ama birtakım resmî anonslar haricinde onun konuşulduğuna henüz şahit olmadım.

Otobüste kulak kesilip ayaküstü sohbetleri, telefon konuşmalarını, birbirleriyle şakalaşanları dinliyorum. Kulağıma tanıdık laflar ve deyimler çalınıyor. Ama söylenenlerin arasında hiç bilmediklerim de var. Akşam eve dönünce Mary'ye sormak üzere not alıyorum bunları.

Gündelik hayatsa yabancı bir ülkeye giden herkesin başına gelecek türden yanlış anlamalarla devam edip gidiyor. Bunların hepsi dille ilgili değil tabii. Yaşam biçimiyle, alışkanlıklarla, yazılı olmayan kurallarla da ilişkisi var. Genel olarak konuşmak gerekirse, İrlanda liberal ve açık görüşlü bir yer. Yabancılara karşı tutumlarında bu hemen hissediliyor. Herhalde ülkenin acılarla dolu tarihiyle ve çok büyük göç vermiş olmasıyla da ilişkisi vardır. Yine de Katoliklikten gelen tutuculuğun izleri görülüyor bazen. Evlilik Eşitliği Yasası'nı referandumla geçi-

ren toplum, şimdi kürtaj yasağıyla ilgili maddeyi anayasadan çıkarmak konusunda tereddüt ediyor mesela.

Yüzyıllarca süren direniş tarihinin etkisiyle olacak, Dublinliler her zaman ezilenden yana tavır alıyor. Başkalarının dertlerine açık, acılarına karşı saygılılar. Ama bir taraftan da siyasi doğruculuk buraya hiç uğramadan geçmiş gibi görünüyor. Mary ağzının bir köşesiyle muzırca gülerek bana, "*infidel*" (kâfir) diyor mesela. Aramızdaki bir şakadan kalma bu lafı, hem Katolik kız okullarında geçen kendi muhafazakâr eğitimini tiye almak hem de benim kültürel Müslümanlığımla tatlı tatlı uğraşmak için kullanıyor. Benim siyasi doğruculuk çabalarımlaysa düpedüz dalga geçiyor. Ona kalırsa, böyle bir doğruculuk arzusu hem verimli bir mizahın önünü kesiyor hem de insanı gerçek eleştiriden uzaklaştırıyor. Mary bu hissinde yalnız değil anlaşılan. Görebildiğim kadarıyla, İrlandalılar başta kendileri olmak üzere her şeye gönül rahatlığıyla gülebiliyorlar.

Yine de istisnalar var. Geçenlerde taksiye binmek zorunda kaldık. Geceydi, yağmur yağıyordu. Yolumuz uzuncaydı. Taksi şoförü konuşkan ve sevimli bir adama benziyordu. Ağır bir aksanı vardı. Melodik bir şekilde konuşuyor, konudan konuya atlayıp duruyordu. Mary kulağıma eğilip, "Kuzey Dublinli," dedi büyük bir sır verirmişçesine. Sonra hararetli bir şekilde siyaset konuşmaya başladılar. Bir noktada adam önce şimdiki hükümetten, sonra topyekûn rejimden şikâyet etmeye başladı. "Kral olsa daha mı iyiydi?" diye sordum. Bu laf ağzımdan çıkar çıkmaz yanlış bir şey söylediğimi fark ettim, ama iş işten geçmişti. Adam kralların belki de daha iyi olacağına dair bir şeyler gevelerken Mary sert bir sesle sözünü kesti. "Bir daha asla böyle bir şey söyleme!" diye tersledi onu, "Hele bir yabancının önünde." Bu Mary'nin bana ilk kez "yabancı" deyişiydi. Şakayla karışık kâfir demesinden çok daha ağırdı doğrusu. Susup oturdum.

Neyse ki Mary'nin öfkesi uzun sürmedi. Taksiden inerken şoförle şakalaştı, bana para ödetmemek için biriki manevra yaptı ve yine entarisini savurarak gideceğimiz binaya dalıverdi. Fakat ben dersimi aldım. Demek ki dalga geçilemeyecek şeyler de var. Bu ülkenin bağımsızlık mücadelesi de bunların başında geliyor. Dublin'de bu mücadelenin izlerini hemen her köşede görmek mümkün. İrlandalılar bir zamanlar sömürge olduklarını hep hatırlıyorlar. 1916'daki Paskalya Ayaklanması'nda İngilizler tarafından idam edilen İrlandalı Cumhuriyetçilerin fotoğrafları şehrin dört bir yanını süslüyor. Merkez Postanesi'ne gittiğimde, binanın önünden geçen biri oranın yabancısı olduğumu anlayınca, bana binanın ayaklanma sırasında Cumhuriyetçiler tarafından ele geçirildiğini ve stratejik noktalardan birini oluşturduğunu anlatıyor. Eliyle postanenin cephesindeki kurşun izlerini gösteriyor.

İrlanda, cumhuriyeti ve demokrasiyi önemsiyor. Bu yoldaki mücadelenin hâlâ devam ettiğinin farkındalar. Daha sonra anlıyorum ki Mary'nin sesindeki sertlikte, benim densiz şakama duyduğu tepkiden çok taksi şoförüne duyduğu kızgınlığın izleri var. "Cahil bir adamdı," diyor gecenin ilerleyen saatlerinde, "insan kendi tarihini bilmeli." "Bugün bizim cumhuriyetimizin yıldönümü," diyorum ben de. "Mükemmel değil, ama şu âna kadar bulabildiğimiz en iyi rejim," diye cevap veriyor kadehini Türkiye için kaldırırken.

Birkaç gün sonra Mary'nin torunu Max ile halının üzerine oturmuş oynuyoruz. Bir yandan da Cadılar Bayramı'ndan kalan çikolataları kemiriyoruz. Mary, Cadılar Bayramı'nı Amerikan özentisi komik bir âdet olarak görüyor. Ama torunu çok heveslendiği için ona göre bir şeyler hazırlamıştı. Max beş yaşında. Arada bir merakla beni süzüyor. Bir süre sessizce legoları birleştiriyoruz. Çocuklar için çok eğlenceli bir arkadaş olmadığımın

farkındayım. Bu eksikliği lego konusuna yoğunlaşarak gidermeye çalışıyorum. Max bir uzay arabası yapıyor. Arabanın iri mavi gözleri var. Aynı Max'ınkiler gibi.

"Sen tavuktan mı geldin?" diye soruyor sonra birdenbire. Ne diyeceğimi şaşırıyorum. Biraz düşündükten sonra, "Hepimiz maymundan geldik," diyorum. En doğrusu bu gibi görünüyor. Ama belli de olmaz tabii. Belki de İrlandalı Katolik bir çocuğa böyle şeyler söylememeliyim. Yaptığım gaflar zaten bini aştı.

Bu hikâyeyi sonra Mary'ye anlattığımda uzun uzun kahkaha atıyor. O kadar çok gülüyor ki gözlerinden yaşlar geliyor. Meğer Max benim aksanımı yadırgamış. Neden farklı konuştuğumu sorunca, Mary de ona Türkiye'den (Turkey) geldiğimi söylemiş. "Ha hindi ha tavuk! Çok da fark etmez diye düşünmüş olacak," diyor bana gözünden akan yaşları silerken, "bir dahaki sefere Max'e Türkiye'nin bir cumhuriyet olduğunu anlatmalısın."

KRALİÇE

Trinity College Dublin, 1592 yılında Kraliçe I. Elizabeth tarafından Protestan eğitimini ve kültürünü yaymak amacıyla kurulmuş. Başlangıçta sadece İngiliz kökenli varlıklı ailelerin çocuklarına eğitim veren bu kurum, 19. yüzyılın sonundan itibaren kapılarını Katolik öğrencilere de açmış. İlk kadın öğrencisini ise 1904'te almış. Üniversite şu anda dünyanın dört bir yanından gelen öğrencilere ve öğretim kadrosuna ev sahipliği yapıyor olsa da sömürgecilik döneminden artakalan geleneksel yapının izleri hâlâ her köşede hissediliyor.

Üniversiteye gelişimin üzerinden henüz birkaç hafta geçmişken Trinity'nin meşhur Dining Hall binasında bir akşam yemeğine davet edildim. Dining Hall'un kafeterya gibi olan kısmını daha önce görmüş ve biraz ürpermiştim. Öğretim üyelerinin arada bir buluşup sohbet etmesi için düşünülmüş bu salon, 19. yüzyılda İngiltere'de üst sınıftan erkeklere hizmet vermek için kurulan kulüplerden birini andırıyordu. Okuduğum romanlardan biliyordum ki, Centilmenler Kulübü denen bu mekânlarda erkekler bir araya gelir, kâğıt oynar, içki içer ve erkekçe şeyler konuşurlardı. Dining Hall'un kafeterya bölümü de tam olarak bu izlenimi veriyordu. Orada biraz vakit geçirince bilardo salonu ne tarafta diye sorası-

nız geliyordu ya da bir puro yakıp Hindistan'daki askerlik günlerinizden bahsetmek istiyordunuz.

Ancak, geleneksel akşam yemeklerinin yendiği büyük yemek salonuna daha önce hiç girmemiştim. Hafta içi her akşam düzenlenen ve merasimle yenen bu yemeklere *Commons* deniyordu. Adının da çağrıştırdığı gibi, bu köklü kurum içinde ortaklık ve birliktelik duygusunu pekiştirmek üzere düşünülmüşlerdi. Yüzyıllardır süregelen bu gelenek, Trinity'nin tüm bileşenlerinin aynı sofrada buluşması fikrine dayanıyordu. Öğretim üyeleri, bazı yüksek lisans öğrencileri ve "Sizar" adı verilen, eğitimleri süresince yemek ve konaklama desteği alan lisans öğrencileri burada hep birlikte yemek yerdi. Bazen konuk öğretim üyeleri ve bursiyerler de bu yemeklere davet edilirdi. İşte ben de bu nedenle davet edilmiş bulunuyordum.

Davet günü geldiğinde bir süredir methini duyduğum bu yemeklerden birine katılacağım için heyecanlıydım aslında. Ama çalışmaya dalmış ve zamanın nasıl geçtiğini fark etmemiştim. Üniversitenin çan kulesindeki Campanile çanı, her zamanki gibi o akşam da yemeğe katılacakları uyarmak için tam 18.00'de çalmaya başladı. Birden bana söylenenleri hatırladım: "*Commons*, her gün 18.15'te başlar ve geç kalmak hiç hoş karşılanmaz." Elimdeki işi bırakıp aceleyle Dining Hall'a koştum. Binanın büyük ana kapısından geçip sağlı sollu duvarlarda asılı portrelerde boy gösteren eski rektörlerin, siyasetçilerin ve din adamlarının ciddi bakışları altında yemek salonuna doğru ilerledim. Onların bu ağırbaşlı halleri insanda kendine bir çekidüzen verme isteği uyandırıyordu. Ben de beceriksizce üstümü başımı silkeledim. Duvardaki tablolara bir kez daha göz gezdirdim. Onlar da beni onaylamaz bakışlarla süzdüler. Aralarında tek bir kadın bile yoktu. Belki de bu yüzden biraz canları sıkılmış gibiydi.

Yemekhaneye adım attığımda beni bir Hogwarts

manzarası karşıladı. Yüksek tavanlı geniş salon, sevinçli bir telaş içinde konuşup gülüşerek uzun ahşap masalara yerleşmeye çalışan öğrencilerle doluydu. Masaların üzerinde özenle hazırlanmış yemekler bir şölen havası yaratıyordu. Takım elbiseli garsonlar servise başlamak üzere masaların başında dikilmiş bekliyorlardı. Yemeğin başlamak üzere olduğu yemekhane kapılarının sert bir şekilde kapatılmasıyla ilan edildi ve salonu bir sessizlik kapladı. Bana ayrılan yere geçip oturdum ve gözlerimi tabağımın yanına yerleştirilmiş Guinness'e dikip beklemeye başladım.

Derken öğrencilerden biri ayağa kalktı ve salonun bir ucundaki platforma çıkıp hepimizi ayağa kalkmaya davet etti. Biz kalkınca da Latince bir şükran duası okumaya başladı. Karnım çok aç olduğu için, ne dediğini yanımdakilere sormayı akıl edemedim. Zaten herhalde, "Tanrım bize verdiğin nimetler için..." gibilerinden bir şeyler söylüyordu. Dua sona erince, neşeli konuşmalar yeniden başladı ve böylece yemeğimizin başladığı resmî olarak ilan edilmiş oldu.

Böylece salonda iki yüz kişiyi bulan kalabalık aynı anda konuşarak ve gülüşerek yemeğimizi yedik. Arada bir masamıza uğrayan öğrenciler, önce afiyet olsun deyip ardından da eğer içmeyeceksek Guinness'imizi alıp alamayacaklarını sordular. Masada birasını gözden çıkarmış olanlar vardı, onun için çoğu gayet mutlu bir şekilde yerlerine döndüler. Yemekler biraz ağır olmakla beraber hiç fena değildi. Özellikle de yine Guinness'le pişirilen İrlanda yahnisi. Tabii Guinness birasının kendisi de. Yanımda oturan profesöre her akşam bira verilip verilmediğini sordum. Evet, veriliyormuş. "Guinness ailesinden miras kalan ve yüzyıllardır devam eden bir gelenektir bu," dedi. Adamın kendisi de yüz yıldır devam ediyormuş gibi görünüyordu.

Kibarca başımı sallayıp teşekkür ettim.

Yemek bittiğinde, hadi artık vedalaşıp gideceğiz herhalde derken bu sefer bir başka öğrenci aynı platforma çıktı ve bizi yeniden ayağa kalkmaya çağırdı. Hop, yeniden kalktık. Bu seferki dua başlangıçtakinden çok daha uzundu. Kadehlerimizi kaldırıp birilerinin ruhuna şükranlarımızı sunduk. Sanki bir ara "Regina" lafını duyar gibi oldum. "Kraliçenin sağlığına mı içiyoruz," diye sordum bu sefer öteki yanımdakine. "Diğer Elizabeth bu," dedi sevimli bir adama benzeyen komşum, "hani şu İspanyol Donanması'nı hezimete uğratan." Meğer klasik edebiyatçıymış, duayı Latinceden çevirdi benim için: "Göklerdeki Kutsal Babamız, bu kolejin kurucusu Kraliçe Elizabeth, cömert destekçisi James, koruyucusu Charles ve diğer hayırseverlerimiz için sana şükrediyoruz." Demek 16. yüzyıldan başlayarak İngiliz kraliyet ailesini sıradan geçmişiz. "Âmin," dedim ben de. Aklıma söyleyecek daha iyi bir şey gelmemişti.

Eve döndüğümde Mary'yi mutfakta yemek hazırlarken buldum. "Aç mısın?" diye sordu, "Sen seviyorsun diye balık yaptım." Bunu duyunca başımdan kaynar sular döküldü. Mary'ye dışarıda yiyeceğimi söylemeyi unutmuştum.

"*Commons*'a davetliydim," dedim neşeli çıkmadığını umduğum bir sesle, "İrlanda yahnisi yedim."

"Oh iyi, afiyet olsun!" dedi, pisibalıklarını servis tabağına yerleştirirken. "Kraliçenin onuruna da kadeh kaldırdın mı bari?"

Mary'nin her şeyden haberdar olduğunu gözden kaçırmışım. Anlaşılan Trinity'deki gelenek konusunda da bilgi sahibiydi.

"Kâfir olduğun yetmezmiş gibi, şimdi bir de İrlanda'ya ihanet mi ettin?" diyerek takıldı bana. Bir yandan da sofraya tabakları yerleştiriyordu. Galiba kaçış yoktu, balığı yiyecektim.

"Latince anlamıyorum ki," diye söylendim masaya otururken, "nereden bilebilirdim?"

"Eğitim önemli şey tabii," dedi Mary.

"Latinceyi kastediyorsan bizim okulda yoktu."

"Sömürgecilerle sömürgeleri birbirinden ayırt etmeyi sağlayan eğitimden bahsediyorum," diye bastıra bastıra söyledi Mary. "Ayrıca bunun için okula gitmeye gerek yok, hangi İrlandalıya sorsan anlatırdı."

"Kadehimi kaldırdım ama sadece alışkanlıktan. Sonuçta kalbim her zaman ezilenlerden yana."

"Orası kalbin değil, miden," dedi Mary.

Hâlâ sindiremediğim yahniyi düşünerek iç çektim, "Galiba bu gece mide fesadı geçireceğim."

"Balığını soğutma," diye cevap verdi Mary hiç duymamış gibi, "tereyağında pişirdim."

TOPLANTI

İrlanda'nın en büyük edebiyat ödülü olan "Laureate of Irish Fiction" nişanesini alarak 2015-2018 yılları arasında ülkesini bu alanda temsil etme onuruna layık görülen Anne Enright'ın üniversiteye geleceği duyulunca okulda bir heyecan dalgası oldu. Bunda Enright'in Trinity mezunu romancılardan biri olmasının da etkisi vardı elbette. Katılacağı etkinlik için satışa çıkarılan biletler günler öncesinden tükendi. Konuşma vakti geldiğinde üniversitenin en büyük salonu olan Robert Emmet Tiyatrosu'nda adım atacak yer kalmamıştı.

Anne Enright sahneye çıktığında herkes nefesini tutmuş bekliyordu. İlk bakışta herhangi birinin teyzesi gibi görünen bu ufak tefek gösterişsiz kadının nasıl olup da bu kadar büyük bir heyecan yarattığını anlayabilmek için kulak kesildim. Bunun için romanlarından herhangi birini okumuş olmak da yeterdi aslında. Fakat bu coşkulu beklentinin asıl sebebini yazar konuşmaya başladığı zaman anladım. Enright yalnızca iyi bir romancı değil, çok yetenekli bir sahne insanı, benzersiz bir konuşmacıydı. Söyleşiye başlamadan önce kendisinden beklendiği gibi son romanı *The Green Road*'un (*Yeşil Yol - YKY*) girişinden bir bölüm okudu. Okuduğu sahne, romana konu olan Madigan ailesinin Paskalya'dan önceki pazar

günü yedikleri akşam yemeğini anlatıyordu. Enright bu bölümü okurken bütün karakterleri ayrı ayrı oynayarak canlandırdı, kiminin boğazını temizleyişini, kiminin gergin bir şekilde alnındaki terleri silişini gösterdi. Ailenin büyük oğlu rahip olmaya karar verdiğini açıkladığında ve annesinin acı dolu bir çığlık atarak yatak odasına kaçtığı ânı aktarırken, "Bu, annelerinin yatay çözümü tercih ettiği ilk sefer değildi," diye duraksayarak okudu, "ancak en uzun olanıydı." Çok zeki, çok eğlenceli bir kadındı karşımızdaki. Komedi zamanlaması ise gerçekten mükemmeldi. Salonu dolduran kalabalığı ilk bir-iki dakika içinde avucunun içine almıştı, ağzından çıkan hiçbir lafı kaçırmak istemiyorduk.

Anne Enright, günümüzün en sevilen İrlandalı yazarlarından biri. Kalabalık sahneler kurgulamak konusundaki becerilerinin yanı sıra aile hayatını konu alan romanlar yazmasının da bunda büyük etkisi olduğu söylenebilir. İrlanda'da aile bütün ilişkilerin merkezinde durur ve hemen her şey onun etrafına örülür. Enright da romanlarında yakın ilişkilerinin ve aile hayatının en zor, en çetrefilli anlarına odaklanır; bunları sadece kişilerin değil, aynı zamanda İrlanda toplumunun da bir yansıması olarak ele alır.

2007 yılında *The Gathering* adlı romanıyla Man Booker Ödülü kazanınca Anne Enright yalnızca İrlanda'da değil dünyanın başka ülkelerinde de tanınır hale geldi. Türkiye'de de Kyrhos Yayınları tarafından *Toplantı* adıyla basılan bu roman, gerçekten de yazarın kariyerinin en parlak noktalarından biri sayılır ve yine bir aile hikâyesi anlatır. Yazarın İrlanda edebiyat geleneğinden devraldığı melankolik atmosfer hikâyeye damgasını vurmuştur. Yine aynı geleneğe özgü keskin mizah anlayışının izlerini de bu romanda görmek mümkündür. Ancak *Toplantı*'da tamamen kendine özgü, alabildiğine samimi ve sakınma-

sız, hatta yer yer pervasız bir ses kullandığını söylemek gerekir. Enright, kahramanı Veronica Hegarty'ye verdiği bu sese yaslanarak ilk bakışta sıradanmış gibi görünen Dublinli bir ailenin geçmişindeki travmaları ve derin yaraları anlatır.

Romanın başında otuzlu yaşların sonunda evli ve çocuklu bir kadın olan Veronica'nın nispeten olaysız hayatının bir süredir haberleşmediği erkek kardeşi Liam'ın intiharıyla altüst olduğunu görürüz. Veronica İngiltere'ye giderek kardeşinin cesedini teşhis edip eve getirme görevini üstlenmiştir. Bir türlü tutunamamış bu talihsiz kardeşe ailede en yakın kişi odur ve bu zorlu görevin kendisine düşmesini yadırgamaz.

Veronica'nın, annesine Liam'ın ölüm haberini verdiği sahnede aileye yön veren karmaşık dinamiklere dair ilk ipuçlarını buluruz. Genç kadın bu beklenmedik kaybın şokunu yaşamaktadır. Acı ve yasla iki büklüm olmuştur. Bir yandan da annesiyle konuşacak olmanın ürküntüsü ele geçirmiştir onu: "Kalçamdan dizlerime kadar titreyen bir paçavra gibiyim. İçimde korkunç bir sıcaklık ve bir gevşeklik var; bu durum, yumruklarımı bacaklarımın arasına sokmak istememe neden oluyor. Kafa karıştırıcı bir his bu –ishal ile cinsellik arasında bir yerde– neredeyse cinsel organlarda hissedilen bir yas."

İki kadın bu acıyı paylaşamazlar. Anne dalgın, dağınık ve alabildiğine uzaktır. Soğuk, kalpsiz bir kadının mesafesi değildir onunki. Zamanından önce yaşlanmış ve hiçbir şeye yetişemediği için ipin ucunu tamamen bırakmış birinin kederli aldırışsızlığıdır daha çok. Kızının neden onunla konuşmak istediğini bir türlü anlamaz, dikkatini karşısındakine vermekte zorlanır ve hatta oğlunun ismini bile ilk anda algılayamaz. "Annem on iki çocuk doğurmuştu – ve zor bir günde bana söylediğine göre, yedi tane de düşük yapmıştı," der Veronica, "zih-

nindeki boşluklar onun kabahati değildi." Öyle de olsa, annesini hiçbir şey için affetmediğini, affedemeyeceğini söyleyecektir bunun hemen arkasından.

Böylece daha romanın başında, bu büyük ailenin yaralarını ucundan da olsa görmüş oluruz. On iki çocuktan birinin bile hak ettiği sevgi ve ilgiyi alamadan büyüdüğü bu evde, herkes içinde bir boşluk duygusuyla kendi yolunu bulmaya çalışmıştır. Yetişkin olduklarında bile, hiçbiri geçmişin gölgeleriyle yüzleşmeyi başaramamıştır. Hepsinin evi terk etmek için geçerli sebepleri vardır ve öyle de yapmışlardır zaten. Veronica, kendi ailesinin herhangi bir büyük İrlanda ailesinden farklı olmadığını bilir. "Bütün büyük aileler aynıdır," diye düşünür romanın bir yerinde: "Her zaman bir sarhoş vardır. Her zaman çocukken taciz edilmiş biri bulunur. Her zaman büyük bir başarıya ulaşmış, çeşitli ülkelerde kimsenin davet edilmediği birkaç evi olan bir aile üyesi vardır. Gizemli bir kız kardeş de vardır." Ancak bütün bunları bilmek genç kadının acısını dindirmeye yetmediği gibi onu kardeşinin intiharının arkasındaki sebepleri araştırmaktan da alıkoymaz.

Liam'ın cenaze töreni için hazırlıklar başlarken hayatta kalan dokuz çocuk yıllar sonra ilk kez annelerinin evinde, yani bütün acıların başlangıç noktasında, yeniden bir araya gelirler. Bir yandan Veronica'nın çocukluğundaki silik bir anıya tutunarak Liam'la ilgili sırrı aydınlatmaya çalışmasını izlerken bir taraftan da diğer kardeşlerin hikâyelerini öğreniriz. Stevie bebekken ölmüş ve "melek olmuş"tur. Altı çocuklu Margaret gencecik yaşında pankreas kanserine yakalanmış ve o da "kayıp gidivermiş"tir. Mossie akıl hastasıdır. Kitty sürekli evli erkeklerle yatar ve hepsine âşık olur. Ailesinden mümkün olduğu kadar uzağa kaçmak için misyoner olarak Peru'ya giden Ernest inancını kaybetmiş ve rahip olmak-

tan vazgeçmiştir, ama bunu henüz kimseye söylememiştir. Gizemli kız kardeş Alice ise tümüyle kayıplara karışmıştır. Toplantıya gelmediği gibi nerede olduğundan da kimsenin haberi yoktur.

Ya Liam? Tatlı, komik, iyi kalpli Liam? O da hayatının büyük bir kısmını alkolik olarak geçirmiştir. Hiçbir işte dikiş tutturamamış, hiçbir yere ait olamamıştır. Veronica, kardeşleri arasında ayrı bir yere koyduğu ve gönülden sevdiği Liam'ın yokluğunu çok derinden hisseder. Anne evinin salonunda toplanan ailesine bakarak şöyle düşünür: "Genellikle insanların kardeşleri zamanla daha az önemli hale gelir. Liam bunu yapmamaya karar verdi. Sonuna kadar önemli kalmaya karar verdi." Hep köşede kalan, hep gözden çıkarılan, hiçbir zaman hak ettiği kadar önemsenmeyen Liam, bir daha hiç unutulmamasını sağlayacak bir şey yaparak kendi canını almaya karar vermiştir.

Her ne kadar çok ağır bir travmanın hikâyesini anlatıyor olsa da *Toplantı* sevmek ve sevilmek üzerine bir romandır. "Sevdiklerimizden her zaman hoşlanmayabiliriz," der Veronica, "her zaman o seçeneğe sahip değiliz." Aileyi birbirine bağlayan yalnızca ortak yaraları değildir. Veronica'nın kardeşi Liam'a, kendi küçük kızlarına ve ona ihanet etmiş olsalar da ailesinin kadınlarına duyduğu koşulsuz sevgi romanın akışını belirler. Annesiyle kurduğu ilişki bunların arasında en zor olanıdır: "Annelerimize acırız; yatakta ya da mutfakta çekmek zorunda kaldıkları sıkıntılara üzülürüz, onlardan nefret edebiliriz ya da onlara taparız, ama her zaman onlar için ağlarız — en azından ben ağlıyorum," der bir yerde. Kederini unutmak için geceleri Dublin sokaklarında saatlerce araba kullanırken asıl şaşılacak olanın birilerini kaybetmek değil, onları sevmeye cesaret etmek olduğunu düşünür: "Hepimiz bunu yapıyoruz, beyaz çizgiler arasında ilerleyen, birleşen, yakın-

laşan, birbirini sollayan tüm insanlar. Hepimiz birini seviyoruz, ölecek olsalar bile. Ve artık sevmek için orada olmasalar bile onları sevmeye devam ediyoruz."

Anne Enright, Trinity'de yaptığı konuşmada, yaratıcılık süreciyle ilgili bir soruya yanıt verirken "olay örgüsü" yerine "hikâye" oluşturmayı tercih ettiğini söyledi. Çünkü hikâye yalnızca olayların nasıl sonuçlandığıyla değil, aynı zamanda karakterlerin neyi fark ettiklerini, neler öğrendiklerini ve hangi duygusal derinliklere ulaştıklarını anlamakla ilgiliydi. Olay örgüsüyse önemli bir araç olmakla beraber yalnızca olayların birbiriyle ilişkisini ve hangi sebeplerle gerçekleştiğini açıklamaya yarardı.

Enright'ın hikâye anlatıcılığına duyduğu tutkuyu ve karakter gelişimine verdiği önemi anlatışını dinlerken onun da karakterlerini tıpkı Veronica'nın ailesini sevdiği gibi sevdiğini fark ettim. Yarattığı tüm roman karakterlerinden hoşlanmıyor olabilirdi; nitekim onların kusurlarını, zayıflıklarını ve zorluklarını en ince ayrıntısına kadar görüyordu. Ancak yine de hepsini anlamaya, onların iç dünyalarını keşfetmeye ve daha da önemlisi onları sevmeye cesaret ediyordu. Onun edebî başarısının en büyük sırrı da buydu.

BAVYERALI KEMANCI

Arada bir evdeki işleri aksattığımda Mary gülerek şöyle diyor: "İsa, Meryem ve Yusuf!" Bu üçünü birlikte söylediği zaman yanlış bir şey yaptığımı anlıyorum. Sobayı fazla harlı yaktığımda, sertçe koyup kaldırdığım için tabakların köşesini kırdığımda ya da kitaplarımı yemek masasının üzerinde bıraktığımda genellikle bunu söylüyor. Daha ciddi bir hata yaparsam, mesela yatmadan önce bahçe kapısını kilitlemeyi unutursam, eli biraz daha yükseltip, "Bavyeralı kemancı olsa bunu yapmazdı," diyor.

Hikâyenin aslı şöyle: Mary beni pansiyoner olarak evine kabul etmeden önce, birçok kişiyle görüşmüş. Bunlardan birini pek beğenmiş. Usturuplu bir şekilde konuşan, aklı başında ve çok yetenekli bir genç kadın: Bavyeralı bir kemancı. İrlanda'nın en büyük senfoni orkestrası olan RTE'de çalmak üzere Münih'ten gelmiş. "Kaçıncı keman?" diye soruyorum elimdeki toz bezini bırakmadan. "Kaçıncı olduğu hiç önemli değil," diyor Mary her zamanki gibi, "önemli olan mükemmel biri olması." "Sabah akşam egzersiz yapıp başını şişirecekti," diyorum onu hiç duymamış gibi. "Kulaklarım iyi duymuyor zaten," diyor Mary omuzlarını silkerek, "ayrıca ben keman severim."

Bu şakadan atışmayı bir süredir devam ettiriyoruz.

Her seferinde yeni ayrıntılar ekleyerek hem de. Bazen kendimi Bavyeralı kemancıyı düşünürken buluyorum. Onu sarışın, alımlı ve tutkulu biri olarak hayal ediyorum. Belki de Mary haklıdır, diyorum kendi kendime. Bavyeralı kemancı gerçekten mükemmel biri. Titiz, dikkatli ve hatasız. Üstelik bir de Alman. "Alman disiplinini hafife almamalısın," diyor Mary. Almamak lazım hakikaten. Benim yerimde kemancı olsaydı, çanak çömlek kırılmayacak, sobanın camını kapkara is kaplamayacak, odalar havalandırılıp yataklar yapılacaktı. Bunu düşündükçe daha bir sakarlaşıp sersemleşiyorum. Tabaklar elimden kayıp duruyor.

Geçen gün Dublin'in en büyük kitapçısı Hodges Figgis, kuruluşunun 250. yıldönümü nedeniyle, Flann O'Brien müstear ismini kullanan İrlandalı yazar Brian O'Nolan'ın *At Swim-Two-Birds* adlı romanını yeniden bastı. Bu benzersiz romanın Gülden Hatipoğlu tarafından Türkçeye çevrildiğini ve *Ağaca Tüneyen Sweeny* adıyla Everest Yayınları tarafından basıldığını da yeri gelmişken söyleyelim. Hodges Figgis'in böyle önemli bir yıldönümünü anmak için bu kitabı seçmesi, şaşırtıcı olmamakla beraber yine de manidardı, çünkü yazarın kendisi gibi romanın da talihsiz bir hikâyesi vardı.

Ağaca Tüneyen Sweeny'nin ilk baskısı 1939'da yapılmıştı. Az sayıda kopya basılmış ve roman umulan ilgiyi görmemişti. Bir kısım eleştirmen, bu "garip" kitabın çok katmanlı hikâyesi ve karmaşık olay örgüsü nedeniyle pek sevilmediğini iddia eder. Kimileri de hemen hemen aynı tarihlerde basılmış olan başka bir acayip kitabın düpedüz rol çaldığını söyler. Bu kitap *Finnegans Wake*'ten başkası değildir. James Joyce'un romanı, gerçekten de daha önce örneğine rastlanmamış ve muhtemelen de bir daha rastlanmayacak türde bir anlatıdır. Sadece bir edebiyat türü olarak romanın değil, dilin ve algının sınırları-

nı da zorlamasıyla ünlüdür. Dolayısıyla, ikinci grup bu konuda haklı olabilir.

Ne var ki, *Ağaca Tüneyen Sweeny*'nin tek talihsizliği bu değildir. Romanın elde kalan kopyaları Alman ordusunun 1941'de Londra'yı bombalaması neticesinde zarar gören Longman Yayınevi'yle birlikte yok olur. Kitabın bir daha basılması 1960 yılını bulur. Ancak o tarihlerde O'Nolan, parlak zekâsını ve eşsiz yeteneğini alkolde boğmaya başlayalı bayağı bir zaman olmuştur. Birkaç sene içinde sağlığı hızla kötüleşecek ve 1966'da henüz 55 yaşındayken bedenini yiyip bitiren çoklu hastalıklar neticesinde hayatını kaybedecektir.

20. yüzyılın ortasında Dublin'deki edebiyat sahnesinin önemli kişilerinden biri olarak Brian O'Nolan, romanlarını yazarken kullandığı müstear ismiyle Flann O'Brien, ya da *The Irish Times*'daki unutulmaz köşesi "Cruiskeen Lawn" için icat ettiği mahlasla Myles na gCopaleen, böylece dünyadan ayrılıp gider. Ölümünden çok sonra iyice meşhur olduğunda, eserleri üzerine yazıp çizenler, bu yetenekli yazarın ömrünü James Joyce'un gölgesinde geçirdiğini yazarlar. Böyle düşünen eleştirmenlere biraz gönüllensek de sonunda hak vermek zorunda kalırız.

O'Nolan'ın gazete yazılarında ve romanlarında Joyce'un dehasının ağırlığı altında yazıyor olmanın verdiği huzursuzluk hissedilir gerçekten. Yine de yazarın mizah duygusu her seferinde galebe çalar ve kimi zaman çok eğlenceli sonuçlar verir. Mesela 1964'te basılan romanı *Dalkey Arşivi*'nde, James Joyce'u roman karakterlerinin arasına koyarak onu alaya almayı tercih eder. İsmini Dublin yakınlarındaki "sessiz sakin ve uykulu bir yer olan" Dalkey kasabasından alan bu romanda Joyce aslında ölmemiştir. Onun yerine bu küçük kasabada mütevazı bir hayat sürmektedir. Dehası onu terk edeli çok

olmuştur. Gözleri iyice bozulmuş ve biraz da sıkıcı yaşlı bir adam haline gelmiştir. "Edepsiz bir kitap" olarak görmeye başladığı *Ulysses*'i yazdığını inkâr etmektedir. Mary'nin her fırsatta deli saçması diye andığı *Finnegans Wake*'i ise çoktan unutmuştur.

Joyce'u sarsak bir bunak olarak resmetmeyi tercih etse de bu büyük yazarın hayaletinin O'Nolan'ın peşini bırakmadığını söylemek yanlış olmaz. Halbuki ince mizah duygusuyla, keskin zekâsıyla ve başka kimsenin aklına gelmeyecek durumlar hayal etme becerisiyle kendisi de eşi benzeri olmayan bir yazardır. Özellikle de *Ağaca Tüneyen Sweeny*'de hissederiz bunu. Katmanlar halinde açılan ve yazarla karakteri arasındaki ilişkiyi her seferinde yeni bir düzeyde ele alan bu roman, postmodern edebiyatın erken habercilerinden biri sayılır.

Hodges Figgis'in bu eğlenceli romanın yeni baskısıyla şenlenmiş vitrinine bakarken bunları düşündüm. Brian O'Nolan bu vitrini görse ne derdi acaba? Kitabı 1939'da ilk kez basıldığında, kitapçının o zamanki vitrinine bir kopya koymuşlar mıydı? Koydularsa da bu roman *Finnegans Wake*'in yanında kendine bir yer bulabilmiş miydi? Okurların dikkatini çekebilmiş miydi?

Akşam yemekte Mary'ye bunları anlattım. "O'Nolan'ın da bir Bavyeralı kemancısı vardı yani," dedim sonunda, "hep onun gölgesinde yazmak zorunda kaldı." "Bavyeralı kemancı mükemmel biriydi," diyerek küçük oyunumuza geri döndü Mary bir yandan tabakları toplarken. Sonra sırtımı sıvazlayarak ekledi: "Ama ben seni seçtim."

ANAM CARA

İrlanda'da kendimi evimde hissediyorum. Bunun neden böyle olduğunu tam olarak anladığımdan emin değilim. Korunup kollanıyor olma hissi mi? Farklılıklarıma rağmen kabul görüyor olmak mı? Hata yapsam da bana bir şans daha verileceğini bilmek mi? Bunların hepsi birden belki. Fakat bir şey var ki onu buradaki ilk günlerimden beri biliyorum: Burada iki kişi arasındaki mesafe bunaltmayacak kadar ferah ama yalnız hissettirmeyecek kadar da yakın.

Dublin'deki ilk haftamda Amerikalı bir genç kadın bana şöyle demişti: "Burada rahat edeceksin. İrlandalılar seni ellerinde hafifçe tutarlar. Tıpkı bir kuşu tutar gibi. Avuçlarının sıcaklığını hissedersin ama dilediğin zaman uçabileceğini de bilirsin."

Aynı genç kadınla daha sonraları arkadaşlık etmeye başladığımızda, bana bir kitap verdi. Dostluk üzerine yazılmış belki de en ilginç metinlerden biri olan *Anam Cara: A Book of Celtic Wisdom* (Anam Cara: Bir Kelt Bilgeliği Kitabı), ismini Kelt inanışından gelen bir arkadaşlık anlatısından almıştı. Bu inanışa göre kişinin ruhu bedeninin etrafını görünmeyen bir hale gibi sarar. İki kişi derin ve kalıcı bir bağ kurduklarında ruhları birbirine karışır ve her ikisinden de daha güçlü bambaşka bir var-

lık haline gelir. Her insanın en az bir "Anam Cara"sı yani "ruh yoldaşı" vardır. Esas mesele, karşımıza çıktığında bu dost ruhu tanıyabilmektir. Ruh yoldaşımıza herhangi bir yerde rastlayabiliriz; eşimiz, arkadaşımız, ailemizden biri, ya da kısa bir süre için hayatımıza giren ve zorlu bir geçiş ânında elimizden tutan güvenilir bir rehber olabilir. Her ne şekilde buluşmuş olurlarsa olsunlar, benzersiz ve derin bir yakınlık kuran bu iki ruhun birlikteyken ayrı ayrı olduklarından çok daha büyük bir anlama açılacaklarına inanılır.

Anam Cara işte bu kadim anlatıdan yola çıkarak yazılmıştı. Kitabın yazarı şair, düşünür ve din adamı John O'Donohue, İrlanda'nın batısında, geniş kırsal alanlardan sarp kayalıklarla bezeli Atlantik kıyısına kadar uzanan bir bölge olan County Clare'de doğmuştu. İçinde büyüdüğü bu sıra dışı doğa örtüsüyle kurduğu yakın ilişkinin yazdıklarında büyük etkisi vardı. İrlanda'nın bu bölgesi, güçlü bir mistik geleneği olan ve yüzünü doğaya dönmüş Kelt Hıristiyanlığının da merkezidir aynı zamanda. Bu anlayışa göre, ilahî olan ötede bir yerde, aşkın bir varlık olarak düşünülmez. Tanrı her yerde, canlı cansız her şeyin içindedir. Yer gök kutsaldır yani. O'Donohue, kireçtaşından kayalıklarla bezeli köyündeki geniş topraklarda yürürken neredeyse zamana dokunabilecekmiş gibi hissettiğini yazar. *Anam Cara*'da da Kelt inanışının bu yönünü hissettirir okuyucuya: Bu çayır çimen ve kayalıklar sadece bir manzara değildir. Bunların hepsi aslında canlıdır ve bir ruh taşır.

Yaşamöyküsüne bakınca O'Donohue'nun ruhaniliği öne çıkaran bir düşünür olduğunu fark ederiz. Genç yaşta din adamı olmaya karar vermiş, uzunca bir eğitimden sonra neredeyse yirmi yıl boyunca rahip olarak Katolik Kilisesi'nde görev yapmış. Sonra her şeyi bırakıp Hegel felsefesi üzerine çalışmak için Almanya'ya gitmiş

ve Tübingen Üniversitesi'nden felsefe doktorası almış. Sonunda ruhbanlıktan da akademiden de vazgeçmiş ve İrlanda'nın Batı sahilinde eski bir köy evine çekilerek kendini gündelik hayata ve insan deneyimine dair düşünmeye adamış. 2008 yılında beklenmedik bir şekilde ölene kadar da aynı yerde yaşamış. Hayatının bu son döneminde sanki erken öleceğini biliyormuş gibi hiç durmadan yazmış O'Donohue. On sene içinde Kelt mistisizmini dünyaya tanıtan *Anam Cara* ve sonradan okuyup çok sevdiğim *To Bless the Space Between Us* (*Aramızdaki Boşluğu Kutsamak*, 2008) da dahil olmak üzere on kadar eser kaleme almış.

1997 yılında yayımlanan *Anam Cara*'nın merkezinde güzellik ve dostluk temaları yer alır. O'Donohue, Eski Yunancada "güzellik" (*kalon*/κᾰλόν) ve "çağırmak" (*kalein*/κᾰλεῖν) sözcüklerinin ortak bir kökten türediğini anlatarak başlar. Güzelliği deneyimlediğimizde, ona doğru çağrıldığımızı hissetmemiz bundandır. Güzellik, içimizde bir aciliyet duygusu uyandırır ve bizi yalnızlığımızdan çekip çıkararak bir kucaklaşmanın sıcaklığına çağırır. Güzel olana kendimizi açtığımızdaysa yaşamın o vakte kadar ihmal ettiğimiz ihtişamıyla yeniden buluşuruz. Bu ihtişamı biliyorduk ama unutmuşuz işte, der O'Donohue. Fakat biz onu unutmuş olsak bile, o bizi unutmamıştır. Yeniden karşılaştığımızda güzelliğin bize yabancı olmadığını içgüdüsel bir şekilde hissederiz. Biliriz ki, o hep oradaydı, ama biz bakmadık. Görmedik, çünkü karanlıktaydık.

Bir söyleşide, O'Donohue'ya bu kadar karanlığın içinde güzelliğe nasıl ulaşacağımızı sormuşlar. Söyleşiyi yapan gazeteci dünyanın kötü bir yer olduğunu anımsatmak ister gibi, peki nasıl yapacağız diye neredeyse sabırsızlanmış.

Güzellik, öyle hoş bir tatlılık, sevimli bir cicilik falan değildir, demiş O'Donohue. Keyifle, zevkle, rehavet-

le de alakası olmadığını söylemiş. "Güzellik daha olgun, daha sağlam bir oluşla ilgilidir. Bence bu anlamda güzellik, büyük bir zarafet ve incelik, belirgin bir derinlik duygusu ve aynı zamanda yaşanmış bir hayatın zenginliğiyle ilgilidir." Sonra da bunun bir tür eve dönüş sayılabileceğini söylemiş. Bu eve dönüş meselesi önemli. O'Donohue güzel olanla buluşmaktan söz ederken aslında yeryüzüne inmiş bir tanrısallıktan bahsediyor. Bu ilahî gücün en kuvvetli ifadelerinden birini de iki insan arasındaki boşluğun kapandığı yerde, yani dostlukta buluyor. İki kişinin yakın ve derin ilişkisi, O'Donohue için tanrısallığa en çok yaklaştığımız, kısa süre için bile olsa "eve dönmeyi" başardığımız anlardan biri.

Dışarıdaki hayatın kötülüklerle, zalimliklerle dolu olduğunu hiçbir zaman inkâr etmediğini söylüyor yine aynı söyleşide: "İnsani nedenlerle ön saflarda yer alan, en zor bölgelerde, akıl almaz derecede ağır koşullarda çalışan kişiler var. Onlar hiçbir insan gözünün görmemesi gereken korkunç zalimliklere tanıklık ediyorlar. O zaman sormamız gereken şu: Bu insanlar nasıl oluyor da yaptıklarını yapmaya devam ediyorlar? Nasıl oluyor da insanlığın acılarını dindirmek için çaba göstermeyi sürdürebiliyorlar? Bunu yapabiliyorlar, çünkü içlerinde hep çağrıldığımız o ufku tanıyan, hatırlayan bir güzellik duygusu var."

O'Donohue'ya göre en yalın anlamıyla güzellik, ruhun kendisini sevmeye ve sevilmeye, yani dostluğa açmasıdır. Yukarıda söylediklerine bakılırsa, bunun için insanın kendisini başkalarının acılarına açması şarttır. Ona göre, sevdiğimizde ve sevilmeye izin verdiğimizde, ilahî olanın alanına adım atarız: "Korku cesarete, boşluk bolluğa ve uzaklık yakınlığa dönüşür." Ruh yoldaşımızı, yani Anam Cara'yı bulduğumuzda da benzer bir duygu yaşarız. Onunla ilişkimizin suç ortaklığı, kıskançlık, ya

da rekabet barındırmadığını hissederiz mesela. Böyle bir sevgi yaratıcı ve dönüştürücüdür. Daha da önemlisi bağışlayıcı ve yüce gönüllüdür. Dostumuzun varlığında büyüyüp serpildiğimizi, özgürleştiğimizi fark ederiz. Onun yanında güvendeyizdir. Onunla birlikteyken kendimizin en iyi halini bulmuşuzdur.

Hepimiz habire bir şeyleri tecrübe ediyoruz. Modern insan takıntılı bir koleksiyoncu gibi deneyimleri biriktiriyor. Yatıyoruz kalkıyoruz, yiyoruz içiyoruz, hatta yeni yerler görüp farklı insanlarla tanışıyoruz. Fakat yolu anlama açılmadığı sürece bu yaşantılara deneyim diyebilir miyiz diye soruyor O'Donohue. Kişinin kendine sorması gereken en önemli sorulardan biri bu ona göre. Yoksa hayatın gizemini görmezden geleceğimizi ve bize vaat edilen derinliğe asla ulaşamayacağımızı söylüyor. Böyle konuşunca korkutucu büyük laflar ettiği düşünülecek diye endişe edip bu meselenin hiç de göründüğü gibi karmaşık bir şey olmadığını söylüyor sonra. Mesela, şöyle bir yerden düşünelim diyor: "En son ne zaman harika bir sohbet gerçekleştirdiniz? Zamanımızda genellikle sohbet olarak adlandırılan, iki kişinin karşılıklı monolog halinden söz etmiyorum. Benim söylediğim başka bir şey. Kendi ağzınızdan çıkanların derinliğine kulak verip şaşırdığınız, başka birinden kalbinizde yer eden sözler işittiğiniz, ikinizi birden bambaşka bir düzleme taşıyan bir yakınlık içinde olduğunuzu hissettiğiniz ve son olarak da zihninizde dönüp duran yankılarıyla haftalarca etkisini sürdüren harika bir konuşmayı en son ne zaman yaptınız?"

Burayı okurken derin bir nefes alıyorum. Bu duyguyu tanıyorum. Bu güzellik bana yakın. Ben ona yabancı değilim.

Anam Cara'yı hediye ederek beni O'Donohue ile tanıştıran arkadaşımla yapıyoruz böyle konuşmaları. Son-

ra Mary var. Bana yalnızca evini ve sofrasını değil, dostluğunu da sunan Mary. Onun arkadaşları var, eve gelip giden, bana kucak açan bir avuç insan. Bunun üzerine, tecrübeyi anlama bağlayan halkayı düşünüyorum uzun uzun. Türkiye'den ayrıldıktan sonra kayıp gitmiş meğer elimden. Memleketi terk ettikten sonra referans noktamı kaybetmişim. Şimdi Dublin'de o halkanın ucundan yeniden tuttuğumu fark ediyorum. Onca güzel sohbet, onca yakınlık ve dostluk. Bunları düşününce içim minnetle doluyor. Bu kadar cömertlik gözlerimi yaşartıyor.

Kitabı bir tarafa bırakıp içeriye gidiyorum ve Mary'ye sarılıyorum. Mutfakta önlüğünü takmış çalışırken birdenbire arkasından dolanmış gibi oldum. Bu ani sevgi gösterisine çok şaşırıyor. Suratıma hayretle bakıyor.

"*You're a hugger, aren't you?*" (Sen kucaklaşmayı seven birisin, değil mi?) diyor şaşkınlığını atlattıktan sonra.

Evet öyleyim.

"Bizim orada böyle yapıyoruz," diyorum ona. Her sıkıştığımda söylediğim gibi.

BECERİKSİZ KUNDAKÇI

Pijamamla oturma odasının kapısında belirdiğimde saat gece yarısına yaklaşıyor. Mary her zaman yaptığı gibi kanepeye yerleşmiş televizyon seyrediyor.

"Hep söylüyorum sana," diyor gözünü ekrandan ayırmadan, "İrlanda'yı anlamak istiyorsan *Father Ted*'i muhakkak izlemelisin."

Mary akşamları konuşa konuşa televizyon seyretmeye bayılıyor. Bana da teklif etti ama erken yatacağımı söyledim. Okulda çok uzun bir gün olmuştu. Yorgundum. Zaten televizyon seyretmekten pek hoşlanmıyorum. Mary bu konuda fikrimi değiştirdiğimi düşünmüş olacak ki *Father Ted*'in ne kadar müthiş bir "filim" olduğunu anlatmaya devam ediyor. Benden ses gelmeyince sonunda dönüp yüzüme bakıyor.

"Geri geldim," diyorum.

"Ölüler Diyarı'ndan mı?" diye soruyor, "Rengin ruhsarın atmış."

Father Ted, kafasına bir abajur geçirmiş Dougal'a, "Hadi biraz neşelen!" diye sesleniyor. Televizyondan gelen kahkaha sesleri odayı doldurunca söylediklerim duyulmuyor. Mary kumandayı alıp sesi kısıyor. "Buraya doğru konuş," diyor daha iyi duyan sağ kulağını göstererek.

"Hemen üniversiteye gitmemiz lazım," diye inliyorum, "galiba Long Room'u ateşe verdim."

Long Room, Trinity College Dublin'in dillere destan tarihî kütüphanesi ve İrlanda'nın belki de en önemli ulusal hazinesidir. 1592'de üniversitenin kuruluşuyla birlikte inşa edilmeye başlanan bu binada her biri birbirinden değerli binlerce basılı kitap ve elyazması vardır. Bir de tabii İrlanda'nın ulusal sembolü olan Brian Boru Arpı, Paskalya Ayaklanması sırasında basılan 1916 Cumhuriyet Bildirgesi'nin bir kopyası ve dünyaca meşhur Kells Kitabı da orada saklanır. Kells Kitabı, 8. yüzyılda kaleme alındığı tahmin edilen Latince tezhipli elyazması bir İncil'dir. İçlerindeki son derece ayrıntılı çizimler de dahil olmak üzere Yeni Ahit'in dört kitabının tümü korunmuş ve bu kütüphaneye emanet edilmiştir. Bu kitabın küçük bir bölümünü görebilmek için her gün dünyanın dört bir yanından gelen yüzlerce kişi kütüphanenin önünde, çoğu kez yağmur altında sırada bekler.

Benim ofisim de işte bu Long Room'un hemen yanındaki aynı ismi taşıyan Beşeri Bilimler Enstitüsü'nde. Herkesten çok üşüdüğüm için ofis arkadaşlarım ve bina yönetimindekiler bana bir süre acıyarak baktılar. Fakat titremelerimin geçmediği fark edilince halime dayanamayıp çözüm aramaya başladılar. Sonunda enstitünün sekreteri bir gün elinde bir elektrikli sobayla kapımda belirdi. "Bunu senin için aldık," dedi, "ama odadan çıkarken kapatmayı sakın unutma!"

"Kells Kitabı," diye sayıklıyorum Mary'ye. "Sobayı kapatmayı unuttum."

Mary kalkmaya davrandı bile. "Anahtarları getir," diye talimat veriyor bana. Yemekte Mary'nin marifeti olan nefis bir *cassoulet*'le birlikte bir-iki kadeh şarap da içtik. "Araba kullanabilecek misin?" diye soruyorum. "Saçmalama!" der gibi bir bakış fırlatıyor benden tarafa. Bunun üzerine çenemi kapatıp anahtarlara doğru koşuyorum.

Saat gece yarısını çoktan geçti. Sokakta in cin top

oynuyor. Dışarıda gitgide kuvvetlenen soğuk bir yağmur var. Titreye titreye arabaya doğru yürüyoruz. Yaklaştığımızda alışkanlıkla sağ ön kapıya doğru hamle ettiğimi görünce, "Öteki kapı," diye sesleniyor Mary. Trafiğin ters taraftan akmasına bir türlü alışamadım. Başka zaman olsa şakalaşırdık, ama şimdi hiç zamanı değil.

"Arka sokaklardan gideceğiz," diye ilan ediyor Mary, "binaya girebilecek misin?" Elimdeki anahtarları gösteriyorum. Ne kadar az konuşsam o kadar iyi. Zaten insanların en kıymetli şeylerini yakmışım. Oysa ne kadar iyi niyetlerle gelmiştim bu ülkeye! Çok kötü çok. Dişlerim biraz soğuktan ama daha çok da korkudan takır takır birbirine vurmaya başlıyor. Korkunç geleceğimi hayal etmeye dalıyorum.

Mary, "Garda'ya dikkat et!" diye gürleyince daldığım yerden çıkmak zorunda kalıyorum. Garda ya da tam adıyla Garda Síochána, İrlanda polisine verilen isim. Mary beni trafik polisi konusunda uyarıyor. Bu saatte içkili bir şekilde yollarda yakalanmak istemiyoruz. Nasıl kullanıyor diye gözucuyla bakıyorum. Her zamanki gibi. Atak ve korkusuz. Park etmek dışında hiçbir sorun yok. Paralel park etmek Mary'nin kuvvetli tarafı değil. Arabayı sokakta her zaman yamuk bir şekilde bırakıyor. Sonra arkasına geçip, "Oldu bu," diyor, "gayet güzel idare eder." Bu konuda sesimi çıkarmamayı öğrendim. Ama daha ciddi bir sorunumuz var şimdi. Trinity şehrin göbeğinde. Üniversitenin yakınlarında park edecek yer bulmak neredeyse imkânsız. Mary taksi durağına yanaşıp adamlara bir şeyler söylüyor. Ciddi ciddi başlarını sallıyorlar. Güzel Allahım, neden orada olduğumuzu anlatmıyordur inşallah diye dua ediyorum. Her ne söylediyse artık, Mary adamlardan izin almayı başarıyor, arabayı bir süreliğine taksi durağına park edecek. Ben de o arada koşup üniversiteye gireceğim ve odama çıkıp sobayı kapatacağım.

Okula yaklaşırken gökyüzüne yükselen alevler göreceğimden eminim. Ama ortalık sakin. Yağmur deli gibi yağmaya devam ediyor. Yangın falan da yok. Zamanında yakaladık herhalde, diyorum kendi kendime. Anahtarla ana kapıyı açıp kameraya şöyle bir göz atıyorum. Her şey ortaya çıktığında, binaya gece yarısı sinsice girişimin görüntüsünü inceleyecek polislere acıyorum. İliklerime kadar ıslanmış durumdayım. Saçlarımdan sular damlıyor. Üzerimde hâlâ pijamalarım var. Onların üstüne telaşla paltomu giyip çıkmışım.

Binanın içinde her yer kapkaranlık. El yordamıyla yolumu buluyorum. Telefonun fenerini kullanmayı geç akıl ettim. Merdivenleri tırmanıp odaya giriyorum. Düğmeye basıp ışığı açıyorum. Soba köşede. Çalışma masamın yanında masum bir şekilde duruyor. Fişten çekilmiş. Sessiz, cızırtısız, soğuk. Koltuğa çöküp yüzümü avuçlarımın arasına alıyorum. Bir süre bu şekilde oturuyorum. Tanrım, ben sana teşekkür ederim. Zihnimden sadece bu geçiyor. Long Room'u yakan kişi olarak tarihe geçmeyeceğim. Boğazıma kadar şükranla doluyum. Geçmiş olsun bütün elyazmaları! Geçmiş olsun İrlanda Arpı! Geçmiş olsun Kells Kitabı!

Sonra Mary'nin aşağıda beklediğini hatırlıyorum. Aynı şekilde süzülüp çıkıyorum binadan. Koşarak taksi durağına varıyorum. Mary taksicilerin sundurmasının altında ellerini arkasında bağlamış duruyor. Adamlarla muhabbeti koyultmuş. Hepsine teşekkür edip taksi durağından ayrılıyoruz. "Bir de sigara yaksaydın bari," diyorum dönerken. Hâlâ şoku atlatamadım. "O kadar da uzun boylu değil," diye cevap veriyor. Mary sigarayı bırakalı birkaç ay oldu. O zamandan beri içmesini gerektirecek kadar özel bir ânın gelmesini bekliyor.

Eve dönüp üstümüzü başımızı kuruttuktan sonra oturma odasındaki kanepeye yerleşip birer İrlanda kah-

vesi içiyoruz. Viski mideme doğru inince ısınır gibi oluyorum.

"Başka içkilerle karıştırmazsan iyi olur demiştin." Sinirlerim bozuk, bir de sarhoş olmayayım şimdi.

"Bu gece için bir istisna yapıyoruz," diyor Mary.

"Hiç tereddüt etmedin," diyorum kahvelerimizi bitirdikten sonra, "bana hiç soru sormadın, kızmadın. Anahtarları alıp yola düştün hemen." Bunları söylerken duygulanıyorum. Viski etkisini göstermiş olabilir.

"Ne yapacaktım ki!" diyor kaşlarını kaldırarak, "İşin ucunda Long Room vardı." Mary'nin çok güzel, biçimli kaşları var. Şimdiye kadar nasıl dikkatimi çekmemiş, hayret.

"Kells Kitabı'nı unutma," diye mırıldanıyorum. Üşümem geçince uyku bastırdı. Saat kaç olmuştur kim bilir.

"Hadi git yat," diyor Mary, "beceriksiz kundakçı seni! *Father Ted*'i de başka zaman izleriz artık."

ADABI MUAŞERET

Geçenlerde bir İngiliz arkadaşımı eve yemeğe davet ettim. 19. yüzyıl edebiyatı ve oryantalizm çalışan bu genç adamla uzun süredir son derece eğlenceli bir muhabbetimiz var. Ayrıca ne zamandır Mary'yle tanışmak istiyordu.

Mary her zamanki gibi misafirperverdi. Birlikte güzel bir sofra kurduk. Alex elinde bir buket zambak ve iyi bir şişe porto ile kapıda belirdiğinde neredeyse hazırdık. Yemek sırasında Mary'nin yüzünde beliren onaylayıcı ifade gözümden kaçmadı. Alex'in görgüsü ve zarafeti gerçekten takdire şayandı. Sohbeti incelikle idare ediyor, Mary'nin hoşuna gidecek konuları seçmeye özen gösteriyor ve aşçılığı konusunda gönül okşayıcı şeyler söylüyordu. Mükemmel bir misafir seçmişim, diye geçirdim içimden.

Tam kendimi bu konuda tebrik etmeye hazırlanıyordum ki Alex birden aslında İrlandalı sayılabileceğini anlatmaya başladı. Büyük ailesinin bir kanadı burada yaşıyormuş, meğer hâlâ bir yerlerde akrabaları varmış, hatta Londra'ya dönmeden onları ziyaret etmek istiyormuş falan filan. "Bu ülkede hâlâ birçok İngiliz kökenli aile yaşıyor tabii," dedi Mary hiç bozuntuya vermeden, "ama onlara İrlandalı diyebilir miyiz bilmiyorum." Hah, dedim kendi kendime, işte şimdi ortalık karışacak. Neyse ki

Alex mesajı almıştı. Hemen ortamı yumuşattı. Elbette ailesinin kökleri İngiltere'ye dayanıyordu ve tabii ikisi aynı şey sayılamazdı. Ardından beni şaşırtarak bu konuda hararetli bir sohbete daldılar ve kimi Anglo-İrlandalıların İrlanda'daki İngiliz diasporasından geldiğine, kimilerinin de İrlanda'da eskiden beri yaşayan toprak sahibi ailelerin mirasçıları olduğuna dair konuşmaya başladılar.

Baktım muhabbet derinleşiyor, kalkıp tabakları topladım. "Tatlı yiyelim, tatlı konuşalım," dedim Mary'nin bademli kekini servis ederken, "Türkiye'de böyle diyoruz."

Alex gittikten sonra Mary elime bir kitap tutuşturdu. Anglo-İrlandalı kime denir anlamak istiyorsam bu romanı okumalıymışım. "Tarih kitabı verirdim ama sen edebiyatçısın," dedi. "Ayrıca arkadaşın tatlı çocukmuş. Fakat düpedüz İngiliz." Kaşlarımı kaldırıp soru sorar gibi baktığımı görünce, "Biz İrlanda'da böyle diyoruz," diye ekledi göz kırparak.

Mary'nin bana verdiği kitap, Molly Keane'in *Good Behaviour* (Adabı Muaşeret) adlı romanıydı. 20. yüzyılın başlarında İrlanda kırsalında yaşayan İngiliz kökenli bir aristokrat ailenin çöküş hikâyesini anlatan bu çok eğlenceli roman, ailenin biraz sakar ve biçimsiz kızı Aroon St. Charles'ın bakış açısından yazılmıştı. Roman boyunca, onun gözünden bu soylu ailenin nezaket kurallarıyla sıkı sıkıya örülü gündelik yaşamına tanıklık ediyor ve sonunda ağır çekimde parçalanıp yok oluşunu izliyorduk.

Kendisi de böyle bir ailenin çocuğu olan Molly Keane, ya da gerçek ismiyle Mary Nesta Skrine, 1983'te verdiği bir söyleşide, Kildare eyaletinde bir malikânede geçen gençlik yıllarına değindikten sonra müstear isimle yazmanın kendisi için kaçınılmaz olduğunu çünkü o dönemde saygın bir aileden gelen bir kadının "kitap yazması bir yana, okumasının bile endişe verici bir durum olarak karşılandığını" anlatır. Romanda da gerçekten bu-

nunla ilgili anıştırmalar vardır. Aroon'un birdenbire kitaplara ilgi duymaya başlayan arkadaşı Richard'ın bu hevesi ailesi tarafında dehşetle karşılanır mesela. "Sağlıksız şeyler bunlar canım," diye söylenir oğlanın annesi. Dışarıda açık havada atlarla zaman geçirmek varken bir köşeye gizlenip *Robinson Crusoe* okumak kabul edilebilir bir durum değildir ona göre. "Bu kitap kurtluğuna derhal son verilmeli," diye kestirip atar, "bunda hiçbir gelecek görmüyorum."

Böylece daha kitabın başından, geçtiğimiz yüzyılda İrlanda kırsalında İngiliz asıllı toprak sahiplerinin nasıl yaşadığına dair bir fikir edinmiş oluruz. Çocuklar kitap okudukları için cezalandırılır, dükkânlar birikmiş faturaları yolladıkları zaman soyguncu muamelesi görür, köpekler tavuk etiyle beslenirken hizmetçiler açlıklarını bastırmak için nişasta yemek zorunda kalır. Richard'a kitap sevgisi aşılayan mürebbiye derhal işten çıkarılır, ancak yine de ona iyi bir referans verilir çünkü aksini yapmak bir tür kabalık sayılır. Hoş olmayan şeyler hakkında konuşulmaz, hatta tercihen pek konuşulmaz. En yakın ilişkilerin bile bir kol mesafesi uzakta tutulmasına ve duyguların dışarıya yansıtılmamasına dikkat edilir. Roman boyunca intiharlar, iflaslar, alkolizm ve akıl hastalıkları gibi "utanç verici" durumların yaşandığını görürüz. Ancak bu trajik olayların hepsi aynı derin bir sessizlikle karşılanır. Atlar, köpekler ve art arda içilen cin toniklerle geçen gündelik hayatın işleyişini hiçbir şey bozamaz.

Toprak sahibi büyük ailelerin hepsi gibi Aroon'un ailesi de bu kurallara harfiyen riayet eder. Baba St. Charles kış aylarında atıcılık ya da avcılık, ilkbahardaysa somon balıkçılığıyla uğraşır. Bunları zevk olsun diye değil daha çok görev olarak üstlenmiş ve bir kariyer haline getirmiştir. Yaz aylarındaysa Dublin Gösterisi için hazır-

lanması gereken atlarla ve hasadın denetimiyle ilgilenir. Anneleri biraz donuk bir kadındır. Genellikle evin kuytu bir köşesindeki atölyesine çekilmiş resim yaparken görürüz onu. Akşam yemekleri için ortaya çıktığı zamanlardaysa sadece kocasıyla konuşur. Çocuklarıyla pek bir ilişkisi yoktur; onlara ziyarete gelmiş uzak bir akraba gibi mesafeli bir şekilde davranır: "Bizi doğurmuştu ve bunun korkunç hatırasını sonsuza dek unutmak istiyordu," der Aroon onun için.

Aroon içinde yaşadığı sosyal sınıfının beklentilerine uymakta zorlanır. Bu nedenle çocukluğundan itibaren hep dışarıda kalacaktır. Safiyane umutları ve romantik beklentileri karşılanmayacak, içinde yaşadığı topluma ayak uyduramayacaktır. Kendisine dayatılan terbiyeli genç kadın maskesini korumaya çalışır, ancak bu konuda da çok becerikli değildir. Hissettiği yalnızlık ve hayal kırıklığını çoğu kez saklayamaz. Bu boşluk ve tatminsizlik duygusu, romana alttan alta rengini veren melankolik ruh halini belirler: "Arkamı dönüp yürüdüm," der yine bir kalp kırıklığının ertesinde, "yalnızlığım da benimle birlikte yürüyordu, bir gölge gibi boyu boyumdan uzundu – ve yine boyum gibi onun da telafisi mümkün değildi."

Aroon'un duyguları gibi şekli şemali de Anglo-İrlandalı sosyetenin beklentilerine uygun değildir. Onun sınıfından gelen kadınlar dal gibi ince ve tüy kadar hafifken Aroon geniş omuzları, iri kalçaları ve uzun boyuyla iyi huylu bir dev gibidir. Partilerde, danslarda, müzikli toplantılarda, elini kolunu nereye koyacağını bilemez, yürüdüğünde yeri göğü titretir. Giysileriyse hiçbir zaman üzerine oturmaz, hep biraz eğreti durur. Ailenin gitgide fakirleştiği dönemde yaz balosuna katılmak için eski bir elbiseyi onartıp üzerine uygun bir hale getirdiğinde kısa bir süre için kendisini beğenir gibi olur. Nefesini tutar ve aynadaki süslü püslü görüntüsüne hayretle bakar. Ama

bu duygu çok uzun sürmez. Biraz sonra terzinin sesiyle kendine gelir: "Ne dersiniz, Bayan Aroon," der kadın doğru kelimeyi bulmak için uğraşarak, "sizden heybetli bir heykel olmaz mıydı?" "Heykel mi?" diye düşünür Aroon, "Bunun ne anlama geldiğini biliyorum. Bir an için kendimi ufak tefek ve sevilebilir hissetmiştim. Ama yeniden Aroon oluverdim şimdi, iriyarı bir kızım işte – hatta devasa bir kız."

Aroon'un ailesi ve sınıfıyla yaşadığı çatışmalara odaklanmasına rağmen Keane'in romanı hiçbir zaman sıkıcı ya da zorlayıcı bir metin değildir. Aksine, *Good Behaviour* son derece eğlenceli bir kitaptır. İngilizlere özgü ince mizah anlayışının yanı sıra romanın anlatıcısı olan Aroon'un sınırlı bakış açısının yarattığı ironinin de bunda payı vardır. Hikâyesini anlatırken verdiği bilgilerin doğruluğunu tartamayacak kadar saf bir kız olan Aroon, tipik bir güvenilmez anlatıcıdır. Çoğu zaman farkında olmadan, bazen de durumu kurtarmak için olayları biraz çarpıtarak aktarır. Başlangıçta iyi niyetinden, daha sonraysa sınıfına özgü görgü kurallarından dolayı, her zaman tam olarak gerçeği söylemediğini hissederiz. Zamanla, onun bir anlatıcı olarak pek de güvenilir olmadığını fark eder ve anlattığı olayların aslında nasıl gerçekleşmiş olabileceğini çözmeye çalışırız.

Aroon insan sarrafı olmaktan çok uzaktır. Annesinin zalimliğini ve sevgisizliğini iş işten geçene kadar fark etmez, hatta doğal bir şey olarak kabullenir. Romantik hisler taşıdığı Richard'ın aslında erkek kardeşi Hubert'in sevgilisi olduğunu ve bunu örtbas etmek için kendisine kur yaptığını anlayamaz. Babasının odasına geceleri gizlice süzülen aşçı Rose'u görür, ama onun hasta adamın ayağını ısıtmaktan fazlasını yapıyor olabileceği aklına bile gelmez. Katıldığı partilerde, toplantılarda, çaylarda arkasından konuşulduğunun, hatta acı alaylara malzeme

olduğunun ayırdında değildir. Bizse bütün bunları birer birer fark edip kimi zaman kahkaha atar kimi zaman dehşete kapılırız. Aroon'un anlattıklarıyla bizim fark ettiklerimiz arasındaki bu uçurum, romanın tümüne sinen çok katmanlı bir anlam derinliği yaratır. *Good Behaviour*'u bu kadar etkileyici bir kitap yapan da budur aslında.

"Romanı nasıl buldun?" diye sordu Mary kitabı rafa yerleştirdiğimi görünce. "Çok eğlenceliydi," dedim. Ama hüzünlüydü de."

"Öyleydiler," dedi Mary, "Anglo-İrlandalılar yani. Özellikle de güçlerini kaybetmeye yüz tuttuklarında."

ÇORBA

İngiliz kökenli toprak sahiplerinin yaşantıları bir dönemin İrlanda edebiyatında önemli bir yer tutar. Bu sınıftan gelen soylu ailelerin malikânelerinde at binerek, avlanarak ve arada bir şaşaalı partiler düzenleyerek sürdürdükleri kalburüstü hayatlar 20. yüzyılın ilk yarısında yazılan birçok romana konu olmuştur. Katolik "alt sınıf"tan gelen hizmetkârlarıyla geniş çiftliklerde yaşayan Protestan aristokrat ailelerin hayatlarını anlatan bu döneme İrlanda edebiyatında "Büyük Ev" dönemi denir. "Büyük Ev" deyiminin sadece bu malikânelerin gerçekten cüsseli binalar olmasından değil, aynı zamanda İngiliz aristokrasisiyle aşık atmaya kalkan Anglo-İrlandalı ailelerinin böbürlenmesinden de kaynaklandığı da yazılıp çizilir.

Yine de İrlanda ayaklanması sırasında bu durumun tamamen tersine döndüğünü unutmamak lazım. Yoksul Katolikler sömürgeci Protestanlara karşı ayaklandığında toplumun bu iki kesimi arasındaki güç dengesi değişmiştir. İç Savaş döneminde İngiliz kökenli bu ailelerin birçoğu, siyasi kargaşadan kaçmak için geçici olarak İngiltere'ye döner ve topraklarını boş bırakırlar. Kimileri de evlerini terk etmeyi reddeder ve hiçbir şey olmamış gibi gündelik hayatlarına devam ederler. Bunun da bedelleri vardır el-

bette. Mesela, daha önce sözünü ettiğim *Good Behaviour* adlı romanın yazarı Molly Keane'in büyüdüğü Ballyrankin Malikânesi isyancılar tarafından yerle bir edilir. Keane'in çağdaşı olan bir diğer Anglo-İrlandalı romancı Elizabeth Bowen'ın eviyse bu büyük aile gücünü ve varlığını kaybedince yavaş yavaş çürümeye terk edilir.

Elizabeth Bowen, çok iyi tanıdığı bu aristokrat sınıfın yok oluş hikâyesini içinde yaşadıkları evlerin parçalanması ve çözülmesi üzerinden anlatmakta ustadır. Yazarın çocukluğunu geçirdiği Cork eyaletindeki aile evi Bowen's Court, birçok romanına ilham vermiştir. Bunlardan belki de en iyi hatırlananı, İrlanda Bağımsızlık Savaşı sırasında Danielstown adlı bir "Büyük Ev"de geçen *The Last September*'dır (Son Eylül). Etraflarındaki kargaşaya rağmen, Anglo-İrlandalı aristokrat Naylor ailesi hiçbir şey olmamış gibi yaşantılarına devam ederler. Çatışmalar her gün biraz daha şiddetlenir, insanlar öldürülür, evler yakılır. Ama Danielstown'daki hayat değişmez: Bir yandan kasabadaki İngiliz subaylarını tenis partilerine ve beş çaylarına davet ederken bir taraftan da Katolik İrlandalılarla olan gündelik ilişkilerini sürdürürler. Ancak tüm çabalarına rağmen, etraflarını saran duvarların çökmekte olduğunu görmezden gelemeyeceklerdir. Romanın kahramanı, amcası Sir Richard'ın yanında kalmak için Danielstown'a gelmiş on dokuz yaşındaki Lois Farquar'ın gözünden bakınca, yıkımın ve çözülmenin kaçınılmaz olduğunu fark ederiz. Bowen bu romanda, daha sonra tekrar tekrar geri döneceği masumiyetin kaybı ve düş kırıklığı temalarını öne çıkararak Lois'in dönüşümüne odaklanır ve onun kimliğinde bu siyasi karmaşanın içinde büyüyen bir genç kadını anlatır.

Metaforlarla süslü yazı dili nedeniyle genellikle üslupçu olmakla eleştirilen Bowen, bence bu konuda büyük bir haksızlığa uğramıştır. Onun metinleri zengin

anlamlarla doludur ve zihnindeki imgeleri okuyucuya aktarmakta da ayrıca ustadır. Bu romanda da Anglo-İrlandalı ailenin dışarıdaki dünyadan ne kadar kopuk olduğunu neredeyse damarlarımızda hissederiz. Bowen, malikânede yaşayanları ıssız bir adaya düşmüş bir geminin mürettebatına benzetir. Büyük Ev, sıradan alışverişleri saymazsak dışarısıyla bağı olmayan, kendi içinde başka bir gerçeklik taşıyan apayrı bir dünyadır. Dolayısıyla, dışarıdaki felaket içeriye sızmaz, içerinin hikâyesi de dışarıya aktarılmaz. Danielstown etraftaki her şeyden uzaktadır. Oraya varmak için uzun uzun yürümek gerekir. İyice yaklaştığınızda bile malikâneyi hemen göremezsiniz, çünkü ağaçlar arasına gizlenmiştir. Ama dışarıdan içeriye doğru değil de, tam olarak hissetmemizi istediği gibi, yani içeriden dışarıya doğru bakarak anlatır onu Bowen:

"Evin arkasından dolanıp çimenlikleri, yamaçları ve düzlükleri nazikçe saran bir kola benzeyen ağaçtan perde, ormana doğru derinleşip koyulaşmıştı. Dallar, alacakaranlıkta kıpırtısız yapraklarıyla karanlığı delip geçiyordu. Akşam, ağaçların üzerine yavaşça inmiş, kayın ağaçlarını sessiz şelalelere dönüştürmüştü. Ağaçların arkasında, boş ve açık araziden süzülen parlak turuncu gökyüzü, neredeyse bir istilayı andırır gibi sinsi sinsi yaklaşıyordu."

Öyle anlaşılıyor ki bu evde dışarıdan gelen her şey bir tür "istila" olarak görülür. Hatta gökyüzü bile. Ağaçların gözlerden sakladığı malikâneye, sakinlerinden başka kimsenin adım atması istenmez, hoş görülmez. "Büyük Ev"in mahremiyeti, dış dünyadan gelen her şeyin bir tehdit olarak algılanmasına neden olur ve kendi sınırlarının tanınmasını talep eder.

Tam da bu nedenle, böyle bir "Büyük Ev"e davet edildiğimizi öğrendiğimde çok şaşırdım. Trinity'de çalış-

tığım enstitünün birtakım projelerinden dolayı bir grup akademisyen, Belfast yakınlarında nasıl olduysa ayakta kalmış olan bir malikânede hafta sonunu geçirecektik. Clandeboye adlı bu malikânenin ve etrafındaki iki bin dönümlük arazinin sahibi köklü bir aristokrat ailenin hayatta kalan son ferdi olan yaşlıca bir hanımdı. Lady Dufferin, tam adı ve unvanıyla Dufferin ve Ava Markizi Serena Belinda Rosemary Hamilton-Temple-Blackwood, baba tarafından İrlandalı Guinness ailesine, anne tarafındansa İngiliz aristokrasisine mensuptu. Clandeboye'un sahibi olan markiyle evlenmiş ama eşini genç yaşta kaybetmişti. Ailenin zamanla azalan gücüne ve zenginliğine rağmen Lady Dufferin kocasından devraldığı mülkü bir şekilde ayakta tutmayı başarmıştı ve şimdi bu büyük ailenin son temsilcisi olarak bu devasa malikânede tek başına yaşıyordu.

Soğuk bir kasım akşamı, dış kapısının önüne yerleştirilmiş demir topların arasından geçerek Clandeboye'a girdik. Kapıyı bulmamız biraz zaman aldı, çünkü dikkatlice bakmadıkça fark edilemeyecek bir sapağın ardına gizlenmişti. Girişteki ateşli silahlar, pek de davetkâr bir manzara değildi doğrusu. Bu toprakların barış ve huzurdan ne kadar uzak olduğunu, tehlikenin her an geri dönebileceğini hatırlatan karanlık bir işarete benziyordu daha çok. Ağaçlarla çevrili bir yoldan ilerledikten sonra sonunda binayı görebildik. 18. yüzyıldan kalma bu sade ve zarif yapı, geniş arazinin ortasında, küçük bir gölün kıyısında yer alıyordu. Günbatımında, kış güneşinin soğuk ve solgun ışıkları altında, bir yağlıboya tablo gibi birdenbire karşımızda belirivermişti.

Lady Dufferin, arkasında bir hizmetkârlar ordusu olmak üzere bizi binanın girişinde karşıladı. İlerlemiş yaşına rağmen olağanüstü canlılığı ve neşesiyle dikkat çekici bir kadındı. Üzerinde bir tüvit ceket ve pantolon vardı,

onların altına da Wellington adı verilen uzun lastik çizmeler giymişti. Bizi bir portikonun altından geçirerek binanın yan cephesinde bulunan dış salona buyur ettiler ve içimizi ısıtacak bir şeyler verdiler. Çok yerinde bir davranıştı bu, çünkü şöminede yanan cılız ateşin bizi ısıtması mümkün görünmüyordu. Elimizde içkilerle hep birlikte ayakta dikildik. Oturmamız söylenmemişti. Zaten oturacak pek bir yer de yoktu. Lady Dufferin bu arada ev ahalisini tanıttı: ailenin avukatı, evin kâhyası, kütüphaneci, aşçı, hizmetçiler, seyisler, büyük baş hayvanlardan sorumlu olanlar ve son olarak da bize tatlı tatlı gülümseyen bahçıvan Fergus. Bir yandan onların isimlerini aklımızda tutmaya çalışırken bir taraftan da saklayamadığımız bir şaşkınlıkla etrafımıza bakıyorduk. Anakronik bir durumda olduğumuzun farkındaydık. Alışmak biraz zaman alacaktı. Ayrıca bu yüksek tavanlı geniş salon insanın içini ürpertiyordu. Sağlı sollu taş duvarlar, çeşitli ülkelerden toplandığı belli olan yaylar, kılıçlar, hançerler, tabancalar gibi envai tür ve ebatta silahlarla bezenmişti. Yerde vahşi hayvan postları vardı. Yanımda duran Amerikalı arkadaş beni dürttü ve gözleriyle ileride bir şeyi işaret etti. Gösterdiği yöne doğru bakınca, iki küçük yavru ayıyla göz göze geldim. "Gerçek mi bunlar?" dedim sersemce. "En az senin kadar," diye cevap verdi arkadaşım. Hayvancıklar ellerinde birer gümüş servis tabağı tutuyor ve boncuk gözlerini salondaki kalabalığa dikmiş bakıyorlardı. "Ölü ya da diri, her zaman emrinize amadeyiz," dedi arkadaşım gözlerini devirerek.

Bu arada, Lady Dufferin diğer soylu ailelerin evleri birer birer yok olurken Clandeboye'un nasıl olup da ayakta kaldığını anlatıyordu. Yavru ayıların şokunu henüz atlatamamıştım. Ama bu ufak tefek kadının evini ayakta tutmak için gösterdiği iradeyi, bitmek bilmeyen inadını ve uzun mücadelesini takdir etmemek mümkün değildi.

Ödüllü Holstein ve Jersey inek sürüsü sayesinde ürettiği sütle kendi yoğurt markasını kurduğunu, bunun da mülkü kendi kendini geçindirecek hale getirdiğini ayrıntılı bir şekilde anlattı. Geleneksel yöntemlerle yapılan Clandeboye yoğurdu artık büyük marketlere kadar girmiş, onu da öğrenmiş olduk böylece. "Ama ben hayatımda bir marketin kapısından içeri girmedim," diyerek güldü Lady Dufferin. Sonra ineklerini ve bakıcıları uzun uzun övdü. "Bu bir takım çalışmasıydı, onlar olmasa bu işin altından kalkamazdım," dedi. Ardından da ertesi gün bize araziyi gezdireceğine dair söz verdi. Önce ahırları ziyaret edecek ve ineklerle tanışacaktık (evet, aynen böyle söyledi) sonra da Fergus'la gölün etrafındaki bahçede dolaşacaktık. Hava soğuk olurdu, iyi giyinmeliydik. Ve evet, lastik çizme şarttı. Yarın için yağmur bekleniyordu.

Ertesi gün Clandeboye'un içini de gördük elbette. Ana binaya girmeden önce kâhya hanım kapının önünde pabuçlarımızı çıkarmamızı istedi. Evde çok fazla kıymetli halı vardı, onların üzerine çamurlu ayaklarımızla basamazdık. Hakikaten de çamurluyduk, bahçeyi, ahırları, yoğurt fabrikasını gezmiştik. Deli gibi yorulmuş, üşümüş ve acıkmıştık. Pabuçlarımızı çıkarıp büyük giriş kapısının önünde toplaştık. Fakat Lady Dufferin içeride bir şeylere takılmış, kapının açılması için talimat vermeyi unutmuştu. Bir süre bekledikten sonra, sabırsızlanmaya başladık. "Yalınayak başı kabak, konağın kapısında dikiliyoruz!" dedi yine aynı Amerikalı arkadaş. "Tıpkı eski günlerdeki gibi," diye atladı bu sefer İrlandalı biri. Herkes güldü bunun üzerine. Ama kahkahalar uzun sürmedi. Buz gibi rüzgâr insanın yüzünü, ellerini kesiyor, çoraplı ayaklarımızdan bacaklarımıza doğru ilerleyen soğuk bedenimizi hissizleştiriyordu.

Neredeyse donmaya yüz tutmuşken, demir kilitler şangırdadı ve kendimizi içeriye dar attık. Neyse ki, Clandeboye'un içi de dışı kadar güzeldi. 19. yüzyılda yaşamış

bir diplomat olan I. markinin görev yaptığı yerlerden topladığı sayısız ganimetle dolu uzun koridorları, geniş odaları ve görkemli salonları dolaştık. Yüzyılın başında donup kalmış gibi görünen bir çocuk odası, harika bir kütüphane ve zarif bir müzik odası gördük. Diplomat marki anlaşılan büyük bir koleksiyoncuydu; hizmet ettiği ülkelerden ne bulduysa toplayıp getirmişti. Evin iki katını birbirine bağlayan geniş merdivenlerin her iki yanına Burma Kralı Tibor'a ait iki süslü divan yerleştirilmişti. Lady Dufferin, Burma'da krallık yıkıldıktan sonra Mandalay'daki sarayı dolduran kıymetli mobilyaların açıkartırmada satıldığını ve kayınpederinin bu divanları o sırada satın aldığını anlattı. Ancak malikânenin dört bir köşesine yayılmış kraliyet eşyalarına bakılırsa, kayınpeder Burma'yı topyekûn üzerine geçirmişti. "Sömürgecilik konusunda hızlandırılmış kurs," dedi yine aynı arkadaşım, "arasak bu kadar iyisini bulamazdık." Dikkatimi çeken ayrıntılardan biri, görkemli yemek salonunun ortasına yerleştirilmiş ve ziyafetler için düşünülmüş upuzun masanın bir köşesinde, malikânenin sahibesi için hazırlandığı belli olan tek kişilik mütevazı bir kahvaltı sofrasıydı. Lady Dufferin ağır yemekten hoşlanmadığını, onun için öğlenleri biraz tost ve çayla idare ettiğini söyledi.

O yukarıda tek başına tostunu yerken bize de aşağıda öğle yemeği servis edildi: Biri etli diğeri vegan iki çeşit çorba ve beyaz ekmek. O kadar üşüdükten sonra çorba ilaç gibi geldi. Akşam olduğundaysa binanın müştemilatında şarkılar ve türküler eşliğinde hep birlikte büyük bir yemek yedik. İçkilerimizi kendimiz getirmemiz söylendiği için, onları daha önce akıl edip almıştık. Oğlanlar bir şişe viski açınca herkes neşelendi. Böylece bahçıvan Fergus'un ne kadar güzel bir sesi olduğunu da keşfetmiş olduk. Lady Dufferin, ciddi bir işitme sorunu yaşaması-

na ve iletişim kurabilmek için bir cihaz kullanmasına rağmen, yemeğin sonuna kadar bizimle kaldı ve tüm şarkıları aynı coşkuyla alkışladı.

Clandeboye'dan ayrılırken içimi hüzünlü bir duygu kapladı. Burası da çok geçmeden yok olacaktı. İlerlemiş yaşına rağmen küçücük bir kız çocuğu gibi oradan oraya koşturan ve bitmez tükenmez bir enerjiyle burayı ayakta tutmaya çalışan Lady Dufferin yakında ölecekti. Eşini gençken kaybettiği için çocukları yoktu. O da gittikten sonra, kimse bu evi yaşatmak için uğraşmazdı artık. Zaten böyle bir yaşantının zamanı da çoktan geçmiş, "Büyük Ev" dönemi çoktan kapanmıştı. Lady Dufferin'in kapının önünde tek başına duruşu gözümün önüne geldi. Bunu düşünürken yeniden Elizabeth Bowen'ı hatırladım. Bir yazısında, Anglo-İrlandalı ailelerin yaşadıkları malikânelerdeki melankolik atmosferi şöyle anlatıyordu:

"Bu evlerin her biri, yoğun ve içe dönük bir yaşama sahiptir; fiziksel mesafenin de ötesinde, çok daha kalıcı bir şeyle dışarıdan yalıtılmışlardır: Bu yalıtılmışlık hali sonradan edinilmiş bir şey değildir, eşyanın tabiatıyla ilgilidir. Anglo-İrlandalılar, tıpkı tek çocuklar gibi, ne kadar çok şey kaçırdıklarının farkında değildirler. Hayatları, kardeşsiz çocuklarınki gibi, yalnız, bağımsız ve gizemlidir."

"Kardeşsiz bir çocuk gibi yapayalnız," dedim. Clandeboye'u geride bırakıp anayola çıkmıştık artık. Yüksek sesle konuşmuş olduğumu fark edince, "Acıklı bir tarafı var aslında," diye devam ettim sonra. Amerikalı arkadaşım yanıt vermek yerine yine gözlerini devirdi. Bunun üzerine susup gözümü yola diktim.

Eve döndüğümde Mary maceralarımı can kulağıyla dinledi. Akşam yemeği için rosto yapmıştı. İştahla yiyor, hızlı hızlı anlatıyordum.

"Yavaş ye, boğulacaksın," dedi bana. Sonra yine ta-

kılmadan duramadı: "Gerçi sen *Souper* (çorbacı) olmuşsun artık, karnın aç değildir!"

Çorbacılık, İrlanda'daki Büyük Kıtlık dönemine özgü bir terim. O dönemde Protestan misyonerler, açlık çekenleri beslemek için seyyar mutfaklar ve okullar kurmuşlar, ancak bu yardımdan faydalanmak isteyenlerin Protestan eğitimi almalarını şart koşmuşlar. Bu durum, Katolik aileleri din değiştirmek ve açlıktan ölmek arasında seçim yapmaya zorlamış. Hatta Katoliklerin inançları gereği tüketmeleri yasak olan etli çorbaları özellikle cuma günleri servis ederek onlara düpedüz işkence etmişler. Hayatta kalabilmek için din değiştirenleri küçümsemek için onlara "Çorbacılar" denmiş. İrlanda'da ilkelerine ihanet eden kişiler için hâlâ "çorbayı aldı" deyimi kullanıyor.

"Benimki vegan çorbaydı," diye cevap verdim, "sayılmaz yani."

"Sonuçta çorbayı almışsın," diyerek güldü Mary. "Yemeğin (*supper*) için şarkı da söyledin mi bari?"

Bunun üzerine ağzımdakileri yutamadan püskürttüm.

"İsa, Meryem ve Yusuf!" diye haykırdı Mary, "Bu evde daha neler duyacağız bakalım!"

UNUTULMUŞLUĞUN YEŞİLİ

İrlanda'da öğrendiğim ilk derslerden biri, sabahları kimseden güler yüz beklememek gerektiği oldu. Günün başka vakitlerinde gayet dost canlısı ve konuşkan olan Dublinliler, sabahın erken saatlerinde bir istiridye kadar kapalı oluyorlar.

Mary de sabah saatlerinde kimseyle görüşmemeye özen gösteriyor. Evden çıkmakta biraz geç kalırsam, onu mutfak masasında sessizce otururken buluyorum. Gazeteden kafasını kaldırmadan, "Günaydın," deyip geçiyor. Başlarda şaşırıyordum. Zamanla alıştım buna, artık pek yadırgamıyorum.

Geçenlerde bir arkadaşımın hediye ettiği *İrlanda Güncesi*'ni okurken benzer bir tespitle karşılaşınca hoşuma gitti. Heinrich Böll, daha önce adını duyduğum ama bir türlü okuma fırsatını bulamadığım bu seyahat notlarını 1957'de yazmış. Kitap bir yandan dönemin ruh halini aktarırken bir taraftan da İrlanda'nın aslında ne kadar az değiştiğini gösteriyor. İtiraf etmeliyim ki bu ikincisi benim için bayağı bir sürpriz oldu. Avrupa Birliği üyesi olmuş, birçok siyasi meselenin üstesinden gelmiş, birkaç ekonomik kriz atlatmış, kısacası 1950'lerden bu yana büyük değişiklikler geçirmiş İrlanda'nın bu vakte kadar yaşam biçimi açısından da dönüşmüş olacağını beklerdim.

Ne var ki Böll'ün kitabını okurken İrlandalıların kendi zamansız gerçeklikleri içinde yaşamaya devam ettikleri hissine kapıldım daha çok.

Heinrich Böll, Ada'da geçirdikleri ilk haftayı anlatırken İrlandalıların tek heceli sözcüklerle konuşmaya meylettikleri yegâne zaman diliminin sabahları saat yedi ile on arasına rast geldiğini söylüyor. Bu saatler arasında sorduğu bütün sorulara aynı cevabı aldığını da ekliyor: "Şu tekne kimin biliyor musunuz?" "*Sorry*." "Nereden ekmek alabiliriz?" "*Sorry*." "Kapının önünde oynayan bu çocuklar kimdir?" "*Sorry*." Aradan biraz zaman geçtikten sonra, artık bu saatlerde konuşmaya çalışmaktan vazgeçtiğini yazıyor. Kitabın "Varış" adlı bu ilk bölümü, yazarın eski püskü bir gazetecide, sigaraların ve mecmuaların arasında terk edilmiş gibi görünen bir Gonçarov romanı bulup satın almasıyla sona eriyor: "Oblomov'un buralardan dört bin kilometre kadar doğuda ikamet ettiğini elbette biliyordum ama insanların erken kalkmaktan nefret ettiği bu ülkeye pek yakışacağını düşündüm."

Bir Alman için bu sabah huysuzluğunun yadırgatıcı olabileceğini tahmin etmek zor değil. Yine de bu ülkeye ziyaretçi olarak gelen hemen herkes gibi, Böll de günün ilk saatlerinde oldukça suratsız olsalar da, İrlandalıların aslında çok sıcak kanlı ve konuşkan kişiler olduğunu teslim ediyor. Hatta onları birkaç kez Akdenizlilere benzetiyor ve Kuzey'den çok Güney'e ait olmaları gerektiğini ima ediyor. Ne var ki, bu karşılaştırmalar her zaman İrlandalıların sevecen tabiatı üzerinden yapılmıyor. Kiliselerin önünde biriken dilencilere bakarken şöyle diyor mesela: "Bu tür dilencilere ancak Güney'deki ülkelerde rastlanır; ama orada en azından güneş vardır [...] Buradaysa yoksulluğun üzerine hep aynı soğuk yağmur yağıp duruyor." Başka bir yerde, "Buna kötü hava da denemez," diyerek devam ediyor, "tıpkı kavurucu bir güneşe güzel

hava demek gibi olur bu." Yağmur, İrlanda'da mutlak ve tartışılmaz bir şey. Yoksulluk da öyle. İkisi de ucu bucağı görünmeden devam edip gidiyor.

Ülkenin tümüne yayılmış yoksulluk ve çaresizlik, *İrlanda Güncesi*'nin ana izleklerinden biri. Dublin'in kenarda köşede kalmış semtlerinde karşımıza çıktığı gibi, daha sonra yazarın bizi götüreceği taşra kasabalarında da gözümüze çarpıyor. Barlarda salonun geri kalanından deri bir perdeyle ayrılmış odacıklara gizlenerek içkide teselli arayan erkekler, iş bulamadıkları için başka ülkelere gitmek zorunda kalan kocalarını sadece Noel'de görebilen mahzun yüzlü kadınlar, sokaklarda yalınayak ve başıboş koşturup duran çocuklar. Hep bir mahrumiyet hali. Daha iyi ve yaşanabilir bir hayatın hep bir adım ötede –herhalde İngiltere'de– olmasının yarattığı bir kırgınlık ve eksiklik duygusu. Neyse ki herkes dondurma yiyebiliyor, diyor Böll bir yerde. Bundan bir teselli umarmış gibi. Dondurma İrlanda'da ucuz olan çok az şeyden biri çünkü.

Heinrich Böll bu kitapta İrlanda'yı saran ağır melankoliyi her zamanki sade ve etkileyici diliyle aktarıyor. Hiç abartmadan ve süslemeden bu ülkeyi felce uğratan acıları anlatıyor bize. Fakirlik, göçmenlik, geri kalmışlık ve bunların hepsinin altındaki büyük gerçek: Senelerce sömürge olarak yaşamış olmaktan gelen çıkışsızlık hissi. Daha sonra taşraya doğru gidildikçe, bu çıkışsızlık hissinin gitgide arttığını söyleyecek: "Evet, İrlanda yeşil. Hem de çok yeşil. Ama bu yeşillik sadece çayırların yeşili değil. Aynı zamanda, her yeri kaplayan yosunların da yeşili [...] yani terk edilmişliğin, unutulmuşluğun ve geride bırakılmış olmanın yeşili."

Yine de İrlandalıların aslında mutlu sayılabileceğini düşünüyor, Böll. Basit ve alçakgönüllü yaşamlarının onların dünyayla sağlam bir ilişki kurmalarını mümkün kıl-

dığına inanıyor. Mayo'da, Limerick'te, gezip gördüğü birçok taşra kasabasında karşılaştığı insanları hep büyük bir sevecenlikle anıyor. Bir yandan onların yüce gönüllüklerini överken bir yandan da kendi Alman katılığına içten içe gülüyor. Fakat İrlandalıları biraz dramatik de buluyor besbelli. Kitabın bir yerinde hararetli bir tartışmaya girdiği Padraic'e şöyle diyor mesela: "Bence sandığınızdan çok daha mutlusunuz. Fakat ne kadar mutlu olduğunuzu bilseydiniz, muhakkak mutsuz olmak için bir sebep uydururdunuz. Mutsuz olmak için sebepleriniz var elbette, ama siz mutsuzluğun şiirsel tarafını seviyorsunuz, ondan besleniyorsunuz."

Heinrich Böll'e bu konuda kısmen hak versem de tam tersinin de yanlış sayılmayacağını düşünüyorum. Evet, bu ülkenin tarihi acılarla dolu. Belki de bu nedenle İrlandalılar mutluluğa biraz şüpheyle bakıyorlar. Ortalık acıklı şarkılar ve şiirlerden geçilmiyor. Fakat İrlandalılar aslında acının içinde uzun süre duramıyorlar. Mutsuzluklarıyla bile mizah dolu bir ilişkileri var. Kendileriyle insafsızca dalga geçiyorlar çoğu kez. Sabah saatleri dışında tabii. Bunu akıldan çıkarmamak lazım.

İrlanda Güncesi, Böll'ün en çok okunan üçüncü kitabıymış. Böyle olmasına şaşırmadım. Şu âna kadar okuduklarım arasında en iyilerinden biri. Geçenlerde 100. doğum gününü kutladığımız bu büyük yazarı bu vesileyle anmış olalım ve kitabında anlattığı gibi ruhuna kadeh kaldıralım istedim.

"Bir tane daha içelim," dedi Padraic, "yatmadan önce cila olarak."

"Bir tane de yol için!"

"Bir tane de kedi için," dedim.

"Bir tane de köpek için," diye cevap verdi.

ÖFKENİN KALBE DOKUNDUĞU YER

Ne zamandır Jonathan Swift'in mezarını görmek istiyorum. "Şart değil ama madem istiyorsun, gidelim o zaman," dedi Mary bulmacasından gözünü ayırmadan.

Bir yergi ustası olduğunu kabul etmekle beraber, İrlandalılar bu büyük yazara biraz mesafeli duruyorlar. Swift'in Anglikan Kilisesi'nin önde gelen kişilerinden biri olmasının bunda etkisi olsa gerek. Royalist (kraliyeti destekleyen) bir ailenin çocuğu olarak Londra'da büyüdüğü için, Dublin'de geçirdiği yılları bir tür sürgün olarak kabul etmesinin de tabii.

Halbuki İngiltere'de çenesini tutamayıp Kraliçe Anne'in damarına basacak laflar edince derdest edilerek İrlanda'ya gönderilen Swift, orada hayatının en büyük eserlerini verir. Başta *Gulliver'in Seyahatleri* (1726) olmak üzere birçok siyasi alegori ve deneme yazar. Denemeler arasında en iyi bilineni, benim de çok sevdiğim *Alçakgönüllü Bir Öneri* (1729) İrlanda'daki sömürünün boyutlarını göstermesi açısından çok ilginçtir. Bir yergi şaheseri olan bu metinde Swift, İrlandalı yoksul ailelere bebeklerini zengin İngilizlerin sofralarında sunulmak üzere satmalarını önerir. Böylece hem onlar bakamadıkları çocuklardan kurtulacak hem de İngilizler bu sömürgenin etinden sütünden daha iyi faydalanır hale gelecek-

lerdir. *Alçakgönüllü Bir Öneri*, bu benzersiz yazarın kapkara mizah anlayışının, kıvılcımlı zekâsının ve adalet duygusunun en iyi örneklerinden biridir.

Jonathan Swift'in mezarına gitmek istememem biraz da bu metinle ilgiliydi aslında. Dik kafalılığına ve sivri diline bildim bileli hayran olduğum bu ustaya bir nezaket ziyaretinde bulunmak istemiştim. Mezarın, Saint Patrick Katedrali'nin içinde olduğunu biliyordum. Swift uzun yıllar oranın başrahibi olarak görev yapmıştı çünkü. "Saint Patrick'e girmek için bir avuç para vereceksin şimdi," dedi Mary huysuz huysuz. "Tanrı'nın evi değil mi orası?" diye sordum. "Tanrı'nın parayla işi yok, ama Kilise'nin var," diye söylenmeye devam etti. Katedralin müze sayılabileceğini ve böyle konularda cimrilik etmemek gerektiğini söyleyecek oldum ama beni dinlemedi. "Pazar ayinine gideceğiz," diyerek kestirip attı sonunda, "hem koroyu da dinlemiş olursun."

Pazar günü Saint Patrick'e doğru yürürken Dublin'in bu meşhur katedraline bizimle birlikte oluk oluk insan akacak sanmıştım. Kilisenin önünde bekleyen üç-beş kişiyi görünce şaşırdım doğrusu. İçeriye girerken herkes birbiriyle selamlaştı, bazıları el sıkıştı. "Protestan görünmeye çalış!" diye fısıldadı Mary kapıdan geçerken. "Nasıl yani?" dedim. "Edepli, iyi giyimli ve orta sınıf," diye cevap verdi. Etrafıma baktım. Gerçekten herkes pek şıktı. Arkadaki meraklı birkaç turist ve biz hariç, cemaat taş çatlasa yirmi beş-otuz kişi kadardı. "Herkes nerede?" diye sordum. "Herkes Katolik," dedi Mary yine muzırca gülerek.

Arka sıralardan birine geçip terbiyeli bir şekilde oturduk. Rahipler ve oğlan çocuklarından oluşan koro yerini aldı. Aralarında bir de kadın vardı. Anglikan Kilisesi'ne kadınların da kabul edildiğini biliyordum. Yine de bu kadar geleneksel bir yapının içinde rahip cüppesiyle bir ka-

dını görmek şaşırttı beni. Ben bunları düşünürken kimisi Latince kimisi İngilizce olmak üzere uzun uzun dualar okundu. Koro hakikaten harikaydı. Ama kaptırıp gitmek mümkün olmadı. Çünkü ilahiler sırasında insanlar habire oturup kalkıyordu. Ben de başkaları ne yapıyorsa onu yapmaya çalıştım. Mary romatizması yüzünden biraz yavaş hareket ettiği için, herkesi yarım saniye gecikmeyle takip ederek böyle bir saat kadar devam ettik.

Sonunda, başrahip kürsüye çıkıp günün vaazını verdi. Avrupa Birliği'nden, Brexit'ten ve İrlanda'nın bu coğrafyadaki yerinden söz etti. Bağımsızlık, bağımlılık ve birbirine bağlı olmak kavramları üzerinde durarak neredeyse köşe yazısı tadında bir siyasi analiz yaptı. Öyle ki, konuşmasını bitirdiğinde soru-cevap kısmını beklerken buldum kendimi. Neyse ki soru sormaya kalkan olmadı.

"İnsanın kalbinde iman ateşi yakan bir konuşma oldu doğrusu!" dedi Mary ayinden sonra. Ardından üstünü başını düzeltip ayağa kalktı ve ellerini arkasında bağlayarak etrafına bakmaya koyuldu.

Katedrali gezerken Mary'nin ne demek istediğini anlar gibi oldum. Bu görkemli kilisede her şey çok temiz, çok düzenli ve biraz da sterildi. İlahî olana dair bir iz bulabilmek için insanın gerçekten çok uğraşması gerekiyordu. Sonunda Swift'in mezarına geldiğimizde, bu büyük şairin bir lafı geldi aklıma: İrlanda koyu Hıristiyan olsa da yeterince dindar değildir demişti bir yerlerde. Bununla Katolikleri mi yoksa Protestanları mı kastettiğini bilmiyorum ama her zamanki cesaretiyle konuştuğundan eminim. Onun yaşadığı 18. yüzyılda, modernliğin ayak sesleri çoktan duyulmaya başlamıştı. İrlanda'da yerel inanışlarla ve batıl inançlarla karışmış olmasına rağmen Ortaçağ boyunca güçlü bir gelenek olarak devam eden Hıristiyanlık, modernlikle beraber yerini daha dünyevi bir din anlayışına bırakıyordu. Swift de muhte-

melen insanın Tanrı'yla kişisel bağının zayıfladığını hissetmiş ve onun yarattığı hayal kırıklığını ifade etmişti. Saint Patrick'teki sabah ayininin, bütün o güzel ilahilere rağmen, ruhani bir tecrübeden ziyade bir pazar buluşması havasında geçmesinin sebebi de buydu herhalde.

Jonathan Swift'in mezarının başında bir süre durdum. Hayatı boyunca inandığı şeylere dair hep yüksek sesle konuşmuş bu sıra dışı adam, ilham perisi ve yakın dostu Stella'sının yanında öyle sessizce yatıyordu. Kendi benzersizliğinin farkında olsa gerekti, çünkü mezar taşında aynen şöyle yazıyordu:

Burada yatıyor
Jonathan Swift'in bedeni
İlahiyat doktoru ve bu katedralin başrahibi
O celallenmiş öfkenin
Artık kalbe dokunamayacağı yerde.
Şimdi git, ey Yolcu!
Ve taklit et, başarabilirsen eğer
Durup dinlenmek bilmeyen
Bu özgürlük fatihini.

PERİLER, LANETLER VE ÇUHA ÇİÇEKLERİ

İrlanda'da sözlü edebiyat geleneğinin devam ediyor olması beni her seferinde şaşırtıyor. Hikâyeler, efsaneler ve batıl inançlar burada gündelik hayatın bir parçası. İrlandalılar perili evlere, senelerce süren lanetlere ve leprikonlara hâlâ inanıyor. İrlandaca isimleri *leipreachán* olan ve her zaman yeşil kıyafetler giyen bu küçük adamları saçından tutup yakalamayı başarırsanız onlardan istediğiniz herhangi bir şeyi dileyebilirsiniz. Bundan pek hoşlanmasalar da dileğinizi yerine getirecekler ya da size Ada'nın gizli bir köşesine gömdükleri hazinenin yerini söyleyeceklerdir.

Henüz bir leprikonla karşılaşmadım, ama gündelik hayatın içine sızmış birçok batıl inanca şahit oldum. Bunların bir kısmı kuşlarla ilgili. Mesela saksağanlar burada çok itibar görüyor. Yolda bir başına aylak aylak gezen bir saksağan görürseniz onu selamlamadan geçmemelisiniz. Hatta şapkanızı çıkarıp resmî bir selam verseniz daha iyi olur. Halini hatrını sorun, ailesi nasılmış onu öğrenin. Eğer bunları yapmazsanız başınıza fena bir şey geleceğine inanılıyor. Kargalar ve kuzgunlar da pek uğurlu sayılmıyor ama saksağanların yeri ayrı, onlardan düpedüz çekiniyorlar. Kırlangıçlar evinize yuva yaptıysa, kendinizi şanslı sayıyorsunuz. Kızılgerdanlar ve çalıkuş-

larıysa muhakkak korunması gereken kuşlar arasında. Bir kızılgerdana kazara bile olsa zarar verirseniz, ömür boyu sürecek bir lanet peşinizi bırakmayabilir.

Geçenlerde, Dublin'in elli kilometre kadar kuzeyindeki Newgrange'i görmeye gittik. Şehirden biraz uzaklaşınca, kuşlar konusundaki çalışmaları derinleştirme şansım da oldu. Mesela, guguk kuşunu baharda ilk gördüğünüz yöne dikkat etmeniz gerektiğini öğrendim. O yöne doğru seyahat edeceğiniz anlamına geliyor çünkü bu. Newgrange'e geri dönersek, bu görkemli höyük İrlanda'nın Meath kasabasında Boyne Nehri'nin kıyısındaki tarihöncesi bir yerleşim alanının içinde yer alıyor. İlk bakışta yığma tepe şeklinde bir mezarı andıran bu yapının aslında hangi amaçla kullanıldığını bilen yok. Binanın girişindeki dar geçit öyle bir şekilde tasarlanmış ki, senenin sadece bir döneminde (kış dönencesine rast gelen birkaç gün boyunca) güneş ışığı buradan süzülüyor ve içerideki odacığı 17 dakika kadar aydınlatıyor. Rehberimiz bize bu höyüğün milattan önce 3500 yılında inşa edildiğini söyledi. Ardından da, "Stonehenge'den bin yıl daha eski yani," diye ekledi. Burada böyle bir durum var: İngiltere'yle karşılaştırmadan olmuyor. Bu sefer karşılaştırmadan muzaffer çıkmış olmanın gururuyla gülümsedik hepimiz.

Newgrange'de mezar odasının içine süzülerek doğanın yeniden uyandığını ve yaşamın devam ettiğini haber veren ilk güneş ışığını göremedik ama bu büyüleyici mekânın etkisini daha üzerimizden atamadan yolun kenarında tek başına dikilen dev gibi bir ağaçla karşılaştık. Arabadaki İrlandalılar, ağız birliği etmiş gibi, bunun bir perili ağaç olduğunu söylediler. Çayır perilerinin evi olduğuna inanılan bu ağaçları daha önce Mary'den duymuştum, onun için çok da şaşırmadım. Perili ağaçları tespit etmek nispeten kolay bir şey. Bir defa geniş bir çayırın ortasında bir başlarına duruyor olmaları gerekiyor. Böyle

yapayalnız dikilen ağaç eğer ardıçsa işte o zaman perili olduğundan emin olabilirsiniz. Ardıçların böyle bir namı var çünkü. Anadolu'da olduğu gibi, burada da onlara çaput bağlıyor ve dilekte bulunuyorlar. Ama perili ağaçlardan biraz da çekiniyorlar, çünkü onlara zarar verirlerse bir daha iflah olmayacaklarına inanıyorlar.

Biz böyle perili ağaçları, kuşları, börtü böceği falan selamlayarak yolumuza devam ederken, sonunda dayanamayıp, "Yahu, ne kadar batıl bir halksınız!" diyecek oldum. Ben böyle deyince, yanımda oturan James ve Patrick uzun uzun güldüler. Sonra da perilere ve lanetlere inanmak gerektiğini söylediler. Ben biraz itiraz edince de oturup Mayo Laneti'nin hikâyesini anlattılar. Efendim, olaylar şöyle gelişiyor: Burada Kelt futbolu diye acayip bir oyun var. Ben seyrettim, bir şeye benzetemedim. Futbol desem değil, hentbol desem hiç değil. Ama İrlandalılar için çok önemli. Deli gibi takım tutuyorlar, maçtan maça gidiyorlar falan filan. En mühim turnuva da "All-Ireland" adlı ülke çapındaki lig. 1951 senesinde All-Ireland'ı, Mayo eyaletinin takımı kazanıyor. Ne var ki, kutlamalar esnasında oyuncular yoldan geçen bir cenazeye lazım gelen saygıyı göstermiyorlar, gülüşüp bağrışmaya devam ediyorlar. Bunun üzerine, bir rivayete göre ölen adamın dul karısı, başka bir rivayete göre de cenaze alayını idare eden rahip bunlara lanet okuyor. Diyor ki, "Bu takımın son üyesi ölene kadar şampiyon olamayın inşallah!" Hakikaten de Mayo o seneden beri hiç şampiyon olamamış. Geçen sene çok yaklaşmışlar, ama sonunda kendi kalelerine gol atmışlar. Hem de iki tane! Bunun üzerine, Mayo Laneti'ne inanmayanlar bile inanmaya başlamış. "Takımın son iki üyesi hâlâ hayatta," dedi James. Sonra göz kırparak ekledi, "Ama daha ne kadar yaşarlar bilinmez tabii! Sonuçta Mayo'nun artık şampiyonluğa ihtiyacı var."

Eve döndüğümde, Mary'yi bahçeye çuha çiçeği dikerken buldum. Hava hâlâ buz gibiydi ama rüzgârda güzel bir koku vardı. "Bahar kokusu mu alıyorum acaba?" diye sordum gülerek. "Hayır, almıyorsun," dedi Mary her zamanki kendinden emin haliyle, "daha bahara çok var." Sonra çuhaların uğurlu sayıldığını anlattı bana uzun uzun. Çuhalar perilerin en çok sevdiği çiçeklerdi. Onları kapınızın önüne dikerseniz evinizi kutsuyor ve kötülüklerden koruyorlardı. Hatta çayır çimende yürürken bu çiçeklere rastlarsanız sizi periler diyarına götürecek yolun girişini bulmuş bile olabilirdiniz.

Biz konuşurken güneş kayboldu. Bulutlar gökyüzünde hızla yer değiştirdi ve hafiften bir yağmur başladı. Mary toprağa bulanmış ellerini önlüğüne sildi. Kapının önünde bir süre sessizce durduk. Yağmurun altında rengârenk parlayan çiçekleri seyrettik birlikte.

"Perilere inandığımdan değil," dedi Mary, "ama çuhalar ne güzel, değil mi?"

ARP

İrlanda mitolojisi hepsi birbirinden güzel hikâyelerle dolu. Ama bunların arasında bir tanesi var ki beni yeniden ve yeniden kendine çağırıyor. Ona her geri dönüşümde hep aynı şekilde etkileniyorum.

Artık birbirini sevmekten vazgeçmiş bir çiftin hikâyesi bu. Sarp kayalıkların arkasında gizlenen uzak bir köyde yaşayan bir karıkocayı anlatarak başlıyor. Gençken mutlu olduklarını öğreniyoruz. Birbirlerini sevmişler, uzun bir ömrü beraber geçirmişler. Ama artık yaşlanmış ve huysuzlaşmışlar. Hikâye diyor ki, talihsizlikler birbirini kovalamış ve her talihsizlik onları birbirlerine karşı biraz daha tahammülsüz kılmış. Zamanla aksilik ve terslik o kadar damarlarına işlemiş ki, artık birlikte vakit geçirmeye dayanamaz olmuşlar. Her hallerine bir yoksulluk, bir gariplik sinmiş. Eskiyen giysilerini onarmaktan, sökülen yerleri dikmekten bile vazgeçmişler.

Çoğu mutsuz insan gibi, başkalarının mutluluğu batıyormuş onlara. Bayramlıklarını kuşanıp eğlenmeye giden insanlara şaşarak bakıyor, özel günlerin gelip geçtiğinin bile farkında olmuyorlarmış. Cadılar Bayramı geldiğinde elmalarını paylaşmıyor, Mikhail Yortusu'nda birlikte yiyebilmek için kaz pişirmiyor, Bahar Bayramı'nda ellerinde çiçeklerle kapı kapı dolaşan çocuklara yüz vermiyorlarmış.

Evde kavga gürültü de hiç eksik olmuyormuş. Eğer keçiler ahıra dönmemişse ya da akşam yemeği için süt sağılmamışsa, kadın hemen kocasını suçluyormuş. Bazen de kadın pazarda sattığı sütten kazandığı parayı denkleştiremeyince, adam haftalarca bunu onun kafasına kakıp duruyormuş. Çoğu zaman, her ikisi de ayrı ayrı köşelerde oturup ötekinin kendisine ettiği eziyetleri düşünüyorlarmış. Onlar böyle yaptıkça, mutlu oldukları zamanların ışığı, ocaklarındaki cılız ateş gibi yavaş yavaş sönüp gitmiş ve gücünü kaybetmiş.

Bir gece yine birbirlerinin yüzüne bakmadan otururlarken, her ikisinin de aklına bir zamanlar birlikte geçirdikleri iyi günler düşmüş. Ama ne kadar uğraşsalar da bu anılarda teselli bulamamışlar. Ocağı öteki yaksın diye bekledikleri için hep biraz rutubetli olan evlerinde her yer karanlık ve soğukmuş. O gece yatağa girdiklerinde, birbirlerinden tamamen habersiz, ertesi sabah evi terk edeceklerine ant içmişler.

Sabahın ilk ışıkları belirdiğinde, adam ocaktaki soğuk külleri şöyle bir karıştırıp yola düşmüş. Kadın da onun peşinden çıkmış evden. Çok geç olmadan, demiş kendi kendine, çok geç olmadan gitmeliyim.

İkisi de başları önlerinde yola koyulmuşlar. Adam karısının arkasından geldiğini bilmiyormuş. Kadın da adamın hemen önünde yürüdüğünün farkında değilmiş.

Bir süre böyle yürüdükten sonra kendilerini bomboş bir sahilde bulmuşlar. Adam karşısında göz alabildiğine uzanan sapsarı kumsalı görünce çok şaşırmış. Kumların üzerinde tek bir kaya bile görünmüyormuş. Yüzünü göğe kaldırıp büyük beyaz bulutların yavaş yavaş ilerleyişini izlemiş hayranlıkla. Bulutların arasında bir tek martı bile seçememiş. Dalga seslerini duyma umuduyla kulak kabartmış, ama hiçbir şey işitmemiş. Sonra suların iyice çekildiğini ve sahilin kupkuru kaldığını

fark etmiş. Derken bir ses çalınmış kulağına: Uzun, güçlü ve bir uğultuya benzeyen bir ses. Bunun üzerine sesin geldiği yöne doğru ilerlemiş. Adam ona yaklaştıkça sesin tonu değişmiş, gitgide derin ve dokunaklı bir iç çekiş halini almış. Bu yükselen ve alçalan tonların arasında başka sesler duyulmuş sonra: Mırıltılara, fısıltılara benzeyen, bazen neşeyle çınlayan bazen de acıyla inleyen sesler.

Merakına yenik düşen adam, adımlarını hızlandırarak seslerin kaynağına doğru yürümeye devam etmiş. Nihayet sahile vardığında gözlerine inanamamış: Kupkuru kumların üzerine devasa bir balina uzanmış yatıyormuş. Balinanın eti zamanla çürüyüp gitmiş, geriye sadece iri ufaklı kemiklerden oluşan hüzünlü bir iskelet kalmış. Rüzgâr estikçe, balinanın kaburgalarının arasından süzülüyor ve yosuna benzeyen küçük kemik parçalarını titretiyormuş. Böylece sahilde yankılanan uğultular, mırıltılar, fısıltılar ve iç çekmeler hiç kesilmeden devam ediyormuş. Adam durup bu tuhaf müziği dinlemeye başlamış.

Bu seslerle öyle büyülenmiş ki, tüm dertlerini bir anda unutmuş. Tam o sırada, balinanın diğer tarafında duran karısını fark etmiş. Kadın da onun gibi olduğu yerde kalakalmış, bu garip müziği dinliyormuş.

Adamla kadın, ayrı ayrı terk ettikleri eve, bu mucizeyi konuşarak el ele dönmüşler. Akşam yemeğinde hâlâ balinadan ve o büyülü seslerden bahsediyorlarmış. Ertesi gece, adam çam ağacından bir çerçeve yontmuş, içine sicimler germiş ve evin girişine asmış. Rüzgâr sicimlere vurdukça ahşap çerçeveden tatlı bir melodi yükselmeye başlamış. Aynı gece, rüyasında çerçeveye küçük tahta parçaları eklediğini ve müziğin daha da güçlendiğini görmüş. Uyandığında, rüyasında gördüğü gibi çerçeveyi geliştirmiş ve çıkan sesler iyice derinleşmiş.

Geceleri küçük evden yayılan hüzünlü sesleri duyan komşular evlerinden çıkıp birer birer gelmiş, sundurmanın altında oturup bu güzel müziği dinlemişler. Zamanla çalgının ünü başka köylere yayılmış, adamla kadın birlikte köy köy dolaşarak çalıp söylemeye ve hikâyelerini anlatmaya başlamışlar.

Adamın keşfettiği bu çalgıya "arp" adı verilmiş ve kendisi de İrlanda'nın ilk arpçısı olarak anılmış.

KULE MERDİVENİNDE BULUŞMA

İrlanda'da hayatım ağır bir yeknesaklık içinde geçiyor. Hemen her gün aynı şeyleri yapıyorum: Evden okula, okuldan eve yürüyüş. Türkiye haberlerini okumakla geçen birkaç saat. Öğleden sonra genellikle başarısız olan çalışma teşebbüsü. Arada bir kütüphane ziyareti. Eve dönerken akşam yemeği için küçük bir alışveriş. Akşamlarıysa Mary'yle sohbet ya da belki sinema.

Perşembe günleri hariç. O gün müze günü. Her perşembe saat 17.30'da Dublin'in güzel sanatlar müzesi National Gallery'ye gidiyorum. Tam o saatte, hayatından bezmiş gibi görünen bir görevli ayaklarını sürüyerek 20 No'lu salona giriyor, köşede bekleyen eski püskü bir ahşap dolabın kilidini açıyor ve ışıkları yakıyor. Dolabın geniş kanatları açılınca, şu âna kadar gördüğüm en güzel tablolardan biri ortaya çıkıyor. Büyük bir özlemle sevgilisinin koluna sarılmış Ortaçağ şövalyesini diğer ziyaretçilerle birlikte nefesimi tutarak izliyorum. Genç kadının kaçmak ister gibi duvara dönüşünde, adamın yüzünden okunan acıyla karışık arzuda, ikisinin merdivenin başında tedirgin duruşlarında gerçekten karşı konulmaz bir şeyler var.

Bazıları bu etkiye kapılıp tabloya doğru sürükleniyor. İşte o zaman, köşede kollarını kavuşturmuş bekle-

yen görevli birden hareketleniyor. Yaklaşanlar özür dileyip mahcup bir şekilde geriye çekiliyorlar. Mevsime ve havanın durumuna göre, salon kimi zaman hıncahınç dolu oluyor. Bazen de yağmurdan kaçmak için müzeye sığınmış bir avuç turistle birlikte, garip bir kardeşlik hissi içinde bu olağanüstü resmin huzurunda duruyoruz. Arada bir hayranlık sesleri duyuluyor. Fotoğraf çekmeyenler, çekenlere onaylamaz bakışlar fırlatıyor. Müze görevlisi iriyarı gürbüz adam. Tabloya yönelik bu ilgiyi kanıksadığı belli oluyor. Her zamanki gibi kendi halinde, belinden sarkan anahtar destesiyle oynamaya devam ediyor.

Karşısında mıhlanıp kaldığımız eser, İrlandalı ressam Frederic William Burton'un 1864 tarihli meşhur tablosu: *Hellelil and Hildebrand* ya da daha iyi bilinen ismiyle *Kule Merdiveninde Buluşma*. Sonu acıklı biten bir Danimarka efsanesine dayanıyor. Hikâyeye göre soylu bir ailenin kızı olan Hellelil ve onu korumakla görevli Hildebrand birbirlerine umutsuzca âşık olurlar. Kızın babası bu ilişkiye karşı çıkar ve Hellelil'in erkek kardeşlerini şövalyeyi öldürmekle görevlendirir. Hildebrand cesur bir adamdır. Dövüşmeye başladıklarında, kızın yedi kardeşinden altısını öldürür. Ne var ki, bütün bunlar Hellelil'e çok ağır gelir. Şövalyeden hayatta kalan son kardeşini bağışlamasını ister. Hildebrand, onun isteğini yerine getirir ama aldığı yaralar yüzünden sevgilisinin kollarında son nefesini verir. Hellelil de onun hasretine dayanamadığı için hemen ardından ölüp gider.

Bu hikâyeyi anlatan halk şarkısı 1855 senesinde İngilizceye çevrilince Burton belli ki çok etkilenmiş ve eserini onun üzerine kurmuş. Tabloya konu olan sahneyse bütün bu kanlı olaylar başlamadan iki âşığın kulenin merdivenlerinde son kez buluşmalarını gösteriyor. Eserin bütününe hâkim olan yoğun melankoli, âşıkların bir daha birbirlerini göremeyeceklerini bilmelerinden geli-

yor olsa gerek. Hellelil'in küçük beyaz elini bir güvercin gibi sevgilisinin kucağına bırakışında, Hildebrand'ın aşk dolu yüzünü onun koluna gömerek sarılışında, ikisinin yüzlerinin başka taraflara dönük olmasında, hep aynı hüznün izleri var.

Tabloya her bakışımda, ressamın bu trajik hikâyeden neden özellikle bu ânı seçtiğini merak ediyorum. Başka biri olsa, şövalyenin kahramanlığını gösteren bir sahneyi tercih edebilirdi mesela. Ya da Hellelil'in bütün ailesini kaybedişine odaklanabilirdi. Ama Burton, aşkın kırılgan güzelliğini anlatan bu buluşma ânını resmetmeyi yeğlemiş. Aynı kırılganlık tablonun fiziksel varlığında da hissediliyor. Yüksekliği bir metreyi bile bulmayan *Kule Merdiveninde Buluşma* çok mütevazı ölçülerde tasarlanmış. Boyutlarıyla izleyiciye tahakküm eden tablolardan biri değil. Üstelik, Burton'un akıl almaz bir ustalıkla çalıştığı detayları ve kullandığı parlak renkleri gören biri için inanması güç de olsa, sadece suluboya ve guajla yapılmış. Bu kadar sakınılmasının sebebi de bu aslında. Yağlıboya tablolar gibi zamana ve ışığa dayanıklı değil. Solmaması ve yıpranmaması için, mümkün olduğu ölçüde karanlıkta tutulması gerekiyor.

Geçen hafta başka bir işim çıktığı için, ahşap dolabın açıldığı saati kaçırdım. Kapanmadan belki yakalarım umuduyla geç de olsa gittim müzeye. 20 No'lu salona girdiğimde, yine aynı görevli dolabı kilitlemeye hazırlanıyordu. Her zaman yaptığım gibi tablonun önüne dikilip durdum. Hildebrand'ın huşu içindeki yüzüne, Hellelil'in dokunaklı bir teslimiyetle onun kucağına bıraktığı küçük beyaz eline bir daha baktım. Görevli kapanış saatinin geldiğini anlatmak ister gibi omuzlarını silkti. Ne diyeceğimi bilemediğim için ben de aynısını yaptım. Müzede pek kimse kalmamıştı. Yan odadan gelen ayak sesleri de sonunda uzaklaşıp duyulmaz oldu. Adam alışkın hareket-

lerle tabloyu aydınlatan lambayı söndürdü. Sonra dolabın geniş kanatlarını sırayla kapattı. Menteşelerden gelen sesler boş salonda büyüyüp yankılandı. Çelik zırhının içinde bir çocuk kadar savunmasız görünen şövalyeyle hüzünlü sevgilisi üzerlerine kapanan kapakların arkasında kaybolup gittiler.

Müzeden çıktığımda, bu sefer bir şeylerin farklı olduğunu biliyordum. Hemen eve dönmek istemedim. Her gün uğramayı âdet edindiğim markete de gitmedim. Yol üstünde bir yer bulup oturdum. Dalgın dalgın kahvemi yudumlarken, her perşembe sektirmeden yaptığım bu ziyaretlerin sebebini düşündüm. Bu tablonun üzerimdeki gücünü anlar gibi oldum sonra. Dünyanın barbarlığına, gündelik hayatın bayağılığına, hepsi birbirine benzeyen günlerimizin biteviye tıkırtısına karşı bir can simidi gibi sarılmıştım ona.

Son birkaç senedir, felaketlerle ve düş kırıklıklarıyla kararan hayatlarımızın acıklı bir şekilde küçüldüğünü fark ettim. Umutlarımız, beklentilerimiz, hayallerimiz düpedüz nefessiz kalmıştı. Hildebrand'ın Hellelil'e duyduğu tutkulu aşkta, içinde bulunduğumuz nefes darlığını açan bir büyüklük, bir genişlik vardı. Bu tablo, insanın içini sızlatan güzelliğiyle, sıradan ve ortalama olan her şeye meydan okuyordu. "Vazgeçme," der gibiydi sanki, "derin duygulardan, büyük hayallerden ve aşktan hiç vazgeçme!"

Kahvemi bitirip kalktım. Eve doğru yürüdüm. İçimde bir sonraki perşembe gününün beklentisiyle.

DENİZ KIYISINDAKİ KÜTÜPHANE

Geçenlerde *The Irish Times*'da İrlandalıların kütüphanelerini çok sevdiğine dair bir yazı okudum. Bu habere göre, her sabah Dublin'in meşhur Merkez Kütüphanesi'nin açılmasına on dakika kala kapıda insanlar sıraya girip beklemeye başlıyormuş. Sıra bazen o kadar uzun oluyormuş ki şehre dışarıdan gelenler burada bir şey satıldığını zannedip soruyorlarmış.

Dünyanın başka yerlerinde kütüphaneler tehdit altındayken, İngiltere'de bile mahalle kütüphaneleri birer birer kapanırken, İrlanda'da bu geleneğin kuvvetlenerek devam etmesinin altındaki nedenleri araştırmak gerekir belki de. Benim okuduğum yazı da biraz bu amaçla yazılmış zaten. Merkez Kütüphanesi'nin müdavimlerine oraya neden geldiklerini ve zamanlarını nasıl geçirdiklerini sormuşlar.

Kimileri gündelik alışkanlığının bir parçası olarak burada vakit geçirmekten hoşlandığını söylemiş. Kütüphaneye düzenli olarak uğrayanlar arasında, kısa bir süre önce yakınlarını kaybetmiş yaşlılar var mesela. Onlardan biri, günlük gazetesini evde tek başına okumak yerine kütüphaneye gelmeyi tercih ettiğini anlatmış. "Hem burada gazete okurken, bazen gözüme bir kitap çarpıyor, o zaman onu da alıp eve gidiyorum," demiş. Uzakça bir

yerden geldiği için, o kadar uzun bir tren yolculuğuna değip değmediği sorulunca, "Mesele sadece evden çıkmak. Yaşlılar için seyahat kartım var, onu kullanıp geliyorum," diye cevap vermiş. Gençten biriyse kütüphaneyi beste yapmak için kullandığını, müzik odasında başkalarını rahatsız etmeden kulaklıkla piyano çalabildiğini ve bunun onu çok mutlu ettiğini anlatmış.

Kütüphanelerin gitgide daha popüler hale gelmesinin sebeplerinden biri de İrlanda hükümetinin halktan gelen talebi karşılıksız bırakmamak için çaba göstermesi olabilir. Merkez Kütüphanesi başta olmak üzere kütüphanelerin açık kaldığı saatleri artırma, kitapları geç teslim edenlere verilen cezaları azaltma ve bütçeden bu ihtiyaç için daha çok para ayırma gibi kararlar alınması şu aralar gündemde. Hükümet daha geçen ay, ülkedeki yüzlerce halk kütüphanesinde kullanılmak üzere iPad'ler, bilgisayarlar, akıllı tahtalar ve diğer teknolojik araçlar almak için sekiz milyon euro harcayacağını duyurdu. Kitaplar için harcanacak miktarı saymıyorum bile.

Ben Merkez Kütüphanesi'nin müdavimlerinden değilim. Zamanımın çoğunu öğrenciler gibi üniversite kütüphanesinde geçiriyorum. Ama şehre kişiliğini kazandıran bu binaların bir kısmını dolaştım. Dünyanın en güzel on kütüphanesinden biri sayılan ve çok eski elyazmalarına ev sahipliği yapan Trinity'nin efsanevi kütüphanesi Long Room'u, St. Patrick Katedrali'nin hemen yakınlarında yer alan Marsh's Library'yi, Dublin Şehir Kütüphanesi'ni ve daha başkalarını.

Ne zaman bu kütüphanelerden birinin adını geçirecek olsam Dublinliler muhakkak bir anılarını ya da işittikleri eğlenceli bir hikâyeyi anlatıyorlar. Mesela Marsh's Library. 1701 senesinde kurulmuş bu köklü kütüphane hakkında söylenecek çok şey var: Her şeyden önce, Newton, Kepler, Galileo ve Descartes gibi biliminsanlarının

ve düşünürlerin eserlerinin ilk baskıları burada. 25.000 kitaptan oluşan müthiş bir koleksiyonu ve aralarında James Joyce'un da bulunduğu bir üye listesi var. Ama insanlar size bunlardan bahsetmiyorlar. Eğer belli bir yaşın üzerindeki bir Dublinliyle konuşuyorsanız, bu kütüphanenin adı geçtiği anda size Mrs. McCarthy'yi anlatmaya başlıyor. Bütün ömrünü Marsh's Library'de geçirmiş olan bu kütüphaneci kadın, her konudaki akıl almaz bilgisi ve bütün kütüphaneyi avucunun içi gibi bilmesiyle meşhur. Bir de çok otoriter biri olmasıyla. Herkes onun önünde korkudan en az bir kere titremiş ve saygıyla ceketini iliklemiş. Onun için bu tecrübeyi asla unutmuyorlar. Muriel McCarthy çoktan emekli olmuş ama kütüphanenin yaşayan bir parçası olarak Dublinlilerin hayatında hâlâ önemli bir yer kaplıyor.

Bu ünlü kütüphanelerin arasında, diğerleri kadar eski ya da tanınmış olmasa da, konumu ve toplumsal yaşamdaki rolüyle mutlaka anılması gereken bir yer daha var: Dún Laoghaire Halk Kütüphanesi. Dublin'in deniz kıyısına bakan bir banliyö semtinde yer alan bu büyük ve biraz hantal yapı, inşa edildiği sırada semt sakinleri tarafından şüpheyle karşılanmış. Kimileri daha küçük ve "daha az gösterişli" bir kütüphaneyi tercih ederken, kimileri ise denizin hemen kıyısındaki bu görkemli yapının bölgeye çok yakışacağını düşünmüş. Bu tartışmalar bina tamamlanana kadar sürmüş. Ancak, kütüphane hizmete açıldığında herkes bu mekânın gerçekten harika bir yer olduğunda hemfikir olmuş. Neredeyse denizin üzerine inşa edilmiş gibi duran bu modern yapı, ziyaretçilerine seyir halindeki bir teknede olma hissi verirken, günümüzde her yaştan okurla dolup taşıyor ve bu semtteki kültürel yaşamın merkezi olarak hizmet veriyor.

Şehir merkezinin oldukça dışında kalan bu kütüphaneyle tanışmam bir şiir sayesinde oldu. Dún Laoghaire'de

yaşayan ve çocuk kitapları yazan Lucinda Jacob'un *Hopscotch in the Sky* (Gökyüzünde Seksek) adlı kitabını karıştırırken "Deniz Kıyısındaki Kütüphanede" adlı şiir dikkatimi çekti. Bu şiirde yorgun bacaklarını dinlendirmek için, sahildeki kütüphaneye sığınan denizkızlarından söz ediliyordu. Havanın ve ışığın peşinden gelmişlerdi. Biraz da meraktan tabii. Bazıları ıslak ıslak bir köşede oturuyorlardı. Daha cesur olanlarsa, henüz varlığına alışamadıkları bacakları üzerinde beceriksizce yürüyorlardı. Üzerlerinden sular akarak, fısır fısır konuşarak raflar arasında dolaşıyorlar ve insan olmanın nasıl bir şey olduğunu anlamaya çalışıyorlardı.

Bazen de bankonun önüne sıralanıyorlar
iri gözlerini kocaman açıp
tıpkı balıkçıların önüne dizilen foklar gibi.

Önce şiire, ardından da kütüphaneye vuruldum. Daha sonra bir tesadüf eseri Lucinda'yla tanıştığımızda, bu şiiri neden yazdığını sordum ona. Kütüphane inşa edilirken pazarda iki kadının konuşmasına şahit olduğunu anlattı. Binanın denize bu kadar yakın olmasından rahatsız olduğu belli olan biri diğerine demiş ki: "Neden burayı seçtiler anlamadım. Denizkızları mı gelip kitap okuyacak sanki?"

"Geldiler mi bari?" diye sordum hikâyeyi dinledikten sonra. Bunun üzerine Lucinda uzun uzun güldü. Gülünce gamzeleri ortaya çıktı ve bir çocuğa benzedi. "Bütün Dún Laoghaire orada," dedi sonunda, "denizkızları da gelmiştir herhalde. Kitapların arasında bir yerde sessizce dolaşıyorlardır."

CENAZEDEN SONRA

"Margaret dün gece uykusunda ölmüş," dedi Mary.

Margaret bizim komşumuz. Yumuşacık yüz hatlarıyla kilise vitraylarındaki melek tasvirlerini anımsatan bir kadın. Bütün kış evinin önündeki yaprakları temizledi. Oradan tanıyorum. Yardım etmek istediğimde, Mary beni engellemişti. "Bunu yapmaya ihtiyacı var," demişti her zamanki bilgeliğiyle, "geçtiğimiz yıl art arda kocasını ve kardeşini kaybetti. Bir şekilde oyalanması gerekiyor."

Demek Margaret ölmüştü. "Çok üzüldüm," dedim Mary'ye. "Hepimiz bir gün öleceğiz," dedi tevekkül içinde, "en azından huzurlu gitti."

Sonra mutfağa girip kek yapmaya başladı. Bir tane pişirdi. Ardından bir tane daha. Arada bir girip çıktığımda harıl harıl çalışmaya devam ettiğini gördüm. Bir yandan kek karışımını hazırlıyor, bir taraftan da önlüğünün ucuyla gözyaşlarını siliyordu. Fazla ayak altında dolaşmamaya gayret ettim. Bir süre daha mutfakta kalacağını biliyordum. Ertesi gün yapılacak "Wake" için yemek hazırlıyordu.

İrlandalıların "Wake" adını verdiği ve cenaze töreni öncesinde yapılan bu yemekli toplantı çok eski geleneklerden biri. Genellikle naaş toprağa verilmeden bir gün önce düzenleniyor ve merhumu tanıyan herkesin katıl-

ması bekleniyor. Duyan geliyor ve muhakkak yiyecek bir şeyler getiriyor. Böylece aileyi tanıyanlar taziyelerini bildiriyorlar, kaybedilen kişiye dair güzel anılarını hatırlıyorlar, arkada kalanların bu zor günü biraz daha kolay atlatmasını sağlamaya çalışıyorlar. Bizdekinden farklı olarak, kimi zaman şarkılar söyleniyor, hikâyeler anlatılıyor ve her zaman olduğu gibi bolca içki tüketiliyor.

Benzerleri gibi bu tören de geride kalanları bir araya getirmek ve yaşamın sürekliliğini hatırlatmak amacını taşıyor. Fakat bir de pratik bir işlevi var. Tıp henüz yeterince ilerlemediği için ölümün kesin bir şekilde tespit edilemediği dönemlerde, bir süre ölünün başını beklemek akıllıca bir şey gibi görünmüş olsa gerek. Kalp atışları yavaşladığı için öldüğü sanılan kişilere hayata dönmek için bir fırsat daha tanımak istemişler anlaşılan. Zaten sözcüğün kendisi de uyanış anlamına gelen *awakening*'den geliyor. Bir başka açıdan da bir hayatın bitip bir diğer hayatın başlayışını, yani dünyadan ayrılmak üzere olan ruhun ikinci bir ömre uyanışını kutluyor sayılırlar. Belki de bu nedenle İrlanda'da cenaze yemeği, merhumun da hazır bulunduğu bir ortamda ve acı-tatlı her şeyin konuşulduğu bir parti havasında geçiyor.

Başta *Finnegans Wake* olmak üzere, İrlanda edebiyatının her köşesinde bu geleneğin izlerini görmek mümkün. Ama ben bugün Joyce'un bu benzersiz romanını bir kenara bırakıp çok daha alçak gönüllü bir küçük hikâyeden söz edeceğim.

Ne var ki hikâyenin yazarı Brendan Behan için aynısını söylemek mümkün değil. Alçakgönüllü olmak bir yana, Behan herhalde bu coğrafyadan çıkmış en yüksek sesli, en gösterişçi ve belki de en şaşırtıcı yazarlardan biriydi. İrlanda edebiyatının "kötü çocuk"u olarak bilinen Behan, daha dokuz yaşındayken IRA için mesaj taşıyarak siyasi hayata atılmış, birçok silahlı eyleme katılmış, biri

çocuk yaşta olmak üzere defalarca hapis yatmıştı. Siyaset defteri kapanır gibi olduğundaysa Dublin pub'larını kendine mekân edinmiş ve içkici, kadın düşkünü ve ağzı bozuk biri olarak nam salmıştı. Yakınları, ağır bir mutsuzluğun pençesinde olduğunu ve bunu içkide boğarak teselli bulmaya çalıştığını söylerler. İçki arkadaşlarıysa her şeyi en uç noktasına kadar yaşamaktan büyük bir zevk aldığını iddia ederler.

Her iki durumda da Behan'ın sıra dışı bir karakter olduğu gerçeği ortadadır. İçkiden öleceği söylentileri dolaşınca Ballsbridge'deki evinde kendisi için cenaze töreni düzenleyecek kadar muzip ve gelenlerle el sıkışarak bu üzüntülü günde kendisini yalnız bırakmadıkları için teşekkür edecek kadar kibardır. Yazar olaraksa gündelik hayattakinden çok farklı bir tutum benimser. Gösterişten uzak bir dille yazılmış ama bir o kadar da çarpıcı hikâyelerle çıkar karşımıza. Aynı adlı öykü kitabında yer alan "After the Wake" (Cenazeden Sonra) da bunlardan biridir.

Bu otobiyografik hikâyede Behan'ın genç ve güzel bir çiftle dostluğunu izleriz. Onları anlatırken kullandığı ifadelerden, yazarın her ikisine de biraz âşık olduğunu anlarız. Aslında üçü de ortalıkta dolaşan duyguların farkındadırlar. Bu beklenmedik durumun büyük bir gerilime yol açmasını bekleriz ama olaylar öyle gelişmez. Bu garip aşk üçgeni, aralarındaki dostluğu bozmak yerine iyice perçinler ve onları birbirlerine yaklaştırır.

Derken, kadın kötü bir hastalığa yakalanır ve çok zaman geçmeden ölür. Öykü de bu talihsiz genç kadın için düzenlenen cenaze törenini anlatır.

"Onu ön odadaki tek kişilik yatağa yatırmışlardı. Yatak keten örtülerle kaplanmıştı. Üzerinde hep giydiği mavi saten elbisesi vardı. Sonradan duyduk ki, yaşlılar bu rengin yanlış bir seçim olduğunu söylemişler – çünkü

ne bakireydi ne de Meryem'in Çocukları'nın[1] bir üyesiydi. [...] Cenaze töreninde çok büyük bir kalabalık vardı. Kocasının elini sıktılar ve taziyelerini bildirdiler. Bana da anlayışlı bir şekilde gülümsediler. Saf ve mutsuz aşkımı kendi içimde yaşamam için izin verir gibiydiler."

Gece ilerledikçe herkes sarhoş olur. Kadının hastalıkla bozulup solmuş bedeni odanın bir köşesinde öylece durur. Birtakım yaşlı adamlar gevezelik ederler. "Jameson'u biraz fazla kaçırmış biri", kadın yerine adam ölseydi neler olabileceğine dair kafa yorar. Bir diğeri, bundan sonra yapılacak tek şeyin kederli kocaya destek olmak olduğunu söyler. Son misafir de gittikten sonra, yazar yere yığılıp kalmış arkadaşını sırtlayıp odasına taşır. Onu yatağına yatırdıktan sonra, kendisi de yanına kıvrılıp uyur.

Sıcak dostluklarına rağmen, o âna kadar birbirlerine hiç dokunmamış iki erkeğin, aynı kadına duydukları aşk nedeniyle yakınlaşmalarının ve bir kaybın acısında birleşmelerinin hikâyesidir bu. Çok güzel yazılmış, çok etkileyici bir öyküdür. Cenaze törenin atmosferini şaşırtıcı bir gerçekçilikle aktardığı için de hatırlanacak hikâyelerden biridir. Yaşlı ve çokbilmiş kadınlar, zevzek ihtiyarlar, uzak akrabalar, karnını doyurmaya gelenler. Hepsi vardır burada.

Ertesi gece eve döndüğünde, "Çok güzel bir Wake oldu," dedi Mary. "Herkes bir şeyler getirmişti. Onu hak ettiği gibi uğurladık." Sonra yorgun argın içeriye gitti. Üzerinde hâlâ iyi kıyafetleri vardı. Bir Jameson şişesiyle geri döndü. Masaya geçip karşılıklı oturduk. İkimize de birer kadeh viski koydu. "Margaret için," dedi bana, "melek gibi bir kadındı."

1. Meryem'in Çocukları (Enfants de Marie) Birliği, 1818 yılında Kutsal Kalp Cemaati'nin kurucusu Aziz Madeleine Sophie Barat tarafından kurulmuştur ve çocuklara dinî eğitim verir. Meryem'in Çocukları arasında en başarılı olanlara geniş mavi bir kurdele takma ayrıcalığı tanınırdı. Bu kurdeleyi takan kişi, adının yanına "E. de M." (Enfant de Marie veya Meryem'in Çocuğu) yazardı.

MEZAR KAZICILARI

Güneşli güzel bir havaydı. Kocam birkaç günlüğüne beni ziyarete gelmişti. Birlikte Dublin'in meşhur mezarlığı Glasnevin'e gitmeye karar verdik. Aslında mezarlıktan başka gidilecek yerler de vardı elbette. Ama ben pişman olmayacağı konusunda garanti verince, o da çok direnmeden peşime takıldı.

Mary bizi arabayla mezarlığın kıyısına kadar bıraktı. "Michael Collins'in kabrine uğramayı unutmayın," diye de sıkı sıkı tembihledi.

Glasnevin Mezarlığı gerçekten çok büyüktü. Aralarında Paskalya Ayaklanması'nın liderleri de olmak üzere bir buçuk milyondan fazla Dublinlinin burada yattığını okumuştum bir yerlerde. İrlanda bağımsızlık mücadelesinin kahramanlarından Michael Collins'in mezarını sonunda bulduk. Başka birçok mezardan farklı olarak taze kesilmiş çiçeklerle ve çelenklerle süslenmişti. Bunca sene unutulmamış olmak güzel bir şey olmalıydı. 19. yüzyılın sonunda, İrlanda'nın Britanya İmparatorluğu'ndan ayrılıp özerklik kazanması için mücadele eden Charles Stuart Parnell için yapılmış anıtı da gördük. Parnell, Wicklow eyaletinde geniş toprakları olan Anglo-İrlandalı bir ailenin oğluydu. İrlanda'daki çiftçilerin yaşam koşullarını iyileştirmek için İngiltere Parlamentosu'nda bir toprak re-

formu kampanyası yürütmüş olması onu bir kahraman haline getirmişti. *Ulysses*'de de bolca sözü geçen bu halk lideri için yapılmış anıtmezar, üzerinde sadece "Parnell" yazan bir granit kayadan oluşuyordu.

Ardından Kelt haçlarıyla süslenmiş mezar taşları arasında uzun uzun dolaştık. Taşların üzerinde yazan isim ve tarihleri okuyup bu insanların nasıl hayatlar yaşamış olabileceklerine dair fikir yürüttük. Mezar taşları öğlen güneşinin altında hiç de kasvetli görünmüyordu. Mezarlığın, bu ışıklı güzel günde, kuş sesleri ve rüzgârın hışırtısıyla herhangi bir parktan farkı yoktu. Halbuki ölüler oradalar, diye düşündüm. Kuş seslerinin tam ortasındalar.

Zihnim sonunda yine dönüp dolaşıp *Ulysses*'e gitti. Joyce'un romanında, ölüler yaşayanları hiç rahat bırakmaz. Onu hatırladım.

Romanın daha en başında, Stephen Dedalus düşünceler içinde Dublin sokaklarında yürürken kısa süre önce kaybettiği annesinin son günlerini hatırlar ve suçluluk duygusuyla sarsılır. Kadıncağız ölüm döşeğindeyken oğlundan onun için dua etmesini istemiştir. Fakat inancını yitirmiş olan Stephen, bu ikiyüzlülüğü yapamayacağına kanaat getirdiği için annesinin son arzusunu reddetmiştir. Rüyalarında annesini görür ve onun görüntüsünden ürker: "... sessizce çıkmıştı karşısına, eriyip gitmiş gövdesi gevşemiş kefen sargılarının içinden balmumu ve pelesenk kokusu saçıyordu." Bu korkunç görüntü kendisinden bir şeyler talep ediyor gibi sessizce bekler, hatta genç adama musallat olur. Stephen düpedüz ele geçirilmiş gibidir, annesinin hayaletinden kurtulabilmek için çaresizce çırpınır: "Hayır, anne," der ona, "bırak beni kendi halime, bırak yaşayayım!"

Annesinin ölümüyle barışamayan Stephen Dedalus gibi Leopold Bloom da roman boyunca geçmişin hayaletleriyle boğuşur. Yalnızca bebekken kaybettiği oğlu

Rudy'nin değil, erken ölen babası Rudolf'un hatırası da peşini bırakmaz. Roman boyunca karşılaştığı bütün kayıplar ve ölümler, ona kendi kayıplarını hatırlatacak ve hem yetimliğini hem de oğulsuzluğunu derinden hissettirecektir. "Rudy'cik yaşayabilseydi," diye hayıflanır bir yerde, "o zaman büyüyüşünü görürdüm. Evin içinde sesini duyardım. Eton tarzı üniformasını giyip Molly'nin yanında yürürdü. Oğlum. Onun gözlerinde ben. Ne tuhaf bir his olurdu." Bloom'un ölümsüzlük planı, kendi varlığının oğlu Rudy'de devam edeceğine dair umudu sonsuza kadar yok olmuştur. Bir Macar Yahudisi olan babasının intiharı gibi, bebek oğlunun beklenmedik ölümü de, Bloom'un kişisel tarihinden silinemez. Bu iki trajik olay, onun geçmişini ve geleceğini onarılmaz şekilde yaralayan büyük darbelerdir.

Gerçekten de ölülerin yaşayanların arasında dolaştığı bir romandır *Ulysses*. Ama bir yandan da hayatı önceleyen ve olumlayan bir sesle yazılmıştır. Joyce'un bütün karakterlerine ama en çok da Bloom'a atfettiği bu ses, bir cenaze töreninin anlatıldığı "Hades" bölümünde yoğun bir şekilde hissedilir. Bu bölüm, Paddy Dignam'ın cenazesi için Glasnevin Mezarlığı'na yapılan yolculukla açılır. Paddy Dignam genç yaşta ölmüş, geride yaslı eşini ve beş çocuğunu bırakmıştır. Bloom, içi bir önceki müşterilerden kalma yemek kırıntılarıyla dolu köhne bir arabaya binmiş, bu adamın cenazesine katılmak üzere mezarlığa doğru yol almaktadır. Cenaze arabasını takip eden bu araçta yer alan diğer yolcularsa Martin Cunningham, Bay Power ve Stephen'ın babası Simon Dedalus'tur. Martin Cunningham'ı *Dublinliler*'deki bir öyküden tanırız. Oturaklı laflar etmeyi kendine şiar edinmiş, ağırbaşlı bir adamdır bu. Arabadaki dördüncü yolcu Bay Power ise, yine aynı hikâyede görünür ve daha genç, daha kaygısız ve kesinlikle çok daha patavatsız biridir.

Cenaze arabası, mezarlığa gitmeden önce şehir mer-

kezinden geçerek eski bir âdeti yerine getirirken birbirine benzemeyen bu dört adam hayata, ölüme ve unutuluşa dair konuşurlar. Biz okuyucular da, hem bu konuşmalara tanıklık eder hem de Bloom'un kesintisiz bir şekilde akıp giden düşüncelerini izleriz. Hastalıklar, talihsiz kazalar, intiharlar ve hatta çözülememiş cinayetlerden söz açılır. Yolda hepsinin tanıdığı bir adamın yanından geçerken birisi bu adamın oğlunun boğulmaktan kıl payı kurtulduğunu anlatır. Adam oğlunu kurtaran kayıkçıya bir florin vermiştir. Oğlan intihar mı etmek istemiştir? Peki ya hayatta kalmanın bedeli bu kadar mıdır? Bir florin yani? Bloom hariç hepsi intihar konusunda çok acımasızdır. Bloom'un babasının intihar ettiğini hatırlayacak kadar yaşlı olan Cunningham konuyu değiştirir. Diğerlerine göreyse kendi canını alanlar ya korkak ya da delidir. Onlar için bir merasim düzenlenmesi doğru değildir. Hem zaten buradan yolcu edilseler bile, öteki tarafa geçebilecekleri şüphelidir.

Böylece bir yandan gündelik hayata dair ıvır zıvırı, bir yandan da geride bıraktıkları ölüleri konuşarak mezarlığa kadar giderler. Sonunda Glasnevin'e ulaştıklarında, tanıdıkları kişilerin mezarlarına gözleri ilişir. Stephen'ın babası Simon, karısının taze mezarını görüp hayıflanır. Kendisi de muhakkak yakınca bir zamanda onun yanına gidecektir. Bundan emindir. Bu sıcak yaz gününde bile ölümün soğukluğu hissedilir toprakta. "Yetti burası. Her gelişinde seni biraz daha yaklaştırıyor," diye düşünerek ürperir Bloom. Ama burada yatan kişiler de bir zamanlar yaşamışlardır işte. Cenaze töreni tamamlandıktan sonra, Bloom mezar taşlarına bakarak şunları aklından geçirir: "Kaç kişi! Buradakilerin hepsi bir zamanlar Dublin'de dolaşıyordu. Hakkın rahmetine ulaşanlar. Sen şimdi neysen biz de bir zamanlar öyleydik."

Ne var ki, ölümün hayatı sekteye uğrattığı fikri, hikâyenin yalnızca bir kısmını oluşturur. Yolda bir çocuk

tabutuyla karşılaştıklarında, Martin Cunningham, "hayatın ortası"nda ölümün kendisini hep hissettirdiğini ima etmiştir. İşte gündelik yaşantılarının tam ortasında, en ağır kayıplardan birine tanıklık etmektedirler. Cunningham şunu der gibidir: Hayatın akışında ölüm, her şeyi kesintiye uğratan bir an olarak karşımıza çıkar ve nihai istikametimizi bir an bile unutmamıza izin vermez. Bloom ise mezarlığı dolaşırken bu ağırbaşlı Katolik düşüncelerden çok uzakta bir yerdedir. Ona göre, hayatın akışını kesintiye uğratmak ya da bütünüyle durdurmak mümkün değildir. Ölüm bile bunu başaramaz. Bloom, yaşamın sürekli devam eden bir güç olduğuna inanır; ölüm de bu akışı sonlandıran bir şey değil, onun devamlılığını mümkün kılan bir parçasıdır.

Mezar taşları arasında dolanırken ölümün yaşamla iç içe olduğunu, uzlaşmaz gibi görünen bu iki ucun birleştiğini fark eder, Bloom. Mahzun melek heykelleri, yosun tutmuş Kelt haçları, yıpranmış mezar taşları ve kırık sütunlar arasından geçip giderken bütün bunların kendi varlığına kayıtsız kaldıklarını inkâr edemez gerçi. Burada bulunuşu ölülerin umurunda değildir. Ancak, mezarlık ölülerden çok daha fazlasıdır. Arada bir anlattığı eğlenceli hikâyelerle ziyaretçileri neşelendirmeye çalışan mezarlık bekçisini izlerken hayatın her yerde olduğu gibi burada da gürül gürül aktığını düşünür. Bekçinin gürbüz bedenini hayranlıkla inceler ve adamın evli olup olmadığını merak eder. Eğer öyleyse genç bir kadına evlenme teklif edecek cesareti nereden bulmuştur? "Hadi gel benimle beraber mezarlıkta yaşa," mı demiştir acaba? Kızı böyle mi ayartmaya çalışmıştır? "Ölümle oynaşmak," der buna Bloom, "her tarafta ölüler serilmiş yatarken gecenin gölgeleri süzülüyor havada burada. ... Bataklık yalazı. Mezarların gazı. Eğer hamile kalmasını istiyorsa kadının aklını bunlardan uzak tutmak lazım." Yine de bu mezar-

lık bekçisi burada yaşıyordur işte. Mezar kazıcıları konuşup söyleşerek işlerini yapıyorlardır. Hepsinin karıları vardır muhakkak, çocukları, gündelik hayatları vardır. Herkes gibi onlar da sevişiyorlar, ürüyorlar, yemek yiyip, içki içiyorlardır. "Ölümün ortasında hayatın içindeyiz," diye düşünür Bloom, Cunningham'ın sözünü tersine çevirerek. Ona göre, ölümün sessizliği ve karanlığı içinde bile, yaşam varlığını sürdürmektedir.

Bloom'un bu bölümde yaptığı *Hamlet* göndermeleri de aynı fikri destekler. Polonius'un nerede olduğunu soranlara, yemekte ama "yediği yerde değil, kendisinin kurtlara yem olduğu yerde" olduğunu söyleyen Hamlet gibi, Bloom da Paddy Dignam ve mezarlığın diğer sakinlerinin başka canlıların besin kaynağı haline geldiklerini ima eder: "Kendilerinden başka yiyecekleri yoktur" bu ölülerin. Hayat devam etmektedir. Tek fark bedenlerin şekil değiştiriyor olmasıdır. Daha büyük bir ölçekte, *Ulysses*'teki bu bölümün *Hamlet*'teki mezar kazıcıları sahnesinin bir yansıması olduğunu da söyleyebiliriz. Shakespeare'in oyunundaki gibi burada da, neşeli ve kaygısız mezar kazıcıları şakalaşarak işlerini yapmaya devam ederler. Sonuçta, zengin ya da fakir olsun, herkesin son durağı burası değil midir? O zaman işlerini güle oynaya yapmalarının önünde de bir engel yoktur. Bloom ölülerin buna gücenmeyeceğinden emindir: "Ölülerin kendileri bile, en azından erkekler, tuhaf bir şaka duymak ya da kadınlar modada en son neler olduğunu bilmek isterlerdi. Sulu bir armut ya da sıcak, sert ve tatlı bir kadın içkisi. İnsanı rutubetten korur. Ara sıra gülmek lazım, onun için bunu böyle yapmak daha iyi. *Hamlet*'teki mezar kazıcıları. İnsan kalbinin derin bilgisine işaret eder."

Dublin'de güneşli havalar uzun sürmüyor. Hele bu soğuk mevsimde. Yağmur damlaları atıştırmaya başlayınca mezarlık ziyaretimizin sona erdiği belli oldu. Te-

laşla çıkış kapısına doğru yürümeye başladık. Biz oraya varamadan damlalar büyüdü, yağmur iyice hızlandı. Kapıya geldiğimizde bir süre taksi aradık ama bulamadık. Sonra kırmızı üzerine büyük sarı harflerle yazılmış "John Kavanagh" tabelasını gördük. "Gravediggers Pub bu," dedim sevinçle, "Mary daha önce sözünü etmişti."

Gravediggers (Mezar Kazıcıları) adlı pub'a dair başkalarından da çok şey duymuştum. Dublin'in en eski pub'larından biri olduğu ve neredeyse iki yüz yıldır aynı aile tarafından işletildiği söyleniyordu. Bir de tabii, işlerini bitirip paydos yapan mezar kazıcılarının uğrak yeri olduğu için meşhurdu burası. Defin töreninden sonra yas tutan ailelerin de buraya uğramadan gitmedikleri anlatılıyordu. Cenazeye katılanlar, sevdiklerine veda ettikten sonra, burada bir araya gelip içkilerini, yemeklerini paylaşıyor ve gidenleri böyle konuşup söyleşerek anıyorlardı.

Mezarlığın duvarına yaslanmış bu köhne binaya kendimizi dar attık. İçerisi karanlık ve rutubetliydi. Havada ıslanmış kömürü andıran tütsülü bir koku vardı. Üstümüzü başımızı silkeleyip bara yanaştık. Bira lekeleri ve sigara yanıklarıyla kaplı tezgâh yer yer kabarmıştı. Salon neredeyse bomboştu. İşçi emeklisi gibi görünen bir adam bir tabureye tünemiş, dirseklerini tezgâha dayamış gazetesini okuyordu. Öndeki masaya bir turist çift yerleşmişti. Sessizce biralarını yudumluyor, arada bir önlerindeki haritaya göz gezdiriyorlardı. Onlar da bizim gibi yağmurdan kaçmışlardı belli ki.

Kavanagh ailesinden olduğunu tahmin ettiğim barmen, ne içeceğimizi sordu. Kocam bir Guinness istedi. Barmen onun birasını doldururken, "Mezar kazıcıları nerede sence?" diye sordum. "Akşam işlerini bitirdikten sonra gelecekler," dedi gülerek, "Sen ne içeceksin? Daha söylemedin." Henüz karar verememiştim. Sonra birden Bloom aklıma geldi: "Şöyle sıcak, sert ve tatlı bir kadın içkisi," diye mırıldandım, "insanı rutubetten korur."

ZOMBİ

Dublin'de birkaç gündür her yerde The Cranberries şarkıları çalıyor. Dükkânlarda, lokantalarda, ayaküstü kahve içilen öğrenci mekânlarında Dolores O'Riordan'ın aynı anda hem kırılgan hem de isyankâr olabilen o benzersiz sesi duyuluyor. Şehrin merkezindeki Grafton Caddesi üzerinde toplaşan sokak şarkıcıları bile hiç durmadan onun şarkılarını söylüyorlar.

İrlanda'nın en meşhur rock gruplarından biri olan The Cranberries'le dünyanın geri kalanı gibi ben de 90'lı yılların başında tanıştım. O yıllarda hangi radyoyu açsam, hangi müzik kanalını izlesem, karşıma hep aynı şarkı çıkıyordu. Daha önce hiç duymadığım bir ses, "Kafanda çığlık çığlığa bağırıyorlar," diye sesleniyordu, "Zombi, Zombi..." Grubun solisti olan ve sonradan adının Dolores O'Riordan olduğunu öğrendiğim bu genç kadın, şarkının kimi yerlerini neredeyse iç çekerek hatta nefes nefese söylüyordu. Sesi alçalıyor yükseliyor, en güçlü olduğu yerde birden kırılıveriyor ve sonunda bir yürek burgusu haline gelip insanın içine işliyordu. Sesini böyle kullanan birine daha önce hiç rastlamamıştım. Çok etkilendiğimi hatırlıyorum.

Dolores O'Riordan, geçtiğimiz hafta Londra'da bir otel odasında ölü bulundu. Sadece 46 yaşındaydı. Ölüm

nedeni açıklanmadı ama intihar etmiş olabileceği söylentileri ortalıkta dolaştı. Hayatını nasıl kaybetmiş olursa olsun, birkaç kuşağı birden etkilemiş, rockçusundan pop meraklısına herkesin sevgilisi olmuş bu kadının zamansız ölümü İrlanda'yı yasa boğdu. "Aslını hiç inkâr etmedi," dediler arkasından, "o bir Limerick kızıydı. Ne kadar meşhur olsa da hep aynı samimiyetle şarkı söylemeye devam etti."

Bu acı olay nedeniyle, The Cranberries şarkıları ortalığı doldurunca, ben de yeniden 90'lı yıllara ışınlanmış gibi oldum. O döneme ait görüntüler gözümün önünde uçuşmaya başladı. Kimileri güzel anılardı elbette. Ama bir zaman sonra fark ettim ki, hepsinin üzerinde karanlık bulut vardı sanki. Bunda şaşılacak bir şey yoktu tabii. 90'lar gerçekten Türkiye'nin en iç karartıcı dönemlerinden biriydi. Gözaltında kayıplar, işkence görenler, faili meçhuller, suikastlar birbirinin ardına eklenip duruyor, radyoda Güneydoğu'dan bildiren bir muhabir neredeyse her gün "kapsamlı bir operasyon" yapıldığından söz ediyor, öldürülen askerlerin ve sivillerin sayısı günden güne artıyordu. Çocuklarının mezarını, kemiklerini isteyen Cumartesi Anneleri meydanları doldurmaya başlamıştı.

Hepsi Dolores ve şarkısı "Zombie"yle birlikte zihnime doluştular. Şarkının hikâyesini bilenler, bu çağrışımların tesadüfi olmadığını ve sadece aynı döneme rast gelmekten kaynaklanmadığını tahmin edeceklerdir.

The Cranberries'i dünyaya tanıtan ve bizi Dolores O'Riordan'ın güçlü sesiyle tanıştıran bu şarkı, Türkiye'de yaşananlara benzer bir şiddet olayının arkasından yazılmıştır. 20 Mart 1993'te, Warrington şehir merkezinde birbirinden sadece 90 metre kadar uzakta bulunan iki çöp kutusuna yerleştirilmiş iki bomba art arda patladı. Bu saldırı, İngiliz birliklerinin Kuzey İrlanda'dan çekilmesini talep eden IRA (İrlanda Cumhuriyet Ordusu) tarafından

düzenlenmişti. Saat öğleyi biraz geçiyordu ve ortalık alışverişe çıkmış ailelerle doluydu. Patlama esnasında ortalığa saçılan şarapnel parçaları, onlarca kişinin yaralanmasına ve iki küçük çocuğun ölümüne neden oldu.

Üç yaşındaki Jonathan Ball ile on iki yaşındaki Tim Parry, on yıllardır süren bu çatışmaların ilk kurbanları değildiler. İngiliz hükümetinin tavizsiz politikası nedeniyle Kuzey İrlanda'da çok sayıda Katolik göz göre göre infaz edilmişti. IRA kadar görünür olmasa da, Protestan tarafında da cinayetler işleyen yeraltı çeteleri vardı. Üstelik polis tarafından açıkça kollandıkları için oldukça güçlüydüler. Warrington olayına gelinceye kadar, her iki taraf da çok sayıda kayıp vermişti. Ancak çocukların öldürülmesi birçok İrlandalı için son damla oldu.

The Cranberries'in 1994 yılında çıkardığı *No Need to Argue* albümünde yer alan "Zombie" de işte bu olayın ardından yazıldı ve bir barış çağrısı olarak algılandı. Şarkıda patlamanın ertesinde kaybedilen küçük çocuğun bedeninin yerden kaldırılışı anlatılıyor ve şöyle deniyordu: "Bir anne daha paramparça oldu / Yürek dayanmıyor / Şiddet sessizlik doğuruyorsa / Bir yerlerde yanlış yapıyoruz demektir."

Bu şarkıyı yazarak şiddet karşısında sessiz kalanlara seslenen Dolores O'Riordan'ın çağrısı bir anlamda karşılık buldu. Warrington olayının ertesinde, Dublin'de büyük bir barış yürüyüşü düzenlenmiş ve iki tarafa da silah bırakma çağrıları yapılmıştı. 31 Ağustos 1994'te, yani "Zombie"nin yazılmasından kısa bir süre sonra, IRA yirmi beş yıllık silahlı mücadelenin ardından ateşkes ilan etti. Bunun ertesinde İrlanda, Kuzey İrlanda ve Birleşik Krallık arasında 1998 senesinde imzalanan Belfast Anlaşması'yla barış dönemine girilmiş oldu.

Yıllar sonra kendisine neden böyle bir şarkı yaptığı sorulduğunda Dolores O'Riordan şöyle diyecekti: "Çok

kötü bir dönemdi. Her yerde bombalar patlayıp duruyordu. Öldürülen herhangi birimiz olabilirdik." Şarkıda da çok açık bir şekilde söylüyordu bunu aslında: "Ama görüyorsun, ben değilim, benim ailem değil," diyerek kendini rahatlatmaya çalışanlara sesleniyordu. Seni şiddetle terbiye ediyorlar ve aptallaştırıp zombiye çeviriyorlar diyordu: "Kafanda, kafanda / Dövüşüyorlar / Tanklarıyla ve bombalarıyla / Bombalarıyla ve silahlarıyla / Kafanda, kafanda çığlık çığlığa bağırıyorlar."

Ne olursa olsun çok cesurca yazılmış, çok güzel bir şarkıydı bu. Çocukların öldürülmesi hatırlatıldığında, "Hakkında şarkı söylenecek şey değil aslında," diyecekti O'Riordan başka bir yerde, "ama gençken çok fazla düşünmüyorsun, oturup yazıyorsun. Yaşlandıkça daha korkak oluyor insan, korku gelince de harekete geçmek zorlaşıyor."

Barışa ve adalete yine çok ihtiyaç duyduğumuz bu günlerde, İrlanda dolaylarından gelen bu dokunaklı şarkıyı ve ona ses veren bu cesur kadını hatırlayalım. En çok da zihnimizde çığlık çığlığa bağırarak bizi felce uğratan korkulara dur diyebilmek ve zombileşmeye karşı koyabilmek için.

KAZMAK

Belfast'a doğru yola çıkarken kulağımda Seamus Heaney'in "Digging" (Kazmak) adlı şiiri var. Hani şu eline bir silah gibi oturan güdük kalemden bahsederek başladığı şiir?

> Başparmağımla işaretparmağım arasında,
> Güdük bir kalem duruyor; tıpkı bir silah gibi, rahat.
> Penceremin altından, açık, hışırtılı bir ses geliyor,
> Kürek inerken çakıllı toprağın derinlerine:
> Babam, kazıyor. Aşağıya bakıyorum.

"Bu şiiri Seamus Heaney'in kendisinden dinledim; hayatımın unutulmaz anlarından biridir," diyor Jane. Dört kadın küçük bir arabanın içine doluşmuş Kuzey'e doğru gidiyoruz. Bu seyahate çıkmamıza vesile olan Jane, Belfast yakınlarında küçük bir kasabada büyümüş. Ama kendini Kuzey'den çok, Cumhuriyet'e ait hissediyor. "Ya da İrlanda'nın tümüne," diye düzeltiyor sonra, "aynı Heaney gibi."

İnsanın içini donduran buz gibi havada, puslu İrlanda göğünün altında, tarlalardan meralardan geçerek ilerliyoruz. Tembel tembel otlanan koyunlar, soğuğa ve etraflarında olup bitene aldırmadan çayırlara yayılmış du-

ruyorlar. Yolun iki tarafında göz alabildiğine uzanan toprakta metal rengi çukurlar göze çarpıyor. "Bunlar nedir?" diye soruyorum. "Torf çukurları," diyor Jane, "köylüler bitki köklerini topraktan çıkarıp kuruturlar. Kışın sobada yakmak için istiflerler sonra." Küreklerin toprakta bıraktığı izlere bir daha bakıyorum. İnsanın etine gömülen derin kesikler gibi görünüyorlar.

Derry'de bir köyde doğup büyüyen Seamus Heaney'in durup dinlenmeden toprağı kazıp duran adamları anlattığı şiirini düşünüyorum yeniden. Büyükbabası için, en çok torfu o çıkarırdı diyor. Patates tarlasında çalışan babasının hiç yorulmadan toprağa eğilip kalkışını hatırlarken, "Tanrı biliyor ya, babam kürekle ne yapılacağını bilirdi, tıpkı kendi babası gibi," diye hayranlıkla bahsediyor ondan.

Lurgan adlı kasabadan geçerken Jane bu bölgenin küreğiyle tanındığını anlatıyor. Torf çıkarmak için kullanılan bu uzun ve keskin kenarlı kürek o kadar meşhurmuş ki, Kuzey İrlanda'da uzun yüzlü adamlara, "Lurgan küreği gibi suratı var," denirmiş. "İngilizlerle aramızdaki farklardan biri de bu," diyor Jane, "kayak pisti gibi burun demiyoruz mesela, bizde pist ne gezer!" "Pisti bırak, bizde öyle kalkık burun ne gezer!" diyor biri. Hepsi gülüyorlar. Sonra Jane, Seamus Heaney'nin Kuzey'de büyümüş ve İngiltere'de ders vermiş olsa da, asla kraliçeye biat etmeyeceğini söylediğini hatırlatıyor. Doğru bu. 1982'de şiirlerini bir *İngiliz Edebiyatı Antolojisi*'ne koymak istediklerinde, "Dediğime dikkat edin, pasaportum yeşildir ve kadehimi kraliçenin sağlığına kaldırdığım vaki değildir," diyerek itiraz etmiş Heaney.

Biz böyle konuşup dururken hava iyice kararıyor. İki ülke arasında gözle görülür bir sınır olmadığı için, Kuzey İrlanda'ya ne zaman geçtiğimizi anlayamadım. Bunu söylediğimde, İrlandalıların "The Troubles" (Sıkıntılar)

diye andığı çatışmalı dönemi gençlik yıllarından gayet iyi hatırlayan Jane, o zamanlar sınırı geçmenin ne kadar zor olduğunu anlatıyor. Silahlı nöbetçiler tarafından defalarca arandıklarını, sınırın her iki tarafında yaşayanların mecbur kalmadıkları sürece öteki tarafa geçmemeye çalıştığını söylüyor. "Her iki tarafta da dikenli teller vardı, neyse ki artık öyle bir şey kalmadı," diyor sonunda.

Ne var ki, ertesi gün Belfast'ta dolaşmaya çıktığımızda bunun tam olarak doğru olmadığını anlayacağım. Şehrin göbeğindeki işçi mahalleleri, sadece dikenli tellerle değil, akşamları belli bir saatten sonra kapanan demir kapılarla da birbirinden ayrılıyor. Buraları görmenin tek güvenli yolu, "Siyah Taksi Turu"na katılmak. Biz de öyle yapıyoruz. Böylece kendimizi, 1960'larda başlayıp 1990'ların ortalarına kadar süren çatışmaların yaşandığı bu yoksul mahallelerde buluyoruz. Her iki taraftaki duvar resimlerine bakarken her şey garip bir şekilde tanıdık geliyor bana. İngilizlerin yönetimini destekleyen Protestan mahallelerinde çok daha katı ve uzlaşmaz bir dil var mesela. Katolik mahallelerdeki duvar resimleri ise Bobby Sands'den Filistin ve Kürtlere, oradan da dünya üzerindeki başka mücadelelere kadar uzanıyor.

Soğuktan parmaklarımı hissetmez hale gelince son durağımızda arabada kalmaya karar veriyorum. Yaşlıca bir adam olan şoförle bir süre konuşmadan oturuyor ve bizi kınayan bakışlarla izliyor gibi görünen Sessiz William'ın duvar resmine uzaktan bakıyoruz. "Hepsi sokak çeteleriydi," diyor şoför sonunda, "olanların dinle falan hiçbir alakası yok aslında." "Bitti mi peki?" diye soruyorum. "Hiçbir zaman bitmez," diye cevap veriyor omzunu silkerek, "belki biz öldükten sonra." Bunun üzerine, İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılma kararını konuşuyoruz bir süre. "Doğu Avrupa'dan gelenler işlerimize göz dikmişlerdi," diyor terslenerek, "ayrılmak hepimiz

için en iyisi oldu." Kuzey İrlanda'ya Doğu Avrupa'dan gelenlerin sayıca çok az olduğunu bildiğimi söylemiyorum ona. Doğu Avrupa'nın doğusundan geldiğimi de öyle.

Dublin'e dönerken Jane iki ülke arasındaki sınırın yine sertleşebileceği endişesinden söz ediyor. Belfast'ta çatışmaların yeniden başlamasınınsa an meselesi olduğunu söylüyor. "Baltalarını gömdüler ama çok da derine değil," diyor düşünceli bir şekilde, "barış için her zamankinden daha çok çaba göstermeliyiz."

Hava açacak gibi sanki, yağmur dindi. Işıkların hızla değiştiği bir öğle sonrasında yavaş yavaş Güney'e doğru ilerliyoruz. Bu sefer tabelayı kaçırmadım. "Sınırı geçtik," diye mırıldanıyorum kendi kendime. Bulutlar patates tarlalarının üzerinde bir nehir gibi akıp gidiyor. Kafamın gerisinde, Heaney'in yumuşak ama kararlı sesi aynı şiiri okumaya devam ediyor.

> Patates küfünün soğuk kokusu, cıvık torfun ıslak şapırtısı,
> Yaşayan kökleri yarıp geçiveren o keskin kenarlı küreğin sesi
> Zihnimde canlanıyor.
> Ama o adamların izinden gidecek küreğim yok benim.
> Başparmağım ile işaretparmağım arasında,
> Güdük bir kalem duruyor.
> Onunla kazacağım ben.

KADINLAR ARASINDA

John McGahern'ın *Amongst Women* (Kadınlar Arasında) adlı romanı, İrlanda Cumhuriyet Ordusu'nda savaşmış bir adamın eve dönüşünden sonraki aile hayatını anlatır. Büyük bir kısmı geri dönüşlerle aktarılan hikâye, bu eski askerin çoğunluğu kadınlardan oluşan ailesi üzerinde kurduğu tahakküme ve çocuklarına yaşattığı acılara odaklanır. Yaşlandıkça hayal kırıklıkları artan ve öfkesi derinleşen bu adamın hikâyesi üzerinden, İrlanda tarihinin pek dile getirilmeyen bir yönüne de tanıklık etmiş oluruz.

Roman, İrlanda Bağımsızlık Savaşı ve İç Savaş sonrasında ülkenin en yoksul eyaletlerinden biri olan Leitrim' de bir çiftlikte geçer. Ana karakterimiz Michael Moran'ı, savaş sonrasında çiftçilik yaparak geniş ailesini geçindirmeye ve zorlu yaşam koşullarıyla baş etmeye çalışırken izleriz. Sert ve tavizsiz bir adam olan Moran'ın benliğinde savaştan arta kalan yaraların izleri hissedilir. Uğruna savaştığı her ne varsa, hepsinin ihanetine uğramış gibidir. Gündelik hayata ayak uyduramamıştır. Savaş bittikten sonra paçavra gibi bir kenara atıldığını ve unutulduğunu düşünür. Roman açıldıkça, bu travmanın bütün aileyi etkilediğini ve yaşanan çatışmaların kaynağı haline geldiğini görürüz. McGahern, Moran'ın karısı ve

çocukları üzerinde kurduğu baskıyı anlatırken bir yandan da bu karmaşık karakterin duygu dünyasını yavaş yavaş okuyucuya açar. Adamın dinmeyen öfkesinin altında yatan derin güvensizliğin bütün ilişkilerine sirayet ettiğini, zehirli bir tohum gibi ailenin geri kalanını hasta ettiğini fark ederiz.

McGahern'ın becerilerinden biri, bireysel bir hikâye üzerinden toplumsal bir meseleyi inanılmaz bir canlılıkla anlatmayı başarmasıdır. Siyasi inançları boşa çıkan ve uğruna çarpıştığı bağımsızlık anlatısında aradığını bulamayan Moran büyük bir hüsrana uğramıştır. Savaşmıştır, evet, ama son tahlilde kendini yenik hisseder: "Bunun karşılığında ne aldık? Bir ülke, eğer onlara inanmak istersen. Birkaç İngiliz yerine kendi adamlarımızdan bazıları üst düzey görevlerde şimdi. Ailemin yarısından fazlası İngiltere'de çalışıyor. Bütün bunlar ne içindi? Her şey bir aldatmacaydı."

Moran eski bir gerilla lideridir. Kişiliğinde yaşadığı bu sert hayatın izleri vardır. İnanmış bir Katolik olarak ülkesini sömürge olmaktan kurtarmak için her şeyi göze alarak savaşmıştır. İrlanda milliyetçiliği gibi dindarlığı da siyasi kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bütün bunlar içindeki katılığı besler, yüzyıllarca sömürge olarak kalmış bir ülkenin evladı olarak yaralanmış erkekliğini ön plana çıkarır, onu sessiz ve hırçın bir adam haline getirir.

Halbuki, kadınlar arasındadır Moran. İkinci eşi Rose kocasına âşıktır ve onu el üstünde tutar. Kızları onu memnun etmek için yarışırlar. Onun takdirini kazanmak ya da en azından gazabına maruz kalmamak üzere tanzim ederler bütün hayatlarını. Roman boyunca, hep babalarının kınayan bakışları altında nefes almaya çalışırken görürüz onları. Moran'a saygı duyarlar, hatta kendilerince onu severler, ama adamın varlığının yaydığı ürküntüyü inkâr etmek mümkün değildir. Babalarıyla ilişkilerini tanımlayan şey korkudur aslında. Kimi zaman kendine zarar verip her

şeyden kurtulmak arzusuna dönüşecek kadar büyük bir korkudur bu. Moran'ın erkek iktidarının yarattığı bu cendereyi en iyi ifade eden anlardan biri, kızların birlikte bulaşık yıkarken hissettikleri büyük gözaltı duygusudur: "Derin bir yardan aşağıya doğru bakmak nasıl kendini boşluğa bırakıp yükseklik korkusundan kurtulmak arzusu uyandırırsa, babalarının üzerlerine dikilen gözleri de kızlarda tabak çanağı kurulayıp dolaba yerleştirirken ellerindekini düşürüverme isteği doğuruyordu."

Babasının öfkesine dayanamayıp İngiltere'ye kaçmış büyük oğlu Luke'un dediği gibi, Moran belki de sadece kadınlar arasında yaşayabilir zaten. Küçük oğlu Michael bile, "Hızlıca tüymezsek, hepimiz İrlanda'da öleceğiz," der. Oğullarına yakın olamamış, her ikisini de yabancılaştırmıştır. Zaten erkeklerden uzak durur çoğu kez, belki de öfkesinin altındaki zayıflığı hissetmelerinden korktuğu için. "Bir adama en çok yaklaştığım an, onu tüfeğimin nişangâhına aldığım andı ve hiçbir zaman ıskalamadım," der bir yerde. Fakat kadınların kendisine koşulsuzca sunduğu sevgiye de açamaz kalbini. Katolik ahlakının sevgi ve affetmeye dayalı öğretisini görmezden gelmiş gibidir. Dindarlığı da abartılmış erkeklik gösterisinin bir parçasıdır aslında. Her gece akşam yemeklerinden sonra okunan tespih duaları ibadetten çok bir askerî tatbikatı andırır. "Birlikte dua eden aile, bir arada kalır," diyen atasözünü tekrar eder her seferinde. Bu dua seanslarının en önemli parçası olan Kutsal Meryem'i hiç aksatmadan tekrar tekrar okutur kızlarına. Fakat romana ismini de veren bu duada söylendiği gibi, "kadınlar arasında kutsanmış" hissetmez kendini. Etrafını saran kadınları talim ve terbiye etmekle sorumludur o. Karşılığında da sadakat ve itaat bekler. Aile, birlik ve beraberlik içinde davranmalı, dışarıdaki olası düşmanlara karşı tek bir beden gibi kenetlenmelidir. Tarlada hep birlikte çalışırlarken

çiftçi değil de komutan gibi davranması da ondandır: "Birlikte her şeyi yapabiliriz," der çocuklarına. Ama hepsi bilirler ki, aslında bununla kastettiği emirlerinin eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesidir.

McGahern, Moran karakterinde İrlandalı babayı zalim bir gardiyan olarak tasvir etmekten çekinmez. Zaten, romanın bir yerinde söylediği gibi, aile de "firar etmenin imkânsız olduğu bir hapishane" gibidir. Ancak, kaba saba bir zorba portresi çizmek yerine, bu aksi ve geçimsiz adamı derinlikli bir karakter olarak sunmayı başarır. Bunu yaparken ülkenin kırsal kesimlerine özgü tutuculukla beslenen ataerkil aile yapısının sadece Moran ailesine değil, tüm İrlanda'ya hâkim olduğunu hissettirir. Bağnazlık, taşralılık ve IRA'nın özgürlük hareketi olarak başlayıp sonrasında dağılmış olmasından gelen derin düş kırıklığı, romanda anlatılan boğucu aile hayatının üzerinde kara birer bulut gibi asılı durur.

Moran'ın sadece üzerinde çalıştığı toprakla ilişkisi şefkatlidir. Romandakine benzeyen bir çiftlikte büyüdüğünü bildiğimiz McGahern çok iyi tanıdığı bu taşra hayatını inandırıcı bir şekilde anlatır. Moran, toprağın ihtiyaçlarını ihmal etmez, onun dilinden anlar, zorluklarını tevekkülle karşılar. Ailenin hep birlikte tarlada çalışmasını izlerken İrlanda'nın sert ve zor ikliminin Moran'ın katı ve haşin kişiliğiyle tamamen örtüştüğünü fark ederiz. Geri dönüşler ve tekrarlar üzerine kurulu romanın zaman algısı da, yine benzer bir şekilde, mevsimlik çiftlik işlerinin yinelenen döngüsü üzerine yerleştirilerek aktarılmıştır. Tarla sürülmeli, tohum ekilmeli, zamanı geldiğinde de ekinler biçilmelidir. Doğada bahanelere ve sızlanmalara yer yoktur. Hayat sizin acılara, kayıplara ve felaketlere hazır olmanızı beklemez. Moran'ın aile hayatında yarattığı acımasız düzen de, doğanın tavizsizliğine benzer böyle bir izlek üzerinden kurulmuştur.

Bu bağlantıyı nadir rastlanan bir incelikle anlatır

McGahern. Bütün romanı, aynı tasarruflu ama zarif dilin üzerine kurmuştur. Özenle seçilmiş sözcükler ve imgeler aracılığıyla karmaşık duyguları ve ince ayrıntıları okuyucuya aktarmayı başarır. Sade ve açık olsa da zengin çağrışımlara gebe olan bu dil, Moran'ın yaşlılığını anlatırken iyice belirgin bir hale gelir. Artık bütün çocukları evden gitmiş, Moran karısıyla yalnız kalmıştır. Hasat zamanı aileye destek olmak için eve dönen kızlar, yaşlı adamın iyice çöktüğünü fark ederler. Bir zamanlar hayatlarına ürküntü salan babaları şimdi onlara korkuyla bakmaktadır. Moran, mektuplarına yanıt vermeyen ve onunla görüşmeyi reddeden büyük oğlu Luke yüzünden acı içindedir. Ömrü boyunca arkasına sığındığı öfkenin yerini pişmanlık almış gibidir. Yaklaşan ölümü onu şaşırtmış, hatta neredeyse afallatmıştır. Hayatını hazır olmak üzerine kurmuş bu eski asker, şimdi en ihtiyaç duyulan zamanda başına geleceklere hazır değildir.

Seneler sonra yeniden hep birlikte hasat hazırlıkları yaparken Moran'ın, kurtuluşu aile evinden kaçmakta bulmuş evlatları, babalarıyla özdeşleşmiş bu büyük çiftlik evine bakar ve onun ancak uzaktayken güzel göründüğünü düşünürler.

"Tarlada yatan saman balyalarının üzerine vuran ışık büyülü bir hal alır; kayın ağaçlarının koyu yeşil gölgeleri, ekmek arasına koydukları leziz sardalyaları yerken hissettikleri tatlı serinlikle hatırlanırdı: Onlar uzaktayken evleri, yaşamlarını aydınlatan yaz ışığı ve gölgesinin iç içe geçtiği bir hatıraya dönüşürdü."

McGahern romanını bu aşılmaz mesafenin altını çizerek bitirmeyi tercih eder. Perspektif tamamen değişmiştir. Artık birer yetişkin olan çocuklar evlerine içeriden değil dışarıdan bakmaktadırlar. Bir süre sonra fark ederiz ki, bu mesafe yalnızca babalarla evlatlar için kavuşmanın imkânsızlığını değil, yarısından fazlası göçmen olan İrlanda'nın kendi toprağıyla arasına giren uzaklığı da anlatır.

BİRTAKIM İRLANDALI MESELELER

Bu sabah evden erkence çıktım ve neredeyse her gün uğradığım kahveye gidip oturdum. Dublin'in en eski mekânlarından biri olan bu kahveyi, uzun süredir var olan işletmelere has alçakgönüllü havası nedeniyle seviyorum.

İşe gitmeden önce kahvaltı etmek için uğrayan memurlar, günün her saatinde bir köşede oturup ders çalışan öğrenciler ve arkadaşlarıyla buluşmak için gelen emeklilerden oluşan mutat kalabalık beni karşıladı. Kahvede çalışan İspanyol kızla selamlaştık. Gözucuyla birbirimizin yakasındaki "Evet" rozetlerine bakıp gülüştük. Her zamanki çöreğimi ve kahvemi ısmarlayıp dışarıdaki masalardan birine yerleştim.

Bugün Dublin'de harika bir hava vardı. Yağmur bulutları sonunda dağılmış ve pırıl pırıl bir güneş açmıştı. Islak kaldırım taşlarının üzerinde oynaşan ışıkları seyrederken içim sevinçle doldu. Karşıdaki dükkânın vitrinindeki süslü püslü "Seni özledik, bahar!" yazısını bu sefer iç çekmeden okudum. Baharı özlemiştik hakikaten. Nihayet gelmişti işte. Biraz serince ama güzel kokulu havayı ciğerlerime doldurdum, kahvemden bir yudum aldım ve kitabımı açıp okumaya başladım.

Derken hemen yanı başımda, "Günaydın!" diyen bir

ses duydum. Kafamı kaldırınca, sabahları arada bir karşılaştığım kerli ferli beyefendiyle göz göze geldik. Tekerlekli iskemlesiyle kapının yanındaki yerine yerleşmiş sigarasını tüttürüyordu. Göğsümdeki rozeti işaret ederek, "Erkencisiniz," dedi, "oyunuzu kullandınız galiba." Daha evvel konuşmuşluğumuz vardı. Ama hep havadan sudan bahsetmiştik. Bahar bir türlü gelmiyordu. Ne zaman gelecekti? Zaten yaz diye bir şey yoktu. Bunun gibi şeyler işte. Oysa şimdi birtakım İrlandalı meselelere girmiştik. İş ciddiye binmişti yani. "Ben burada misafir sayılırım," diye cevap verdim, "ama kampanyayı destekliyorum." "Ne garip!" dedi, "Bugün hiç 'Hayır' rozeti görmedim. Bence bunu iyi bir işaret olarak almalıyız."

O böyle deyince, ben de biraz rahatladım. Böylece konuşmanın yolu açılmış oldu. Her zamanki kibarlık dansını bırakıp o gün yapılacak referandumu[1] tartışmaya başladık.

"Bugün İrlanda için tarihî bir gün," dedi komşum, "büyük bir hata düzeltilebilir. Önümüzde bunun için bulunmaz bir fırsat var."

Söz konusu hikâye otuz beş sene önce, başka bir referandumla başlamıştı. 1983'te İrlanda'da doğmamış çocuklara vatandaşlık hakları vaat eden bir kanun maddesinin anayasaya konması için bir oylama yapılmış ve bu madde yüzde 67 oyla kabul edilmişti. İrlanda'da kürtaj o zaman da yasal değildi. Aslına bakarsanız, hiçbir zaman olmamıştı. Ancak iyice tutucu bir Katolik grubun başını çektiği bu kampanyanın sonucu olarak geçen bu yasayla annenin

1. İrlanda'da kürtajın yasallaştırılması yönündeki referandum, 25 Mayıs 2018 tarihinde yapıldı. Referandumun sonucu, yüzde 66.4 oranında "evet" oyuyla bu değişikliğin kabul edildiğini ve böylece kürtajın yasallaştırıldığını gösterdi. Sekizinci Madde anayasadan çıkarıldıktan sonra, İrlanda hükümeti, kürtaj yasalarını yeniden düzenleyerek, belirli koşullar altında yasal kürtajı mümkün kılan yeni bir yasa tasarısını yürürlüğe koydu.

sağlığını ilgilendiren olağanüstü durumlarda bile kürtaj yapılması yasaklanmış, bebeğin hakları annenin haklarından daha önemli sayılmıştı. O günden bu yana yüzlerce kadın bu nedenle hayatını kaybetmiş, binlerce ve hatta on binlercesi de kürtaj gerektiren durumlarda ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştı. Bugünkü referandum, işte bu maddeyi anayasadan çıkarmak ve özel durumlarda kadınların seçimini mümkün kılmak üzere yapılıyordu.

Kahvedeki komşum bu konuda çok umutlu değildi. Haksız da sayılmazdı aslında. "Hayır"cılar son âna kadar çok baskın bir kampanya yürütmüş ve şehri insanın içini kaldıran bebek fotoğraflarıyla doldurmuşlardı. Nereye gitseniz karşınıza, birtakım ultrason görüntüleri ve tahrik edici sloganlar çıkıyordu. Medyanın her iki gruba da eşit mesafede durmak konusundaki kaygısı, Amerika'dan geldikleri söylenen kürtaj karşıtı grupların saldırgan söylemiyle birleşince, bu maddenin anayasada kalmasını savunanların lehine bir durum ortaya çıkmıştı. İşler, Dublin'deki bir doğumevinin önüne parçalanmış fetüslerin fotoğraflarını asmaya kadar varınca, hastaneye kontrole giden hamile kadınlar şikâyette bulunmuş ama hiçbir şey "Hayır" kampanyasının hızını kesememişti.

"Evet" kampanyasıysa başını genç kadınların çektiği ama çok çeşitli bileşenleri olan bir grup tarafından yürütülüyordu. Amerikalı köktendinci grupların kaynak sağladığı "Hayır"cıların aksine, ortak bağışlarla yürüyen bu kampanyada fotoğraflar değil de küçük ama etkili sloganlardan oluşan afişler kullanılmıştı. Bizim mahalledeki afişlerden birinde, "Bazen özel meseleler hakkında toplumun desteğine ihtiyaç olur," diyordu. Bir başkasındaysa, "Şefkatli olun, evet deyin," diye yazıyordu. Kimi afişler daha tanıdıktı. Kadınlar kendi geleceklerine sahip çıkmak için seslerini çıkarıyor, "Benim bedenim, benim seçimim," diye sesleniyorlardı.

Bu sonuncusunu biraz yüksek sesle söylemiş olmalıyım ki, masa komşum tartışmaya ara verip ne iş yaptığımı sordu. Edebiyatla ilgilendiğimi ve İrlanda'ya bir bursla geldiğimi söyledim. "O zaman Mary'nin hikâyesini biliyorsunuzdur," dedi. Hangi Mary'ydi acaba? Bizim evde bir tane vardı ama? Sonra anlaşıldı ki, Edna O'Brien'in meşhur romanı *Down by the River*'ın (Nehrin Kenarında) talihsiz kahramanı Mary'den bahsediyormuş. 1990'ların başında İrlanda'yı karıştıran çok tartışmalı bir olaydan yola çıkarak yazılmış bu roman, babasının tecavüzüne uğradıktan sonra hamile kalan 14 yaşındaki bir kızın, bütün bir toplum tarafından kurban edilmesinin hikâyesini anlatır. Küçük bir kasabada yaşayan bütün bu insanlar, yani komşular, rahipler ve öğretmenler, sessiz kalmayı tercih edecek ve Mary'ye el uzatmayacaklardır. Yardım etmeye teşebbüs edenler de başarısız olacaktır. Yasa bellidir. Koşullar ne olursa olsun, Mary o bebeği doğurmak zorundadır. İrlanda edebiyatındaki birçok benzeri gibi bu roman da çocuk yaştaki bir kadının, kilise ile devletin çifte baskısı altında ezilmesini, tutuculaşmış ve bozulmuş bir topluma feda edilmesini hikâye eder.

"O olay gerçektir, biliyorsunuz," dedi komşum. "Biliyorum," dedim. Nasıl olduysa birden aklıma geldi: "Peki, siz ne iş yapıyorsunuz?" diye sordum. "Yargıcım," diye cevap verdi derin derin içini çekerek. Ardından özür dileyerek gitmesi gerektiğini söyledi. Meğer o gün bakması gereken davalar varmış. Şaşkınlığımı atlattıktan sonra iyi günler dileyecek oldum. "Biraz zor," diye cevap verdi, "bugün aile mahkemesi günüm." Sonra da manalı manalı göz kırptı, "Ama belki referandum sonucu keyfimi yerine getirir."

ARKADAŞ ÇEVRESİ

Ölümünden kısa bir süre önce, annem Maeve Binchy okumaya vermişti kendisini. İrlandalı yazarın romanlarını birbiri ardından deviriyor ve soran herkese, hatta sormayanlara bile, bu harika kitapları muhakkak okumaları gerektiğini söylüyordu.

Bense çoksatarlar rafından çıkma bu kitaplara yüz vermeyecek kadar kibirliydim. Annemin ısrarlarına inatla direniyordum. "Ama bunlar çok başka hikâyeler," diyordu annem. "İnsanın içini ısıtıyor, yüzünü güldürüyor. Bu kasabanın insanlarından biriymişim gibi hissediyorum kendimi." O böyle dedikçe, benim aklıma fazla romantik ve illaki mutlu sonla biten hikâyeler geliyordu. İçten içe "teyze romanları" diyordum bunlara. Gözümün önünde hep inci kolyeli yaşlı kadınlar beliriyordu.

Halbuki, çok iyi bir okuyucu olan annemin sağduyusuna güvenmem gerekirdi. Aslına bakarsanız, anneme daha birçok konuda güvenmem gerekirdi. Ama yapmadım. Anne-kız ilişkisi bazen böyle çetrefilli yollardan geçebiliyor.

Maeve Binchy, İrlanda'nın en sevilen yazarlarından biri. Romanları, otuz beş dile çevrilip dünyanın dört bir yanındaki onlarca ülkede çoksatarlar listesine giren Binchy, burada ülkenin ulusal hazinesi gibi muamele gö-

rüyor. Genellikle yazarın sadece ön ismini kullanıyorlar. "Maeve" deyince kimden bahsedildiğini herkes anlıyor.

Mary de ondan hep öyle bahsediyor. "Maeve," diyor, "bambaşka bir kadındı. İrlanda'da onu sevmeyen yoktur, biliyor musun? Çok meşhurdu ama şöhret onu hiç şımartmadı. Hep aynı güler yüzlü tevazu içinde yaşadı."

Yazarın ölüm yıldönümünde bir gazete yeni nesil romancılara "Maeve"i neden sevdiklerini sormuş. Birisi, onun romanlarını okumanın insanlara şifa verdiğini, "tıpkı hastayken kalınca bir şeyler giyip elinizde bir bardak çayla sakin bir köşeye çekilmek gibi" hissettirdiğini söylemiş. Bir diğeriyse yazarın mizah duygusunu ve keskin zekâsını övdükten sonra, uzun süredir hiç bu kadar içinden gelerek gülmediğini yazmış. Yine de bunların arasında en çok hoşuma gideni, bir kadın yazarın Binchy'nin *Circle of Friends* (Arkadaş Çevresi) romanını okuduktan sonra, kendi karanlık temalarına ve şiddet yüklü diline mesafe aldığını söylemesi oldu. "Yaşantılarımızdaki olumsuzlukları göz ardı edelim demek istemiyorum elbette," diyor bu genç yazar. Ama Maeve Binchy ona, edebiyatın yalnızca karanlıktan değil ışıktan da beslendiğini göstermiş. "Sadece kötülüğün ilginç olduğu algısı yanlış," diye anlatıyor, "Güzellikten ve iyilikten bahsetmeye de hakkımız var. Hatta denebilir ki, böyle bir sorumluluğumuz var."

Bunun üzerine *Circle of Friends*'i (her nedense Türkçeye *Aşkı Yarın Yaşayacaksın* diye çevrilmiş) okumaya karar verdim. 600 sayfalık bu kalınca romanı bir solukta okuyup bitirdikten sonra, anneme hak vermekle kalmadım, onunla yeniden buluşmuşum gibi de hissettim. Bunun sebebini az sonra anlatacağım. Ama öncelikle şunu söylemek istiyorum: Hikâyenin canlılığına, yazarın yapmacıksız diline hayran kaldım. Fakat en çok sevecenliği ve şefkati etkiledi beni. En ağır ve zor meseleleri bile bağışlayıcı bir sesle anlatıyordu. Üstelik bu meseleleri

hiç hafifsemeden ve yok saymadan yapıyordu bunu. Kayıplar, hastalıklar, ihanetler, bunların hepsi insanlar içindi. O sadece anlamaya çalışıyordu. Böyle deyince, Maeve Binchy'nin yersiz bir iyimserlikle yazdığını düşünmenizi istemem. Aksine her şeyin farkında olan ve toplumsal eleştiriyi dile getirmekten geri durmayan bir edebî sesi olduğunu söylemek daha yerinde olur.

Binchy, İrlanda'nın ağır bir muhafazakârlık içinde yaşadığı De Valéra hükümetinin iktidarda olduğu dönemde Dublin yakınlarında bir kasabada büyümüştü. Eamon de Valéra, kadınların önemli bir rol oynadığı Bağımsızlık Savaşı'nın eşitlikçi ilkelerini göz ardı ederek, cinsiyet ayrımcılığını ön plana çıkaran 1937 Anayasası'nın mimarıdır. İlk kez iktidara geldiği 1950'lerde, geleneksel Katolik değerleri ön planda tutan politikalar izlemiş ve özellikle aile yapısı ile kadının toplumdaki rolüne dair tutucu bir bakış açısının köklenmesine önayak olmuştur. Bu dönemde kadınların kamusal yaşama dahil olmaları zorlaşmış, daha ziyade anne ve eş olarak kalmaları gerektiği yönündeki anlayış güçlenmiştir.

Maeve Binchy böyle bir dönemde yetişti ve kadınlar üzerindeki baskılardan nasibini aldı. Yine de 1970'lerin başında, De Valera hâlâ iktidardayken ve neredeyse tümü Dublinli yaşlı erkeklerden oluşan bir edebiyat çevresi İrlanda'nın kültürel hayatına yön verirken genç bir kadın yazar olarak ortaya çıkma cesaretini gösterdi. Köklü bir edebiyat geleneğine sahip olmasına rağmen, o dönemde İrlanda, kültürel açıdan kendini Avrupa'nın taşrası olarak görüyordu. Yazar olarak ortaya çıkmanın belli önkoşulları vardı. Bunlardan biri erkek olmaksa, diğeri de bazı konulara pek dokunmamaktı. Cinsellik de bunların başında geliyordu.

Aslına bakarsanız, Maeve Binchy'nin içinde büyüdüğü ataerkil yapı, annemin 1950-1970 arasına rast ge-

len çocukluk ve gençlik yıllarındaki Türkiye'den pek de farklı değildi. İrlanda ve Türkiye hemen hemen aynı yıllarda bağımsızlıklarını kazanmış; biri sömürge olmaktan, diğeriyse tümüyle parçalanmaktan kurtulduktan sonra, ulusal anlatılarını çalışkan bir gençlik yaratma fikri üzerine kurmuşlardı. İki ulus da henüz rüştünü ispat etmiş sayılmazdı. Her ikisi de kendisini ayağa kaldıracak genç bir nüfusun inancına ve gücüne ihtiyaç duyuyordu. Ancak bu ideali gerçekleştirecek kadınlardan, bir yandan eğitim alarak topluma faydalı bireyler olmaları beklenirken diğer yandan da geleneksel değerlere uygun davranmaları ve her ne olursa olsun, evlilik vaktine kadar birer "kutsal bakire" olarak namuslarını sıkı sıkıya korumaları isteniyordu. Yani özgürlük ve bağımsızlık bu topraklara gelmişti, ama kadınlardan tarafa pek uğramamıştı. Ya da şöyle söyleyelim: Bu konuda kadınlara verilen mesajlar oldukça çelişkiliydi.

Bunun en iyi örneklerinden birini *Circle of Friends*'in ana karakteri Benny Hogan'ın durumunda buluruz. Dublin'de üniversiteye gitmesine izin verilen Benny, her gün hiç sektirmeden son otobüsle evine geri dönmek zorundadır. Ailesi bir yandan genç kızın eğitim almak konusundaki arzusunu geri çevirmezken bir taraftan da onu bu küçük kasabadaki hayata geri dönmesi ve en yakındaki kişiyle evlenmesi konusunda teşvik eder. Üniversiteye gidecektir elbette, ama sonunda baba mesleğini devralacak ve babasının dükkânında çalışan sevimsiz Sean Walsh'le evlenerek hem kazançlı bir ortaklık hem de "mutlu bir yuva kuracak"tır. Benny'nin romanın ortasında bir yerlerdeki isyanı, kendisine yönelmiş bu tutarsız beklentinin saçmalığını çok güzel özetler:

"Üniversiteye gitmeme neden izin verdiğinizi anlamıyorum," der Benny, "sanki beni bir dağın tepesine çıkarıp dünyayı gösterdikten sonra geri indirip, 'İşte buna sa-

hip olamazsın Benny, seni aptal şişko yaratık. İşte sahip olabileceğin şey şu: Hayatının geri kalanında Knockglen'de yaşamak ve kahrolası Sean Walsh'le evlenmek!'"

Benny ailesinin üzerine titrediğini bilir. Anne babasının sevgisinden hiç şüphesi yoktur. Onları incitmek istemez aslında. Ancak, kendisinden beklenen bu hayatın ona yetmeyeceği de açıktır. Roman boyunca, bu iriyarı ve sevecen kızın kabuğunu kırmasını ve Dublin'de girdiği arkadaş çevresinde yaşananlar neticesinde yavaş yavaş çocukluktan kurtularak ne istediğini bilen genç bir kadın haline gelmesini izleriz. Ve tüm olgunlaşma hikâyelerinde olduğu gibi Benny de hayal kırıklıklarından ve kayıplardan ziyadesiyle nasibini alır.

Aşk ve cinsellik, bu büyüme hikâyesinin önemli bir parçasıdır. Benny'nin görür görmez tutulduğu kafası karışık doktor adayı Jack Foley'le yaşadığı inişli çıkışlı ilişki yer yer her ikisinin de bu konudaki toyluklarını göz önüne seren eğlenceli konuşmalarla doludur. Mesela bir yerde Benny genç adama bir kızla hiç "tam anlamı"yla birlikte olup olmadığını sorar. "Pek sayılmaz," der Jack biraz utanarak. Benny her zamanki açıksözlülüğüyle, "Peki olmak ister misin?" diye sorduğundaysa oğlan çok şaşırır. "Şimdi, burada mı?" diye sorar. Hayır, öyle değildir. Benny bunun bir davet olarak anlaşılmasını istememiştir. Sadece merak ettiği için sormuştur, çünkü ona her şey biraz garip görünmektedir. "Bilmiyorum," der Benny gülerek, "bazen böyle bir şeyi istemek çok garip geliyor. Yani çok saçma, biliyor musun? Sanki biri parmağını burnuna sokuyormuş gibi."

Sonuçta roman, Knockglen'de çocukluklarını geçirmiş üç kadının –rahibeler tarafından yetiştirilmiş bir yetim olan Eve, alt sınıftan gelen ailesini geride bırakıp yükselmek isteyen güzel Nan ve kahramanımız iyi kalpli ve açıksözlü Benny– kendi yollarını bulma hikâyesini anlata-

rak devam eder. İlk bakışta aşk ve cinsellik öne çıksa da isminin de işaret ettiği gibi, *Circle of Friends* bir arkadaşlık hikâyesidir aslında. Bu üç karakter, farklı sosyal geçmişlere ve kişisel hedeflere sahip olmalarına rağmen, çocukluklarını birlikte geçirmiş insanların yakınlığıyla birbirlerinin dilini konuşur, duygularını anlarlar. Ancak, bu arkadaşlık pürüzsüz de değildir; kıskançlıklar, yanlış anlamalar ve toplumsal baskılar onları yer yer karşı karşıya getirir. Romanın merkezinde bu üç kadının karmaşık, şaşırtıcı ve kimi zaman da acı verici dostlukları yer alır.

Büyüme hikâyelerini seven tarafım bu kitabı yutarak okudu. Bütün cilveleriyle ve zorluklarıyla kadın dostluğunu anlatan hikâyeyi sevmemek zaten çok zordu. Ama bana sorarsanız, romanın en kuvvetli yönü, İrlanda kırsalındaki hayalî Knockglen kasabasının her biri birbirinden renkli kişilerini çok canlı bir şekilde aktarabilmiş olmasıydı. Kasabanın yakınlarında yer alan Aziz Mary Manastırı'nın rahibeleri de bunların arasındaydı ve onlar da en az kasaba ahalisi kadar eğlenceliydiler. Benny, her ziyaretinde ortalığı telaşa veren huysuz ve kaprisli bir başrahibenin bu sene bir talihsizliğe maruz kaldığı için gelemeyeceği haberi ulaşınca, bunun rahibeler arasında nasıl büyük bir sevinç dalgası yarattığını şöyle anlatıyordu mesela:

"Manastırdan harika haberler geliyordu. Başrahibe Clare kalçasını kırmıştı. Rahibe Frances mektubunda bunu harika bir haber olarak nitelendirmiyordu ama bu durumun kadının hastaneye ve fizyoterapiye yakın olması gerektiği anlamına geldiği açıktı. Ve tabii Aziz Mary Manastırı'ndaki merdivenler ve mesafeler artık hiç ona göre değildi. Kaza gerçekleştiğinde Rahibe Frances otuz günlük duanın ortasındaydı. Eve'e bunun şimdiye kadar yaşadığı en büyük inanç krizi olduğunu yazmıştı. Acaba dua biraz fazla kuvvetli kaçmış olabilir miydi?"

Tanrı'yla ilişkinin bile belli bir dozda mizahla ele alındığı bu İrlanda kasabasındaki ilişkiler anneme kendi çocukluğunu ve gençliğini hatırlatmış olmalı. Dedemin işi nedeniyle, Nazilli'de büyüyen annem, 1950'lerde İzmir Kız Lisesi'nde "leyli" (yani yatılı) okumuştu. Sonradan okul arkadaşlarıyla buluştuklarında gülüşerek yaptıkları muhabbetlerden anladığım kadarıyla, İzmir Kız Lisesi'nin de o zamanlar bir rahibe okulundan farkı yoktu. Annem yatakhaneden sorumlu öğretmenin her akşam kızları toplayarak attığı, "Hanımlar, talim ve terbiye esastır," diye başlayan nutuklarını çok eğlenceli bir şekilde taklit ederdi. Hukuk okumak üzere İstanbul'a gittiğinde kaldığı kız yurdu da yine disipliniyle meşhur bir müdire tarafından demir yumrukla idare ediliyordu. Kızlar belli bir saatte yurda dönmek ve odalarını arada bir yapılan teftişler nedeniyle her zaman tertemiz tutmak zorundaydılar. Onlara geleceğin avukatları, hâkimleri olarak değil de, en büyük vazifeleri namuslarını korumak olan bir avuç genç kız olarak bakılıyordu.

Halbuki İstanbul Üniversitesi'nde okuyan gençler o dönemde, 1960 İhtilali'ni hazırlayan özgürlük ve değişim rüzgârları altındaydılar. Dönemin baskıcı iktidarına başkaldırıyor, tutuculuğa ve gelenekselliğe meydan okuyorlardı. 27 Mayıs'ta İstanbul Üniversitesi'nden başlayan gençlik hareketi ülkenin gidişatını değiştirdi. Aynı sene annem, üniversiteyi bırakıp Nazilli'ye dönmek zorunda kaldı. Maddi sorunlarla boğuşan ailesine yardım etmek için, o zamanlar Nazilli'deki tek banka olan Ziraat Bankası'nda çalışmaya başladı. Kimse ondan böyle bir şey istememişti, ama aile zor durumdaydı ve bir arada durmak gerekiyordu. İstanbul'dan bu küçük Ege kasabasına geri dönmek, o zamanlar sadece 19 yaşında olan annemde çok karışık hisler uyandırmış olmalı. Hayatının daha başlamadan bitebilecek olduğunu hissetmiş midir? Herhalde.

Annem Nazilli'den her zaman sevgiyle bahsederdi gerçi. Muhtemelen oradan çıkmayı başardığı için böyleydi bu. İhtilalden birkaç sene sonra Milli Eğitim Bakanlığı sınavını kazanıp Almanya'da okumaya gitmemiş olsaydı, hayallerinden vazgeçmek zorunda kalabilir ve bu kasabada solup gidebilirdi. Tıpkı Benny'nin okuluna dönemeden, babasının dükkânında sıkışıp kalabileceği gibi. Yine de Maeve Binchy'nin romanlarında ustalıkla anlattığı üzere, bu küçük kasabalar, bir yandan tutucu ve geleneksel yapılarıyla boğucu olabilirken diğer yandan zor zamanlarda herkesin birbirine destek olduğu ve bir tür yoldaşlık duygusunun yaşandığı yerlerdi. Belki de bu nedenle, annem bu yıllara dair anılarını hep neşeli bir dille anlattı bize. Kasabanın dedikodu ağını, Sümerbank fabrikasının balolarını, bu balolara gelen kibarlık budalalarını, yerel gazeteyi çıkaranları, bazen neredeyse anlaşılmaz hale gelen Aydın şivesiyle yapılan siyasi tartışmaları, deri çizmelerini çekerek annemin çalıştığı banka şubesine gelen ve ona caka satan genç toprak ağasını hep gülerek anlattı.

Seneler sonra, artık biz üniversite öğrencisi olmuşken annem kız kardeşimle beni İstanbul'da ziyarete geldi. Daha önceden planladığımız gibi, bir günümüzü şehirde dolaşmaya ayırdık. İdareyi anneme bıraktık, bizi o gezdirecekti. Annem, önce Hukuk Fakültesi'nin olduğu Beyazıt'a gitmek istedi. Okuluna yeniden şöyle bir bakmak istiyordu. Çınaraltı'nda çay içtik. O zaman bu hâlâ yapılabiliyordu. Sahaflarda dolaştık. Sonra da Beyoğlu'na çıkıp öğrenciyken yaptığı gibi sinemaya gitmek ve İnci Pastanesi'nde profiterol yemek istediğini söyledi. Bunların hepsini yaptıktan sonra, yorgun argın Çiçek Pasajı'na girip oturduk. Annem iki kızıyla birlikte akşam yemeği yediği için çok mutluydu. Bizimle gurur duyuyordu. Artık yaşlarımız ilerlemiş, aramızda sadece kadınlar arasında

oluşabilecek türden bir bağ oluşmuştu. Annem o gece bize, Hukuk Fakültesi'nde öğrenciyken "tıbbiyeli bir çocuğa" âşık olduğunu anlattı. "Tabii, bütün bunlar babanızla tanışmadan çok önceydi," diye ekledi sonra telaşla. Çocuğun "upuzun kirpikleri" vardı ve "çok güzel konuşuyor"lardı. Fakat gerisini söylemeden konuyu değiştirdi. Konuşma 27 Mayıs gününden kimi ayrıntılarla devam etti. Ama ihtilalden sonra Nazilli'ye döndüğünde, yalnızca okulundan değil sevgilisinden de vazgeçmiş olduğunu anladık.

Bundan çok sonra bir başka akşam yemeğinde, Mary'ye bütün bunları anlattım. Ölümünden önce annemin Maeve Binchy romanları aracılığıyla gençliğine dönmüş olabileceğini hissettiğimi söyledim.

"Annen de Maeve'in şefkatli dünyasından nasiplenmiş," dedi Mary, "herkes onun yazdıklarında kendinden bir şeyler bulur."

UZUN BİR YOL

Islandsbridge'deki parka gitmeyi ve Birinci Dünya Savaşı'nda hayatını kaybeden askerlere adanan anıtı görmeyi ne zamandır istiyordum. Ama yaşadığım yerden uzakça olduğu için hep erteledim. Bir de hiç durmadan yağan yağmurdan iyice yılmış durumdaydım doğrusu. Sonunda yağmurlar dinip güneş yüzünü gösterince bu amaç için bulunmaz bir gün olduğuna karar verip yola düştüm.

Aslına bakarsanız, meçhul asker anıtlarına özel bir merakım yok. Ama bunun hikâyesi benim için çok özel, o nedenle en başından anlatacağım.

Irish National War Memorial Gardens (İrlanda Ulusal Savaş Anıtı Bahçeleri), meşhur Phoenix Park'ın karşısına yemyeşil bir alana yayılır. İçindeki anıtla birlikte bu sessiz bahçe 1914-1918 yılları arasında yaşamını yitiren 49.400 İrlandalı askerin anısına adanmıştır. Bu askerler, savaş sırasında Britanya kuvvetlerinde hizmet eden İrlandalılardan dörtte biridir ve aralarında bir kısım meşhur Dublin Füze Birliği de vardır.

Resmî adıyla Kraliyet Dublin Füze Birliği, Britanya ordusunun piyade alaylarından biriydi ve ağırlıklı olarak Dublin ve çevresindeki bölgelerden asker alıyordu. Çanakkale Savaşı sırasında Gelibolu Yarımadası'nda, Os-

manlı İmparatorluğu ile İtilaf Devletleri arasında gerçekleşen kara muharebelerinde bu birliğin bir kısmı yok oldu. İrlanda'ya geri dönmeyi başaranlar da, bambaşka bir gerçeklikle karşılaştıkları için aslında evlerine dönememiş oldular.

Sebastian Barry'nin çok okunan romanı *A Long Long Way* (*Çok Uzaklarda*, 2005), Dublin Fusilliers'e (Dublin Piyade Tugayı) katılan on sekiz yaşındaki bir gencin ağzından bu eve dönemeyişin hikâyesini anlatır. Roman ismini, Birinci Dünya Savaşı sırasında popüler olan "A Long Long Way to Tipperary" adlı bir asker şarkısından almıştır. Romanın içinde de sıkça söylenen bu şarkı, savaşa katılan askerlerin eve olan özlemlerini ve memleketlerine dönme arzularını anlatır.

Willie Dunne, Dublin'de yaşayan bir polis memurunun oğludur ve aile geleneğini devam ettirmek için babası gibi polis olmak ister. Ancak bunu başaramayınca, babasını hayal kırıklığına uğrattığını düşünerek üzülür. Sonunda, bir erkeklik gösterisi yaparak, Kraliyet Dublin Piyade Tugayı'na yazılmaya karar verir. Bundan kısa bir süre sonra da Birinci Dünya Savaşı'na katılmak üzere cepheye gönderilir. Roman boyunca, Willie'nin savaşın dehşetiyle yüzleşmesini ve bu süreçte masumiyetini kaybedişini izleriz. Sebastian Barry kendini okutmayı bilen yazarlardandır. Çok iyi bir hikâyeci olmasının yanı sıra, yazı dili de insanı hemen içine çekecek kadar canlı ve etkileyicidir. Willie'nin Batı Cephesi'nde yaşıdığı acılar, arkadaşlarını birer birer kaybetmesi, siperlerde çamur içinde bekleyerek geçirdiği saatler ve sonuna kadar hiç yakasını bırakmayan ölüm korkusu çok inandırıcı bir şekilde anlatılmıştır. Birçok sahne kitabı bitirip kapattıktan sonra bile aklımızdan çıkmaz.

Almanların Willie'nin birliğine gaz saldırısı gerçekleştirdiği sahne de bunlardan biridir. İrlandalı askerler

daha önce hiç böyle bir şeyle karşılaşmadıkları için, saldırının niteliğinden habersiz, üzerlerine doğru ilerleyen sarı sise ateş açarlar. Bu sisin bir şaşırtmaca olduğunu ve içinden düşmanların çıkacağını düşünürler çünkü. Üzerlerine doğru gelen gazın zehirli olabileceği akıllarına bile gelmez. Bu uğursuz renkli duman kısa bir süre sonra, hemen önlerindeki Cezayirli birliğin siperine ulaşır. Oradan gelen acı dolu çığlıkları duyunca korku içinde beklemeye başlarlar. Kaçamazlar, çünkü çekilme emri verilmemiştir. Hemen ardından duman üzerlerine iniverir. Ciğerlerine klor gazı dolan askerler acı içinde bağıra bağıra işkenceyle can verirler. Bu arada büyük bir kaos yaşanır, kaçabilenler siperlerin arkasına doğru koşup canlarını kurtarmaya çalışırlar. Willie bu korkunç saldırıdan tesadüfen kurtulur ama yaşadığı bu cehennemi bir daha hiç unutmaz. Bir kere okuduktan sonra, biz okuyucular da unutamayız artık.

Yine de Barry'nin asıl becerisi, savaşın dehşeti ve İrlanda'da gerçekleşen bağımsızlık mücadelesi sonucunda Willie'nin geçirdiği büyük dönüşümü çok insani bir yerden anlatmayı başarmasıdır.

Savaş sadece cephede yaşanan bir felaket değildir; aynı yıllarda İrlanda'da da büyük bir kargaşa vardır. 1916'da Dublin'de gerçekleşen Paskalya Ayaklanması, Willie'nin Britanya ordusundaki varlığını ve bu hükümet için çalışan babasıyla ilişkisini sorgulamasına neden olur. İlk izninden cepheye geri dönmek üzereyken Dublin'deki ayaklanmaya yakalanan bu genç asker önce ne olduğunu anlayamaz. Hatta bir ara Almanların İrlanda'yı işgal ettiğini bile düşünür. Bildiri dağıtan bir adam onu "düşmandan uzak durması" konusunda uyardığında Willie, "Hangi düşman?" diye sorar. Bildirinin "halk"a hitaben yazıldığı söylendiğindeyse, "Hangi halk?" diyecektir. Henüz çok toy bir genç olan Willie, doğup büyüdüğü şehir-

deki huzursuzluklardan habersizdir. Ayaklanma patladığında, etrafında olanlara anlam vermekte zorlanır. Tanıdık yerler birdenbire savaş alanına dönüşmüş, tanıdık insanlarsa "düşman" haline gelmiştir.

Bu kargaşanın ortasında Willie, bir isyancı askerle karşı karşıya gelir: Kiliseye giderken giyilen "pazar kıyafetleri içinde çok genç, korkudan tir tir titreyen bir adam"dır bu. Asker şapkasını andıran garip bir kep takmıştır. İsyancı genç, Willie'yi esir almaya çalışır ama başaramaz. Sonunda bir başka askerin ateş etmesiyle ağır bir şekilde yaralanır. Willie, adamı vurmak istememiştir; yaralandığında da yanından ayrılamaz bir türlü. İsyancının yanına diz çökerek adam ölene kadar onun başında bekler. Caddeye yayılan kanı izlerken, bu noktaya nasıl geldiklerini sorar kendine. Çocukluğundan beri her gün geçtiği cadde artık tanıdık bir yer gibi görünmez ona. İrlanda için savaştığını söyleyen bu genç adamın ölümü, Willie'nin hayatında bir dönüm noktası olacaktır. Barry, bu olayın sembolik önemini vurgulamak istiyor olsa gerektir ki, Willie'nin isyancının kanını üniformasında Belçika'ya kadar taşıdığını söyler bize.

Willie cepheye döndükten sonra babasına gönderdiği bir mektupta, Paskalya Ayaklanması liderlerinin kurşuna dizilmesine üzüldüğünü yazar. Aynı mektupta, Dublin'deyken ölümüne tanık olduğu isyancının kendisini derinden sarstığından da söz eder: "Dublin'den geçerken bir kapı aralığında vurulmuş genç bir çocuk gördüm, bir isyancıydı, ona çok acıdım. O da benim kadar gençti." Babasıysa oğlunun İrlanda milliyetçilerine duyduğu sempatiyi mesleğine, ailesine ve hizmet ettiği İngiliz hükümetine bir hakaret olarak görür. Willie'yi ihanetle suçlar. Bu ihanet suçlamalarının ilkidir ama sonuncusu olmayacaktır. Willie ise, Britanya ordusunun bir askeri olarak birliğine karşı hissettiği görev duygusuyla, İrlan-

da'nın bağımsızlığı için mücadele eden isyancılarla kurduğu duygudaşlık arasında sıkışıp kalmıştır. Roman boyunca, yalnızca dışarıdaki kanlı savaşı değil, bu gencecik delikanlının içinde sürüp giden çatışmayı da izleriz.

Willie, Gelibolu'da savaşmaz. Onun dahil olduğu birlik Batı Cephesi'nde Almanlarla çarpışmaktadır. Ama Dublin Piyade Tugayı'nın Gelibolu'daki kolundan gelen haberleri bize aktarır. Yenilgi artık kesinleşmiştir. Kayıplar çok büyüktür, tugayın büyük bir kısmı yok olmuştur. Willie'nin birliğinde olup da gazlı saldırıdan sağ kurtulanlar, 1916'nın dondurucu kışına kadar dayanırlar. Fakat Gelibolu'dan çekilen Britanya askerlerinin haberlerini duyduklarında savaşın kazanılacağına dair umutlarını yitirirler.

Islandsbridge'deki savaş anıtına bakarken Willie'yi ve Birinci Dünya Savaşı'nda hayatını kaybeden askerleri yeniden düşündüm. Savaşa katılanlar belki de hiçbir zaman evlerine dönemiyorlardır dedim kendi kendime. On milyon askerin hayatını kaybettiği Birinci Dünya Savaşı'ndan geri dönenlerin bir daha aynı olabileceklerini kim söyleyebilirdi ki? Ama Dublinlilerin bu büyük felaketin içinde bile özel bir durumu vardı. 1915'te Gelibolu'da Britanya ordusunun bir parçası olarak Osmanlı askerlerine karşı çarpışırken neredeyse tümüyle yok olan Kraliyet Dublin Piyade Tugayı'ndan geriye kalanların hikâyesi gerçekten hazindir. Dublinli askerlerden hayatta kalanlar İrlanda'ya döndüklerinde bir de vatana ihanetle suçlanarak adeta ikinci kez ölüme mahkûm edilmişlerdir. İngilizlerin tarafında savaşan bu talihsiz gençler, Paskalya Ayaklanması'ndan sonra bağımsızlığını ilan eden İrlanda'ya döndüklerinde birer kahraman değil, düpedüz utanç vesilesi olarak görülmüştür.

Birinci Dünya Savaşı'na katılan İrlandalı askerler, Paskalya Ayaklanması ve Bağımsızlık Savaşı'ndan sonra

ülkelerinin ulusal anlatısında kendilerine bir yer bulamadılar. İrlanda'nın tarihsel mücadelesi, Britanya'nın zulmünden kaçış ve bağımsızlık için verilen savaşlarla şekillenmişti. Eğer İngilizler İrlanda'nın ezelî düşmanı olarak kabul ediliyorsa, neden iki yüz bin İrlandalı, kraliyet ordusunda savaşmak için cepheye gitmişti? İrlanda tarihi, Britanya'nın baskısından kurtulma mücadelesiyle doluyken bu askerler neden Britanya'nın yanında savaşıp onun adına canlarını vermek zorunda kalmışlardı? Bu durum, bağımsızlığını kazanmak için mücadele eden yeni İrlanda için adeta bir hakaret gibiydi. Bu nedenle, savaşın ardından eve dönen askerler yaşadıkları felaket yetmiyormuş gibi, bir de vatan haini muamelesi gördüler. Halbuki asıl ihanete uğrayan onlardı. Kimse onlarla konuşmadı, kimse onları karşılamadı. Ölenlerin yası tutulamadı, hayatta kalanların acıları yok sayıldı. Savaşın travmasının üzerine bir de dışlanmanın acısı yüklendi sırtlarına. Ardından da yavaş yavaş unutuldular ve tarih kitaplarından silindiler.

Kraliyet Dublin Tugayı'nın hikâyesi, İrlanda'nın ulusal kimliğini oluşturma sürecinde büyük bir yara olarak kaldı.

Irish National War Memorial Gardens'daki binalardan birinde, İrlandalı ünlü vitray sanatçısı Harry Clarke'ın hazırladığı 1923 basımı İrlanda Anıt Kayıtları da saklanıyor. Bu elyazmalarını Clarke dört yıl boyunca hiç durmadan çalışarak resimlemiş ve savaşta kaybedilen 49.400 askerin tümünün isimlerini birer birer kaydetmiş. Elyazmalarının orijinalini görmeyi başaramadım, çünkü bulunduğu odaya ancak önceden randevu alarak girilebiliyordu. Ama bu kayıtların bir kısmının yer aldığı *Harry Clarke's War* (Harry Clarke'ın Savaşı) adlı kitabı edindim.

Bu kitapta, İrlandalı askerlerin söylediği "Foggy Dew" adlı geleneksel bir İrlanda şarkısından bahsediliyor: "İrlanda göğü altında ölmek, Suvla ya da Sud el Bar'da öl-

meye yeğdir," diyorlar bu şarkıda. Gelibolu Yarımadası'nın içinde yer alan Suvla Koyu ve Eceabat'taki Seddülbahir köyünü kastediyorlar. Cennet gibi yerler her ikisi de. Ama bizim cennetimiz onların cehennemiydi. Ve ikisi de Tipperary'den çok ama çok uzağa düşüyorlar.

Peki ya bu uzun yolu kat edip memleketlerine geri dönmeyi başaranlar? Onlar İrlanda göğü altında ölebildikleri için kendilerini şanslı hissettiler mi? Yoksa savaştan hiç dönmemiş olmayı mı yeğlediler?

NORA

Kahvaltıda Mary'yle karşılaşıyoruz. Böyle zamanlarda genellikle yaptığım gibi kısacık hal hatır sorduktan sonra okula doğru kaçacakken Mary bana gazetedeki ilanı gösteriyor: "Abbey Tiyatrosu'nun *Saban ve Yıldızlar* oyununu izleme şansını kaçırmak istemezsiniz."

"İstemez miyiz?" diyorum.

"İstemeyiz," diyor Mary. "Bileti önlerden bir yerden almaya çalış, kulaklarım ağır işitiyor," diye talimat veriyor sonra.

İrlanda'da en büyük lükslerimden biri gönlümce tiyatroya gidebilmek. Dublin tam bir tiyatro cenneti. Gate, Abbey, Gaiety, Smoke Alley ve daha birçok sahnede sezon boyunca birbirinden iyi oyunlar sahneleniyor. Hiçbiri gidilemeyecek kadar pahalı değil. Ayrıca bazılarında öğrencilere indirim de var. Böyle böyle neredeyse her hafta bir oyun izledim geldiğimden beri. Bunların arasında, Enda Walsh'ın yönettiği ve Cillian Murphy'nin oynadığı Max Porter'ın ödüllü romanından uyarlama *Grief is the Thing with Feathers* (Tüylü Bir Şeydir Şu Yas) en unutulmaz olanlardan biriydi. Bu oyunu O'Reilly Tiyatrosu'nda izledim. Cillian Murphy'yi sahnede görmek başlı başına bir tecrübeydi. Ama daha da güzeli, dünyaca meşhur aktörün oyundan sonra genç-

lerle binanın bahçesinde bira içip sohbet ettiğine şahit olmaktı.

Mary'yle tiyatroya gitmekse başlı başına bir hikâye. Bir defa bayramlık kıyafetlerimizi giyiyoruz. Oyundan saatler önce evden çıkıyoruz. Öncesinde mutlaka onun hoşuna gidecek bir yerlerde akşam yemeği yiyoruz. Yemeği Mary ısmarlıyor. Biletleri genellikle ben alıyorum. Sessiz anlaşmamız böyle. Fakat tabii her zaman onun arzu ettiği koltuklarda yer bulamıyoruz. Mesela, geçenlerde Gaiety'de John B. Keane'in meşhur oyunu *Sive*'ın Druid Tiyatrosu tarafından sahneye konan harika bir gösterimini izledik. Fakat ancak gerilerde bir yer bulabildiğim için, Mary sahnede olup bitenin çoğunu duyamadı. "Neyse ki, oyunu ezbere biliyorum," dedi bana antraktta, "tam bir Yunan tragedyası gibi bitiyor, değil mi?" *Sive*'ın Yunan tragedyası kadar bir Anadolu hikâyesine de benzediğini anlatmaya çalışıyorum. Maalesef bunu da duymuyor. Mary'nin artık direnmeyi bırakıp işitme cihazı kullanmaya başlaması lazım.

Neyse, sonuçta kendimi yine bilet kuyruğunda buldum. Biletler tükenmişti. Normal tabii. Bu oyunun Abbey'de yeniden sahnelenmesi kayda değer bir olay sayılırdı. Ama tiyatronun önüne gidince, iade için gelen birine rast geldim ve iki bilet kapmayı başardım. Üstelik Mary'yi üzmeyecek bir yerdendi bu koltuklar. Böylece bu tarihî gösterimi izlemeye hazırdık artık.

Sean O'Casey'in başyapıtı olarak anılan *Saban ve Yıldızlar* (1926), ismini 20. yüzyılın başlarında İrlanda işçi hareketinin silahlı kanadı İrlanda Vatandaşlar Ordusu'nun bayrağından alır. İrlanda Vatandaşlar Ordusu, 1916 Paskalya Ayaklanması sırasında İrlanda Gönüllüleri'yle birlikte savaşmıştır. Bayrağındaki semboller de İrlanda bağımsızlık hareketinin devrimci ve eşitlikçi ideallerini simgeler. Saban, tarım emekçilerini anlatırken yıldızlar da

bağımsızlığın yol gösterici ışığına işaret eder. Yani bir araya geldiklerinde, halkın sömürüye direnmek konusundaki iradesini ve adil bir toplum kurmaya dair inancını temsil ederler.

Oyunun ilk kez sahnelenişinde neden bu kadar büyük bir patırtıya neden olduğunu anlamak zor değildir aslında. Sean O'Casey, kendi dönemi için oldukça tartışmalı bir yazardır. Her şeyden önce sosyalisttir. Yoksul bir ailede büyümüş ve Protestan olmasına rağmen İrlanda'nın bağımsızlık mücadelesine gönül vermiştir. Çocukluğunun büyük bir kısmını çalışarak geçirdiği için eğitimini tamamlayamamış ve kendi kendini yetiştirmek zorunda kalmıştır. Gençliğinde İrlandalı işçi lideri Jim Larkin'in öğretilerinden büyük ölçüde etkilendiği yazılır. İrlandalı işçi sendikalarıyla yakın bağı olan O'Casey, İrlanda Vatandaşlar Ordusu'na da destek vermiştir. Ancak, milliyetçi liderlerin sosyalist ideallere ihanet etmesini gerekçe göstererek İrlanda bağımsızlık hareketinden uzaklaşmış ve 1916 Paskalya Ayaklanması'na katılmamıştır.

Dublin Üçlemesi diye bilinen bir oyunlar serisinin sonuncusu olan *Saban ve Yıldızlar*, yazarın ayaklanmaya dair bu karmaşık duygularını yansıtır. Bu oyunda, O'Casey'in zor geçen çocukluk yıllarının ve büyüdüğü yoksul mahallede şahit olduğu sefaletin izlerini de görürüz. Paskalya Ayaklanması sırasında geçen *Saban ve Yıldızlar*, Dublin'de düşük gelirli ailelerin oda kiralayarak yaşadığı bir binada oturan bir avuç yoksul insanın hikâyesini anlatır. Çoğu işçi sınıfından gelen bu insanların yaşadığı binadaki ilişkilerin merkezinde, İrlanda Vatandaşlar Ordusu'nda subay olan Jack Clitheroe vardır. Ayaklanma büyüyüp yayıldıkça, yalnızca apartman sakinlerinin dağılan hayatlarını değil, siyasi idealleriyle hamile eşi Nora'ya olan sevgisi arasında kalan Jack'in iç çatışmasını da izleriz.

Sean O'Casey bağımsızlık mücadelesinin eşitlikçi ideallerle başladığını ama aynı şekilde devam etmediğini düşünür. Şirazesinden çıkmış milliyetçilikten ve hamaset dolu söylemlerden rahatsızlık duyar. Ona kalırsa alt sınıflar için değişen pek bir şey olmayacaktır. İşçiler yine işçi kalacak, sömürü bu sefer başka bir şekil alarak sürüp gidecektir. *Saban ve Yıldızlar*'da mercek altına aldığı apartmanın yoksul sakinlerini anlatırken İrlanda bağımsızlık hareketinin aldığı şekilden duyduğu bu hayal kırıklığını açıkça ifade etmekten geri durmaz. Dublin'in gecekondu mahallelerinden birindeki bu apartmanın sakinleri, işçilerden fahişelere, sınıf atlamak isteyenlerden provokatörlere, hainlerden ihanete uğrayanlara kadar çeşitli insanlardan oluşan karmaşık bir topluluktur. Onların hayatlarını izleyiciye gösterirken O'Casey bir kahramanlık destanından ziyade bir insan hikâyesi anlatmayı tercih eder. Kendi dönemi için oldukça cesur bir tutum benimseyerek, İrlanda'nın bağımsızlık mücadelesine bir güzelleme yapmak yerine, çatışmaların ve kaybedilen ideallerin yarattığı yıkımı görünür kılmak ister.

Bu tartışmalı oyun, Paskalya Ayaklanması'nın onuncu yıldönümünden birkaç hafta önce ilk kez sahneye konduğunda, Dublin'de büyük bir karışıklığa neden olur. Salon hıncahınç doludur, seyirciler arasında dönemin ileri gelenleri ve ayaklanmaya bizzat katılmış kişiler de vardır. Paskalya Ayaklanması'nın üzerinden on sene geçmiş, İrlanda'nın güneyi İç Savaş'tan sonra bağımsızlığını kazanmıştır. Ayaklanma etrafında milliyetçi bir anlatı oluşturulmuş, savaşanlar şehit mertebesine yükseltilmiştir. Ama sivil kayıplardan kimsenin söz ettiği yoktur. Ayaklanma başarısız olduğunda öldürülen sıradan insanlar tamamen unutulmuştur. O'Casey'in Dublin'in bir kenar mahallesine odaklanarak anlattığı bu hikâye, seyircilerin bir kısmını rahatsız eder. İnsanların ölüme terk

edildiğini, dükkânların yağmalandığını, büyük kayıpların yaşandığını görmek istemezler. Bazıları oyunun cumhuriyetçileri eleştiren bir tonda ilerlediğini görünce iyice öfkelenirler. İsyanlar, oyunun ikinci perdesinde patlak verir. Bir fahişeyi canlandıran oyuncunun barda müşteri beklerken ulusal lider Patrick Pearse'in sözlerini alıntılayarak "kan dökmenin arındırıcı ve kutsal bir şey olduğunu, ancak erkekliğini kaybetmiş bir ulusun bunu dehşet verici bulacağını" ilan etmesi seyircide cumhuriyetin ideallerinin ciddiye alınmadığı hissini uyandırır. Ardından İrlanda bayrağının dalgalandığı sahnede alaycı bir şarkının söylenmesiyse bardağı taşıran son damla olur. Seyirciler galeyana gelip, "Ekmeğinizi İrlanda'ya hakaret ederek kazanmaya hakkınız yok!" diye bağırmaya başlarlar. Kimileri sahneye çıkmaya çalışır, oyunculara ve tiyatro personeline saldıranlar olur ve olaylar dışarıya taşıp tamamen kontrolden çıkar. Protestolar büyüyünce, sonunda polis müdahale etmek zorunda kalır.

Saban ve Yıldızlar'ın ilk sahnelenişi sırasında yaşanan bu olaylar, O'Casey'i cesur oyunlar yazmak konusunda yıldırmamıştır. Ama bir sonraki oyununun, Abbey Tiyatrosu tarafından reddedildiğini biliyoruz. Yazarın bir süre sonra eşiyle birlikte İngiltere'ye taşındığını ve hayatının uzunca bir kısmını Londra'da geçirdiğini de biliyoruz. Kısacası, döneminin en tartışmalı eserlerinden biri olan bu oyunun hem Abbey Tiyatrosu için hem de yazarın kariyeri açısından bir dönüm noktası olduğunu söylemek mümkün.

Oyunun sahneleneceği gün, Mary'yle her zamanki gibi şehre inip güzel bir akşam yemeği yedikten sonra merkezdeki tiyatroya yürüdük. Tiyatronun önü kalabalıktı. Mary'yi bir yere park edip paltolarımızı vestiyere bıraktım. Sonra da koltuklarımıza yerleşmek üzere içeriye geçtik. Mary arada bir kulağıma eğilip yavaş sesle

olduğunu umduğu birtakım izahatlar vermek dışında oyunu büyük bir ilgiyle izledi. Bense gözümü sahneden alamadım. Dekor çok basit ama bir o kadar da etkileyiciydi. Sahneye büyük metal bir iskele kurulmuştu ve oyuncuların merdivenler aracılığıyla bunun değişik katlarına inip çıkmalarıyla çok dinamik bir sahne düzeni yaratılmıştı. Pencereden konuşan adam en üst kattaydı ve oyun boyunca sarf ettiği büyük laflarla seyirciyi bol bol güldürdü. Fahişe Rosie'yi canlandıran aktörse başlı başına bir oyunculuk harikasıydı. Ama hepimizi fetheden sahnelerden biri, Nora'nın oyunun sonlarına doğru kocasının onun için söylediği şarkıyı hatırlayarak mırıldanması oldu.

Oyunun son perdesinde, ayaklanma büyümüş ve çatışmalar bütün şehri sarmıştır. Bebeğini ve kocasını kaybetmiş olan Nora tamamen yıkılmış bir haldedir. Ayaklanma sırasında yaşadığı kayıplar ve acılar onu derinden sarsmıştır. Genç kadın yarı delirmiş bir şekilde sahnenin bir ucundan öbürüne yürüyerek kendi kendine konuşur. Bir ara kocası Jack'in yanında olduğunu zanneder, onunla birlikte ormanda dolaştıklarını düşler. Nora'nın gerçeklikten tamamen koptuğunu fark ederiz. Anlarız ki, artık derin bir umutsuzluğa kapılmış ve geleceğe dair bütün hayallerini kaybetmiştir. İşte bu sahnede, kocasının onun için söylediği şarkıyı hatırlar. Oyunun başında Jack söylerken kulağa çok neşeli ve coşkulu gelen bu şarkı, oyunun sonunda Nora'nın ağzında kırık dökük ve melankolik bir ezgi halini almıştır.

Ah, menekşeler ormana salıyordu kokusunu, Nora,
Arıların cazibesine sunarak güzelliklerini,
İlk kez sadece seni sevdiğimi söylediğimde, Nora,
Ve sen de sadece beni sevdiğini söylediğinde

Kestane çiçekleri açıklıkta parlıyordu, Nora,
Bir kızılgerdan ağaçta neşeyle şakıyordu,
İlk kez sadece seni sevdiğimi söylediğimde, Nora,
Ve sen de sadece beni sevdiğini söylediğinde.

Altın sarısı nergisler ışıldıyordu, Nora,
Rüzgârda dans ediyorlardı çayırda,
İlk kez sadece seni sevdiğimi söylediğimde, Nora,
Ve sen de sadece beni sevdiğini söylediğinde.

Ağaçlar, kuşlar ve arılar bir şarkı söylüyordu, Nora,
Gelecekteki daha mutlu anların şarkısını,
İlk kez sadece seni sevdiğimi söylediğimde, Nora,
Ve sen de sadece beni sevdiğini söylediğinde

Eve döndükten sonra bu şarkıyı defalarca dinledim. The Dubliners grubunun artık hayatta olmayan solisti Ronnie Drew'un sesinden. Hatta o kadar çok çaldım ki, Mary sonunda isyan edip, "Ronnie'nin sesini bir daha duyarsam, o aleti elinden alacağım," diye seslendi odasından.

Fakat tiyatrodan çıktığımızda aklımda bu şarkı değil, oyunun final sahnesi vardı.

İyice karartılmış sahnede, apartman sakinleri tehdit altındaki bir hayvan sürüsü gibi birbirlerine yaklaşmış dururlar. İçinde ölü bir kadın ve bir bebek bulunan tabutun etrafında daire oluşturmuşlar, nereden geleceği belli olmayan bir saldırıyı beklemektedirler. Sahnedeki derme çatma iskelenin bir bölümü yıkılmıştır; ayakta kalan kısmında cumhuriyetçi askerler tünemiş aşağıdaki kalabalığa bakmaktadırlar. Ayaklanmanın başarısız olacağı belli olmuştur. Çok sayıda kayıp verilmiştir. İngiliz askerleri ayaklanmayı kanlı bir şekilde bastırmaktadır. Oyun boyunca erkeklerin savurduğu boş laflar ve anlattıkları kah-

ramanlık hikâyeleri boşa düşmüştür. Bundan sonra sadece yoksulluk, açlık ve umutsuzluk vardır.

Hayallerimiz hiç gerçekleşmedi, Nora,
Ümitlerimiz hep boşa çıktı,
İlk kez sadece seni sevdiğimi söylediğimde, Nora,
Ve sen de sadece beni sevdiğini söylediğinde

SKIPPY ÖLÜR

İrlanda'da 1995-2008 yılları arasında yaşanan büyük ekonomik patlama dönemine Kelt Kaplanı yılları deniyor. Bu dönemde İrlanda, Avrupa'nın en yoksul ülkelerinden biri olmaktan çıkarak varlıklı bir devlet haline gelirken sosyal ve kültürel olarak da büyük bir dönüşüm geçirir. Kırsalda çiftçi aileler modern tarım ve hayvancılık yöntemleriyle büyür ve zenginleşir, kentlerde oldukça varlıklı bir üst-orta sınıf ortaya çıkar ve İrlanda 2000'li yıllara bir tüketim toplumu olarak girer. Geçtiğimiz yüzyılın büyük bir bölümünü, katı bir muhafazakârlıkla kendi kabuğu içinde geçirmiş bu küçük ülke, kısa sürede Avrupa'nın ve hatta dünyanın öncü ekonomilerinden biri haline gelerek hızla modernleşir. Böylece İrlanda'nın ulusal kimliği, ülkenin tarihi ve gelenekleri yerine, bu yeni ekonomik model tarafından şekillenmeye başlar. Bu yeni kimlik, bir yandan ülkenin sömürge geçmişini geride bırakarak özgüven kazanmasını sağlarken öteki taraftan da İrlanda toplumunu çok hızlı bir dönüşüm girdabına sokarak sersemletir.

Paul Murray'nin çok ses getiren ikinci romanı *Skippy Dies* (Skippy Ölür, 2011) böyle bir arka plana yerleştirilmiştir. Roman, İrlanda'nın Kelt Kaplanı yıllarında yaşadığı büyük toplumsal dönüşümü, Dublin yakınlarındaki

bir Katolik erkek okulu olan Seabrook Koleji'nde okuyan bir grup öğrencinin hikâyesi üzerinden ele alır. İrlanda hızla zenginleşmiş, bu hızlı modernleşmenin olumsuz sonuçları özellikle kentlerde hissedilmeye başlanmıştır. Murray, bu baş döndürücü geçişin genç insanların hayatları üzerindeki sarsıcı etkilerini ustalıkla anlatır. Romandaki karakterler, hızla değişen bir dünyanın ortasında, büyümeye ve kimliklerini bulmaya çalışırken İrlanda toplumunun da dönüşümüne ve çatışmalarına şahit oluruz. Bu nedenle *Skippy Dies*, sadece eğlenceli bir gençlik romanı ya da sıradan bir yatılı okul hikâyesi değil, aynı zamanda İrlanda'nın bu kritik dönemdeki toplumsal meselelerine dair güçlü bir eleştiridir.

Romanın ana karakteri Daniel Juster sessiz ve utangaç bir çocuktur. Onun üzgün yüzünü bir televizyon dizisindeki kanguruya benzettikleri için arkadaşları ona "Skippy" derler. Skippy, yüzme takımında yer almak dışında okulda pek bir varlık göstermez. Yakınlardaki kız okuluna giden Lori'ye âşıktır ama ona da bir türlü açılamaz. Buna rağmen, kızın eski sevgilisi, şiddete meyilli uyuşturucu satıcısı Carl ile başı belaya girecek ve zamanının çoğunu ondan kaçarak geçirecektir. Skippy'nin tek yoldaşı, kafayı sicim teorisine takmış dâhi oda arkadaşı Ruprecht'tir. Bu ikisinin konuşmaları ve birbirlerine duydukları koşulsuz sevgi romanı aynı zamanda hem eğlenceli hem de dokunaklı kılar. Anne babası tarafından ihmal edilen, sınıf arkadaşları tarafından zorbalığa uğrayan, öğretmenleri tarafındansa düpedüz yok sayılan Skippy'nin yatılı okuldaki hayatı Ruprecht dışında neredeyse tamamen yapayalnız geçer.

Hikâye bir avuç ergen oğlan çocuğunun, komşu lisenin kızları, kuantum fiziği, sicim teorisi, video oyunları, ünlülerin hayatları ve pornografi üzerine uzun uzun tartışmalarıyla gayet eğlenceli bir şekilde ilerlerken bu yal-

nızlık teması tekrar tekrar karşımıza çıkar. Ruprecht yaşından büyük zekâsıyla evrenin ve aşkın asimetrik doğasını sorgularken her ikisinin de sonuçta "yalnızlıktan ibaret olduğuna" karar verir. Skippy'nin platonik aşkı Lori, hayatının hayal ettiğinden çok daha acı dolu ve yalnız geçeceğini bir gece uyumadan önce birden fark ediverir: "Aynı anda kendini hem küçük bir kız gibi hem de yaşlanmış hissediyordu, sanki bir video oyununda bir seviyeyi bitirmiş ve hızla bir sonraki aşamaya geçmiş gibiydi."

Skippy ise gelecek denen şeyin büyük bir yalnızlıktan, bir boşluk duygusundan ibaret olduğunu çoktan anlamıştır:

"Hani çocukluğunuzu televizyon izleyerek geçirirsiniz ve zannedersiniz ki bir noktada gördüğünüz her şeyden bir gün size de olacak: Siz de bir Formula 1 yarışını kazanacak, bir trene atlayacak, teröristleri alt edecek, birine, 'Ver şu silahı bana!' diyeceksiniz, vesaire vesaire. Sonra liseye başlarsınız ve birdenbire herkes size kariyer planlarınızı ve uzun vadeli hedeflerinizi sorar; anlarsınız ki, bu hedeflerle kastettikleri, futbol şampiyonasında atmayı planladığınız goller değildir. Yavaş yavaş acı gerçek gözünüzün önünde belirir: Noel Baba buzdağının sadece görünen kısmıdır – geleceğiniz hayalini kurduğunuz lunapark treni gibi olmayacaktır. İnsanların 'hayat' derken aslında kastettikleri, anne babalarınızın dünyası, yani bulaşıkları yıkamak, dişçiye gitmek ve hafta sonlarını ev eşyaları satan mağazalarda geçirmektir."

Bu durumda büyüyüp yetişkin olmak, çocuklukta hissedilen derin yalnızlığın tedavisi olmayacak, aksine bunun tescil edilmesi anlamına gelecektir. Skippy'nin tarih öğretmeni Howard Fallon'un başına gelen de bu olmuştur. Bu dalgın genç adam, dışarıdaki hayatta dikiş tutturamadığı için mezun olduğu okula öğretmen olarak geri dönmüştür. Bir açıdan Barış Bıçakçı karakterlerine

benzer aslında. Onlar gibi Howard da yetişkin hayata bir türlü tam anlamıyla yerleşmeyen bir "çocuk-erkek"tir. Seabrook Koleji'ndeki öğretmenler odasının demirbaşlarından Miss Birchall genç adamın bir *kidult* yani büyüyemeyen çocuk olduğunu söyler. Arkadaşı Farley ise daha acımasızdır: Ona göre Howard "bekâretini kaybeder kaybetmez doğrudan orta yaş krizine geçmiştir." Howard hayatında büyük bir boşluk olduğunun farkındadır. Sevgilisiyle yaşadıkları hayat her gün aynı şeylerin tekrarından ibarettir: "Yani, bir filme gidiyoruz, akşam yemeği yiyoruz, kavga ediyoruz, şaka yapıyoruz, arkadaşlarla dışarı çıkıyoruz – bazen hiçbirinin gerçekten bir anlam ifade etmediğini düşünüyorum. Bir şeyden diğerine geçiyoruz. Ve yirmi dört saat sonra hepsini unutmuş oluyorum." Farley ona ne beklediğini sorduğunda, "Anlatının bir kurgusu olsa mesela," der Howard. Her hikâyenin bir yönü, bir anlamı vardır. Genç adamın yaşantısıysa "üst üste yığılmış hepsi birbirinin aynı günler"den ibarettir.

Paul Murray, böylece bir yandan Skippy'nin çaresizliğini anlatırken bir taraftan da onun yetişkin hali olabilecek Howard'ın anlam arayışına ortak eder okuyucuyu. Hayatın her alanında "başarısız" olmuş bu genç adam, geleceğe dair inancını yitirmiştir, hatta belki bu fikre hiç inanmamıştır. Ama işte şimdi mezun olduğu lisede tarih öğretmeni olmuşken kuşaktan kuşağa aktarılabilecek bir anlama dair umudunu korumak ister. Howard'ın Seabrook Koleji'ne dönüşü, bir anlamda kendi ergenliğine, ya da Ruprecht'in romanın bir noktasında söylediği gibi "Büyük Patlama" öncesi zamana dönüş sayılır. Yatılı okuldaki hayatlarını kastederek şöyle der, Ruprecht: "... Bir gün hepimiz biliminsanı, banka memuru, sürücü eğitmeni veya otel yöneticisi olacağız; yani toplumun dokusunu oluşturan kişiler haline geleceğiz. Ama şu anda o doku, yani geleceğin toplumu olan bizler, yasala-

rın geçerli olmadığı bir kör noktada, yani bu okulda sıkışıp kalmış durumdayız."

Rupert'in sözünü ettiği sıkışıklık, ergenliğin mükemmel bir tarifidir. Ergenlerin ne çocuk ne de yetişkin olmaktan kaynaklanan arada kalmışlık halini çok güzel anlatır. Oğlanlar daha on dört yaşındadırlar. İradeleri var, ama iktidarları yoktur. Arzuları zirveye ulaşmıştır, ancak arzu nesnesine ulaşmaları mümkün değildir. Patlama henüz gerçekleşmemiştir. Hakiki olarak da mecazi olarak da böyledir. Her şey hâlâ ve henüz sonsuz bir olasılıklar zamanında yer alır. Bu açıdan benzersiz bir dönemdir bu. Yetişkinlikten önceki son duraktadırlar. Hayatın henüz taşlaşıp canlılığını yitirmediği ve deneyimin hâlâ mümkün olduğu yerdedirler. Galiba Paul Murray'ın bu romanda en güzel anlattığı meselelerden biri de budur.

Skippy Dies, terk edilenlerin, ihanete uğrayanların ve unutulanların hikâyesidir. Roman, ana karakterin beklenmedik ölümüyle açılır ve geri dönüşlerle onu bu noktaya getiren olaylar zincirini anlatır. Skippy'nin kısa hayatının öyküsünü okurken bu kırılgan çocuğa neden büyüme, gelişme, bir yetişkin olma fırsatı tanınmadığını anlamaya çalışırız. Onun ölümü, acı veren bir geçmişle umut vaat etmeyen bir gelecek arasına sıkışmış günümüz İrlanda'sının bir temsili gibidir ve okuyucuyu ülkedeki gençlerin çaresizliğiyle yüzleşmeye davet eder.

Paul Murray'in bu çok sevilen eseri İrlanda'da bir kült roman olarak kabul ediliyor. Bunda romanın eğlenceli bir dille yazılmış olmasının ve ergenlerin ruh halini çok iyi yakalamasının payı var muhakkak. Ancak, romanın asıl gücü, İrlanda eğitim sistemindeki baskı ve istismar gibi bazı tanıdık meselelere değinmesinden ve özellikle de ülkenin toplumsal hayatındaki değişimlerden kaynaklanan büyük sorunları merkeze almasından geliyor. Kelt Kaplanı dönemindeki hızlı ekonomik büyüme,

aileyi çözünmeye uğratmış, genç insanlarda bir tatminsizlik ve boşluk hissi yaratmıştır. Seabrook çocuklarının çoğu yalnızdır, sahipsizdir. Hemen hepsi işlevsiz ailelerden gelirler ve yaşadıkları duygusal boşlukla başa çıkmak için uyuşturucu kullanırlar. Kimi zaman kendilerine kimi zaman başkalarına yönelttikleri şiddet romana damgasını vurur. Kayıp ve yenilgi hissiyse, bütün karakterleri birleştiren tek duygudur. Ne Skippy'yi ne de diğer çocukları koruyacak kimse vardır. Babalar uzakta ve meşguldür, anneler ya alışverişte ya da hastadır, öğretmenler ilgisizdir, rahipler ve antrenörler tacizcidir, okul müdürüyse, öğrencilerin sağlığından çok okulun "iyi ismi"ni korumaya, yani müşterilerini ürkütmemeye odaklanmıştır.

Yine de *Skippy Dies*'ın ümitsiz bir hikâye anlattığını söyleyemeyiz. Paul Murray, bu karanlık tablonun içinde uzak yıldızlar gibi yanıp sönen pırıl pırıl anları bulup göstermekte ustadır. Hatta belli ki bu romanı o anların hatrına yazmıştır. Skippy öldükten sonra, onun arkasından yas tutan bir grup arkadaşı, onu geri getirmek isterler. Fizik meraklısı Ruprecht çok evrenli, çok olasılıklı bir dünyada yaşadığımızdan emindir. Bizim evrenimiz birçok evrenden yalnızca biridir ve başka evrenlerle etkileşime giriyor olabilir. Sicim teorisinin bir yorumu, bir olayın tüm olası sonuçlarının aslında farklı evrenlerde farklı şekillerde gerçekleştiğini ileri sürer. Bu durumda, bir evrende ölü olan Skippy, bir başka evrende hayatta olabilir. Çocuklar Skippy'yi geri getirmeyi başaramazlar ama bunu denerken daha önce kullanmadıkları türden bir dil oluşur aralarında. Konuştukça kendilerine birer çocuk olarak hiçbir şey vaat edilmediğini fark ederler. Ama yetişkin dünyayı kabul etmek zorunda olmadıklarını da anlarlar. Anne-babalarının yaptığı gibi koşmak, yetişmek, yakalamak ve başarılı olmak zorunda değillerdir. Daha güzel, daha yetenekli, daha akıllı, daha zengin

olmak zorunda da değillerdir. Aslında büyümek zorunda bile değillerdir.

"Başka bir dünya var, ama o bu dünyanın içinde," der Lori, Paul Éluard'ı alıntılayarak. Kafası edebiyattan çok fiziğe çalışan Ruprecht ona anlamaz gözlerle bakınca, anlatmaya devam eder: "Hani insanlar sürekli bir yerlere yetişmeye çalışıyor ya? Herkes, bulunduğu yerden memnun değilmiş gibi bir başka yere gitmeye çalışıyor. Stanford'a gitmek istiyorlar, ya da Toskana'ya, cennete, ya da daha büyük bir evde, daha lüks bir sokakta yaşamak istiyorlar. [...] Başka bir yere gitmeye çalışmakla o kadar meşguller ki, aslında bulundukları dünyayı fark etmiyorlar."

Halbuki Lori'ye göre, hayatımızdan çıkış yolları aramak yerine, içine girecek yollar aramamız gerekir. Hayatımızın aslında ne olduğunu anlamamız ve buna göre yaşamamız gerekir. O zaman dışarıdaki dünyanın içindeki asıl dünyayı görebiliriz, onu gizlendiği yerden çekip çıkarabiliriz.

"Sicim teorisi gibi mi?" diye sorar Ruprecht.

"Onun gibi bir şey işte," diye yanıt verir Lori. "Hani, her sobanın içinde bir ateş vardır ya? İşte, her bir çimenin içinde, çimen olmak için yanıp tutuşan bir çimen var. Her ağacın içinde bir ağaç, her insanın içinde bir insan var. İşte sıkıcı ve sıradan gibi görünen bu dünyanın içinde de, eğer yeterince dikkatli bakarsan, tamamen büyüleyici, muhteşem bir dünya var."

İTHAKA

Dublin'in biraz dışına çıktığınızda, Kelt Kaplanı döneminde büyük bir girişimcilik ruhuyla başlanmış ama bir türlü bitirilemediği için yarım kalmış inşaatlarla karşılaşıyorsunuz. Bu boş binaların içinden hiç durmadan rüzgârlar esiyor. Kimilerinin camları taşlanarak kırılmış, kapıları sökülmüş. Bazılarıysa yavaş yavaş çürüyüp dökülmeye başlamış. Tamamlanamadan çökmeye yüz tutan bu apartmanlar, bir döneme özgü büyük hayallerin yıkılışını temsil ediyor.

2008'de başlayan küresel finans krizi Avrupa'da ilk olarak İrlanda'yı alaşağı etti. Böylece, ülkenin Kelt Kaplanı dönemindeki baş döndürücü kalkınma hikâyesi de sona ermiş oldu. Alan McMonagle'in *Ithaca* (2017) adlı romanı, bu ekonomik kriz dönemine rast gelen bir çöküş hikâyesi anlatır. Ancak olaylar, bu dönemde yazılan romanlarda genellikle olduğu gibi Dublin'de değil, bu sefer küçük bir kasabada geçer. Son on yılda yaşanan hızlı büyümenin ardından, ülke birdenbire büyük bir ekonomik durgunluk dönemine girmiş ve insanların gündelik hayatı neredeyse bir gece içinde değişmiştir. Romanın kahramanı on bir yaşındaki anlatıcı Jason Lowry'nin ifadesiyle, olaylar "bütün paraların birden yok olduğu yaz" patlamıştır: "Şimdi buradaydılar, arkamızı döndüğümüz-

de yok olmuşlardı. Hem de hepsi. Geride tek bir iz bile bırakmadan."

Jason'un annesi Jacinta ailenin geçimini sağlamak için kasabadaki pub'da garson olarak çalışır. Ama bununla geçinmek mümkün değildir, çünkü genç kadının refah döneminden kalma pahalı zevkleri vardır. Jacinta, biriken borçlarını kapatmak umuduyla erkeklere gereğinden daha yakın davranır. Hatta onlardan para koparabilmek için hikâyeler uydurmaktan bile çekinmez. Eve her gün yeni biriyle ve sarhoş bir şekilde döner. Jason artık çocuk değildir ve bütün bunların farkındadır. Çaresizlik ve yoksulluk her gün biraz daha artarken annesinin ve diğer yetişkinlerin yaşantısına ayak uydurmakta zorlanır. Arkadaşı yoktur, konuşabileceği biri yoktur ve çoğu kez yarı aç yarı tok sokaklarda dolaşır. Onun için zamanının büyük bir kısmını kasabanın yakınlarındaki bataklıkta gizlenerek ve hayal kurarak geçirir. Hayalleri çok çeşitlidir ama başrolde her zaman eve geri döneceğini umduğu babası vardır.

Türkiyeli okuyucu için, *Ithaca*'nın genç anlatıcısını tanımlamanın en iyi yolu, onun Emrah Serbes karakterlerini anımsattığını söylemekten geçiyor. Babasız bir çocuktur Jason. Annesiyse yetişkin olmayı başaramamış sorumsuz bir kadındır. Baba figürünün eksikliği, sinir krizi geçirmenin eşiğindeki bir anneyi idare etme sorumluluğu ve kendine zarar verme eğilimiyle bu genç adam bize çok tanıdık gelir. Jason'ın idealize edilmiş erkeklik takıntısı ve tamamen hayal ürünü olan umutsuz aşkını da sayarsak, bir "erken kaybeden"le karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Hatta bütün bunlara taşra hayatının boğuculuğunu da eklersek, kendimizi Türkiye'nin küçük bir kasabasında bile zannedebiliriz.

Alan McMonagle'ın *Ithaca*'sı, bir çöküşün hikâyesi olduğu kadar bir büyüme hikâyesidir. Ve bütün büyüme hikâyeleri gibi o da, masumiyetin kaybını anlatır.

Gitgide ağırlaşan ekonomik koşullarla birlikte, Jason'ın zaten hassas bir dengede duran hayatı onarılmayacak bir şekilde parçalanmıştır. Daha kendisi ergenlikten çıkamamış gibi görünen yarı deli annesi evden uzaklaştıkça, çocuğun gerçeklikle bağı da yavaş yavaş kopmaya başlar. Ama zaten bu hikâyede kimin gerçeklikle bağı kuvvetlidir ki! Jason'un etrafındaki bütün yetişkinler ya hayal dünyasında yaşar ya da sürekli atıp tutar. Yoksullaştıkları gerçeğiyle bir türlü barışamayan kasaba halkı, çareyi içki içmekte ve bir zamanlar sahip oldukları parayı konuşmakta bulmuştur. Pub'daki sohbetlere bakarsanız, kimi Paris'e seyahate gidiyor, kimi "güneşli İspanya sahili"nde mülk sahibi oluyor, kimiyse "Bulgaristan'da tarlalar" satın almak için kredi çekiyordur. Jason'un hayatı bu palavracıların arasında geçer. Bunların en âlâsı da annesi Jacinta'dır.

Romanın başında, Jason bize "tehlikeli bir sürücünün kanserle mücadele eden tek oğlu" olduğunu söylediğinde ona inanır gibi oluruz. Ama kısa bir süre sonra, oğlanın testislerindeki kanserin Jacinta'nın etrafındaki erkeklerden para sızdırmak için uydurduğu bir hikâye olduğunu öğreniriz. Jason'un erkekliğe hızlı bir geçiş yaparak çocukluğundan kurtulmak istediği düşünülürse, kanser için tayin edilen bölgenin testisler olması da ayrıca ironiktir. Jacinta oğluna bu bölgeyi layık görmüştür. Oğluna düşkün olduğunu her fırsatta söyler, ama bir ebeveyn olarak tam bir felakettir. Genç yaşında anne olmuş ve belli ki daha o gün büyük bir pişmanlık duymuştur. Sahip olduğu bir-iki özel eşya arasında, Marlon Brando'nun afili bir fotoğrafı ve biri boş, biri dolu olmak üzere iki şişe şarap vardır: "Boş olanı seni doğurduktan iki saat sonra içtim," diye anlatır oğluna, "dolu olanıysa yeniden mutlu olacağım bir başka gün için saklıyorum."

O mutlu gün hiç gelmediği için, şarap şişesi roma-

nın ortasında uğursuz bir işaret gibi durur. Yakınlık göremediği annesi ve hiç tanımadığı babasıyla tamamen sahipsiz bir çocuk olan Jason, çareyi hayal kurmakta ve bazen de kendine zarar vermekte bulur. "Gözlerimi kapattım ve tekrar kestim, tekrar ve tekrar, her kesik beni coşkulu dalgalarla sarsarak daha da uzaklaştırıyordu, ta ki nihayet o temiz gökyüzünün ve mavi denizin altında yüzmeye başlayana kadar, teknem nazikçe havalanıp zarifçe suya konuyordu, küreklerden damlayan suyun ve dalgalanan gelgitin seslerini duyuyordum. Yükselen güneş tam karşımda yolumu aydınlatıyordu."

Jason kendini kesmeye devam eder. Benliğindeki görünmeyen yaraları ortaya çıkarmak ister gibi yapar bunu. Annesinin uydurulmuş bir hikâyede bile olsa onu kanser edip "öldürmeye" çalıştığı bir dünyada, kendine zarar verme eylemi tek gerçek deneyim gibi görünür ona. Her kesik, acı içinde de olsa yaşadığının ve hâlâ burada olduğunun kanıtı haline gelir. Mesela, ona habire zorbalık eden Brains (Kafalı) ve No Brains (Kafasız) adını verdiği kardeşlerle karşılaştığında belaya düpedüz davet çıkarır. David Fincher'ın kült filmi *Dövüş Kulübü*'nü andırır neredeyse bu sahne. Jason dövülmeyi, hırpalanmayı içtenlikle ister, bu iriyarı delikanlıları bilerek tahrik eder. "Çocuklar, bütün günümü size ayıramam," der onlara, "bu gereksiz oyalamalara bir son verin. Hadi. Sağlam vuracaksanız vurun." Ve nihayetinde saldırdıklarında, şöyle devam eder: "Hiç acımayacak. İşte bu kadar. Sokun. İtin. Bastırın. Aşağı çekin. Vurun."

Jason'un gitgide artan baba özlemiyse iyice kaybolmuş hissettiği bu dünyada sığınabileceği bir liman arayışıdır aslında. Hayallerini süsleyen yelkenliler ve açık denizler babasına doğru çıkacağı yolculuğa dair ayrıntılardır. Babası onun hiç sahip olamadığı evi, en nihai istikameti, yani *Ithaca*'sıdır. Belki de bu nedenle, onu her za-

man güçlü kuvvetli, hatta biraz tehlikeli bir adam olarak hayal eder. Babasının bir gün, televizyon dizisi *The Sopranos*'taki gangsterler gibi belinde bir silahla çıkıp geleceğinden emindir: "Şık bir adam. Çizgili bir takım elbise giyiyor. Başında güzel bir şapka. Ayaklarında parlak ayakkabılar. Altın kol düğmeleri. Onlarla uyumlu bir yüzük. Gösterişli bir saat. Ağzında bir sigara. Gizemli bir havayla hareket eden, başları döndüren ve kaşları kaldıran biri." Gangster filmlerine yapılan göndermeler romanın her yerine yayılır. Jason, annesinin evde başköşeye yerleştirdiği Marlon Brando fotoğrafına bakarak uzunca zaman geçirir ve babasının onun gibi biri olduğuna inanır. Romanın ilerleyen bölümlerinden birinde, aktörle yapacağı erkek erkeğe bir konuşmayı hayal eder; ikisi Long Island Tea içip Ithaca'ya doğru yelken açma planları yaparlar: "Ah, arkadaşlar! Bu fikrimi gerçekten çok beğendi. Zaten ben de haritayı açmış rotamızı planlıyordum."

Ne var ki, bu romandaki bütün hayaller gibi bu da en nihayetinde sönüp gider. Jason romanın sonlarına doğru tavan arasında bir kutunun içinde doğum sertifikasını bulduğunda, belgenin üzerinde babasının isminin yer almadığını görür. Babasız bir çocuktur o: "İşte karşımdaydı. Baba, bir boşluk. Küçük bir karenin içinde siyah bir çarpı işareti bile değil."

Jason, umutsuzlukla dolu bu küçük kasabayı terk etme planından yine de vazgeçmez. Romanın bir yerinde, yarım kalmış bir inşaatın duvarına yazdığı şu cümle, onun kararlılığını açıkça ortaya koyar: "Yelken açmak şarttır, ama yaşamak şart değildir." Jason da aynı kararlılıkla hareket edecektir. Adını aldığı Argonot'un Altın Post'u arayışı ya da Odysseus'un Ithaca'ya geri dönme inadı gibi, o da "ev"ine ulaşmaya çalışacaktır. Bunun için hayatını tehlikeye atmak gerekse bile. Dünya madem bu kadar berbat bir yer, o zaman bu acıya sahip çıkabilir, onu kendimin kıla-

bilirim, der gibidir sanki. Onu dışarıya çağıran sese kulak verir ve bunu bir anlam arayışı olarak benimser.

İrlanda'nın Kelt Kaplanı'ndan sonra yıkılan hayalleri günümüz edebiyatına konu olmaya devam edecek gibi görünüyor. Yeni yazarların birçoğu bu dönemin getirdiği büyük bunalımı anlatmaya odaklanıyor. Alan McMonagle da bunların en dikkat çekici olanlarından biri.

PAPANIN TUVALETİ

Birkaç sene önce çok güzel bir Uruguay filmi izlemiştim. *El baño del Papa* (Papanın Tuvaleti, 2007), Brezilya sınırında yaşayan ve kaçakçılık yaparak geçinen yoksul bir köyün hikâyesini anlatıyordu. Papanın uğrayacağı haberi yayılınca, köylüler bunu bir fırsat olarak görüyor ve gelecek turistleri hesaplayarak boylarını aşan birtakım işlere girişiyorlardı. Bunların en önemlisi de başta papanın kendisi olmak üzere köye gelecek herkes için tuvalet inşa etmekti. "O kadar insan ihtiyacını nasıl giderecek, hiç düşündünüz mü?" diye soruyordu filmin kahramanı Beto.

Büyük umutlarla başlayan ve düş kırıklığıyla sona eren trajikomik bir hikâyeydi bu. Geçenlerde bu filmi yeniden hatırladım, çünkü burada da benzeri bir heyecan var: Dublin'de günlerdir papanın önümüzdeki hafta gerçekleşecek İrlanda ziyareti konuşuluyor.

Papa I. Francis, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, İrlanda'da da çok seviliyor. Mütevazı yaşam biçimi ve yoksullara duyduğu yakınlık nedeniyle, İrlandalılar onun kendinden önceki papalara benzemediğini düşünüyorlar. Francis, gerçekten de seleflerinden biraz farklı. Latin Amerikalı ilk papa olmasının yanı sıra, ismini aldığı Aziz Francis gibi dünya nimetlerine sırt çevirmesiyle tanını-

yor. Vatikan'ın kendisine sunduğu lüks hayatı reddediyor, Papalık'ın kudretini temsil eden kırmızı pabuçları giymiyor, basit bir evde yaşıyor ve kiliseye otobüsle gidip geliyor. Ancak bütün bunlardan da önemlisi, dinler ve hatta türler ötesi bir Tanrı anlayışının temsilciliğini üstlenmiş gibi görünüyor. Yalnızca Katolik âleminin değil bütün insanlığın sorunlarını kendine dert ediniyor ve insanın dünyadaki varlığının diğer canlılarla uyum içinde yaşayamadığı müddetçe ahlaken doğru olamayacağını söylüyor.

Doğrusunu isterseniz, Kilise'yle meselesi olanlar bile Francis'e biraz yakınlık duyuyorlar burada. Bunun geçerli sebepleri var elbette. Papa şu âna dek onun pozisyonunda olan kimsenin dile getirmeye cesaret edemeyeceği şeyleri söyledi. Cehennem diye bir şey yoktur, dedi mesela. Katolik Kilisesi içindeki en hassas meselelerden biri olan çocuklara yönelik cinsel taciz meselesinde "sıfır tolerans" politikası izleyeceğini defalarca tekrarladı. LGBT bireylerin başkalarından farklı olmadığını da söyledi. Kendisine bu konuda yöneltilen bir soru üzerine, "Ben kimim ki, diğerlerini yargılayacağım?" diye cevap verdi. Ateistler içinse, onlar Tanrı'ya inanmasalar da Tanrı onlara inanmaya devam ediyor, dedi. Antikapitalistlerin kalbini fethetmesi de uzun sürmedi: "İnsan iki efendiye birden kulluk edemez," dedi bir konuşmasında, "ya para ya da maneviyat, birinden birini seçeceksiniz."

Papa Francis'in sıra dışı kişiliğinin, İrlanda'da sevinçle karşılanmasında payı var elbette. Ama eleştirenler de yok değil. Kimileri Arjantin'de diktatörlük döneminde işlenen suçlara hiç karşı çıkmadığını hatırlatıyor, kimileri taciz için kurulan komisyonun göstermelik olduğunu öne sürüyor. Gazetelerse birkaç haftadır papanın İrlanda seyahatinin masraflarını sayıp döküyor. Aslına bakarsanız, bu konuda pek de haksız sayılmazlar. Francis'in top-

lam iki gün bile sürmeyecek bu kısacık seyahati için, şu âna kadar otuz iki milyon euro masraf yapılmış. Krizden yeni çıkmış ve hâlâ toparlanmaya çalışan bir ekonomi için akıl almaz bir rakam bu. Bu miktarın bir kısmını Kilise ve bağışçılar karşılayacak olsa da kimi İrlandalılar bu paranın büyükşehirlerde sayıları hızla artan evsizlere kalacak yer ve bakım sağlamak üzere kullanılabileceğini düşünüyorlar.

Akşam yemeğinde Mary bana gazeteyi gösteriyor. *The Irish Times*'ta, gidecek yeri olmadığı için polis karakolunda gecelemek zorunda kalan yedi çocuklu bir kadınla ilgili haberi okuyorum. "Sayıları günden güne artıyor," diyor Mary içini çekerek. Biz bunları konuşurken kapı çalınıyor, Mary'nin eski arkadaşlarından biri geliyor. Ardından şu aralar her sofrada olduğu gibi papanın ziyareti konusu açılıyor. Birlikte Papa Jean Paul'ün İrlanda'ya gelişini hatırlıyorlar. 1979'da ilk defa bir papa İrlanda'ya ayak basıyor. Kayıtlara göre 2,9 milyon kişi Jean Paul'ü görmeye Phoenix Park'a gidiyor. "Benim dışımda herkes gördü galiba," diyor Mary'nin arkadaşı. "Siz görmediniz mi?" diye soruyorum hayretle. Onun yaşındaki herkesin çok iyi hatırladığı bir olay çünkü bu. "Papayı kaçırdım. Ama çok mühim başka bir şeyi gördüm," diyor. Mary'yle gülüşüyorlar.

Sonunda hikâyeyi ağızlarından almayı başarıyorum. Bugün olduğu gibi o zaman da Phoenix Park'ta büyük bir alan papanın yöneteceği ayin için hazırlanıyor. İnşaat alanında çalışan gündelikçi işçilere yemek sağlayan kurumun görevlileri arasında Mary'nin arkadaşı da var. Tamamen kadınlardan oluşan bir aşçılar ve dağıtıcılar ekibinin içinde. Günler geçiyor, büyük ayinin gerçekleşeceği meydan yavaş yavaş ortaya çıkıyor. Dev bir haç dikiliyor, parkın bir bölümü bariyerlerle ayrılıyor, portatif tuvaletler yerleştiriliyor falan filan.

Hazırlıklar sürerken işçilerle yemek hazırlayanlar arasındaki muhabbet de koyulaşıyor. Derken işçilerden biri büyük haçın altında papa için özel bir tuvalet inşa ettiklerini ağzından kaçırıyor. "Koskoca papanın herkes gibi portatif tuvalete gidecek hali yok tabii," diyor Mary. Bunun üzerine mutfakta çalışan kadınlar derhal bir bahis defteri açıyorlar. Bahis konusu da şu: Papanın tuvaletine en önce kim girecek? İş iddiaya biniyor. Bahisler her gün artıyor. Tuvaleti görenin tarif etmesi lazım elbette. Bazıları gördüklerini iddia ediyorlar ama doğru dürüst tarif edebilene rastlanmıyor. Kimileri tuvaletin tamamen altından olduğunu söyleyecek oluyor. Fakat işçiler bu bilgiyi doğrulamıyorlar. Sonunda bir gün kadınlardan oluşan bir heyet tuvalete girmeyi başarıyor. Harfiyen tarif edip bahsi kazanıyorlar. "Evet, çok gösterişli bir tuvaletti," diye gülerek itiraf ediyor Mary'nin arkadaşı, "ama öyle altından varaklar falan yoktu."

Jean Paul bunları bilseydi ne yapardı tahmin etmesi zor. Papa Francis ise alçakgönüllü olduğu kadar şakacı biri. Mizah duygusunun en çok ihtiyacımız olan şey olduğunu söylüyor. Muhtemelen bu hikâye onu çok eğlendirirdi. Zaten sindirim sistemiyle ilgili şakalara da pek yabancı sayılmaz. Kendisi de her sabah güne Thomas More'un Mizah Duası'nı okuyarak başlıyormuş: "Tanrım, bana iyi bir sindirim ver ve tabii sindirecek bir şeyler."

Sözün kısası, İrlandalılar papanın ziyaretine dair çok umutlu. Umalım ki, büyük umutlarla başlayan bu hikâye filmdeki gibi hüsranla sonuçlanmasın. Öyle olursa her iki tarafın da mizah duygusuna güvenmekten başka çare kalmayacak.

DENİZ! DENİZ!

Geçen hafta Dublin'de bir-iki gün güneş açtı. İnsanlar ne yapacaklarını şaşırdılar. Bisikletliler şehri doldurdu. Kimse eve girmek istemedi. Kanalın etrafında bir gece o kadar çok kişi toplandı ki, sonunda bunun bir tür acil durum olduğuna karar verip belediyeden ambulans gönderdiler. Mary de, dışarıya bir masa atıp temelli arka bahçeye yerleşti. Ne yapıyorsun diye sorduğumda, "Güneşleniyorum," dedi, "Toscana'dan hiç farkı yok baksana!"

Bense aklı başında herkesin yapacağı gibi, pantolonlu ve çoraplı hayatımı sürdürüyordum. Fakat sonunda bütün bunlardan etkilenmiş olmalıyım ki, bir sabah okula gitmek üzere çıkmışken yarı yoldan geri döndüm. Havada güzel bir deniz kokusu vardı, martılar şehrin üzerinde daireler çizerek dönüp duruyorlardı. Mary'yi her zamanki gibi bahçede gazete okurken buldum. "Beni denize götürür müsün?" diye sordum ona. "Yüzmeyi düşünmüyorsun herhalde," dedi gözlerini okuduğu yazıdan ayırmadan. "Evimi özledim," dedim. Bunun üzerine gazeteyi katlayıp bir kenara koydu. "Pekâlâ," dedi biraz düşündükten sonra, "Forty Foot'a gidelim o zaman."

Forty Foot, Dublin'in güneyindeki Sandycove'da yer alan ve özellikle sahile yakın oturanların yıl boyunca kar kış demeden suya daldıkları tarihî bir kayalık. Dublinlilerin 250 yıldır denize girdiği bir yer olmasının dışın-

da, benim gibi edebiyat meraklıları için ayrıca önemli bir mekân: James Joyce'un romanı *Ulysses*, o kayalıkların dibinde yer alan Martello Kulesi'nde başlıyor. Joyce gerçekten de burada, daha sonra romandaki Buck Mulligan karakterine ilham verecek olan İrlandalı şair ve hatip Oliver St. John Gogarty ile birlikte kısa bir süre yaşamış. Kule, şimdilerde James Joyce müzesi haline getirilmiş ve romanın geçtiği mekânı görmek isteyen edebiyatseverlerin ziyaretine açılmış.

Ulysses'in ilk bölümünün sonunda Stephen Dedalus' un madrabaz arkadaşı Buck Mulligan, o dönemde sadece erkeklere açık olan Forty Foot'tan atlayıp suya girer. Bütün bölüm de bu ânın beklentisiyle yüklüdür aslında. Mulligan, daha en başından, arkadaşına denizin nimetlerinden söz eder, onu suya girmeye çağırır. Her zamanki ukalalığıyla Antik Yunan metinlerine gönderme yaparak, "*Thalatta! Thalatta!* [Deniz! Deniz!]" diye seslenir, "O bizim muhteşem, sevgili anamızdır. Gel de bir bak!"

Stephen ise Mulligan'dan çok daha temkinlidir. Bir defa, romanın değişik yerlerinde bize söylendiği gibi, suyla arası hiç iyi değildir. Yüzmek ne kelime, banyo yapmayı bile sevmez. O sabah sıcak gün ışığının "denizin üzerinde bayram ettiğini" teslim etse de arkadaşının peşinden suya girecek gibi görünmez.

"Önce yüzeceğiz," dedi Buck Mulligan.

Stephen'a döndü ve kibarca sordu:

"Bu ayki banyo günün geldi mi, Kinch?"

Sonra Haines'e dedi ki:

"Murdar ozan ayda bir yıkanmaya özen gösterir."

"Bütün İrlanda Golfstrim'le yıkanıyor," dedi Stephen.[1]

1. James Joyce, *Ulysses*, çev. Armağan Ekici, Norgunk, İstanbul, 2012.

İşte ben de biraz buna güvenmiştim galiba. Yani bütün İrlanda'nın bu sıcak akıntının etkisi altında olduğuna. Bir de Mulligan'ın, "Deniz! Deniz!" diye çağıran sesine tabii. Kendi denizime şimdilik uzak olduğuma göre, buradakine girip hasretimi dindirebilirim diye düşünmüştüm. Yılın doğru zamanıydı üstelik. Mulligan'ın Forty Foot'tan suya dalarak ufka doğru kulaç attığı tarihe çok yakındık. Her sene dünyanın her tarafından gelen Joyce meraklıları tarafından "Bloomsday" adı altında kutlanan 16 Haziran'a sadece bir hafta kalmıştı.

Forty Foot'a vardığımızda, ortalık panayır yeri gibiydi. Kayalıklardan hemen önceki küçük plajda, çoluk çocuk suya girmiş çimiyordu. "Burası daha sıcak olur," dedi Mary. Ama ben orada yüzecek değildim tabii. Her şeyin bir şeyi vardı. Mary'yi gölge bir yere oturtup, gerçek yüzücülerin tercih ettiği meşhur kayalıklara gittim. Ve fakat o ne? Birtakım anneanne ve dedeler kayaların tepesine tünemişlerdi. Kimileri de suyun içindeydi. Fok balıkları gibi dalıp çıkıyor, biraz kızarmış olmak dışında herhangi bir üşüme emaresi göstermiyorlardı.

Pabuçlarımı çıkarmak için bir köşeye oturdum. Kayaların arasından suya alıcı gözle baktım. Doğrusu nefis görünüyordu. Mavili yeşilli hareli, tertemiz bir deniz. "Sümükyeşili deniz. Mabatbüzüştüren deniz," diyordu Mulligan *Ulysses*'te. Pek iştah kabartıcı laflar değildi bunlar. Ama bu kadar insan yanılıyor olamazdı herhalde. Hele ki şu anneanneler ve çocuklara bakılırsa, ne kadar soğuk olabilirdi ki! Seferihisar'da mayıs ayında denize girmiş biriyim ben, dedim kendi kendime. Herkes oranın suyunun ne kadar soğuk olduğunu bilir!

Bunun üzerine, merdivenlerin önünde birikmiş gençlerin arasından ilerledim ve büyük bir özgüvenle kendimi sulara bıraktım. İyi atlamış olmalıyım ki, arkamdaki birkaç çocuk beni alkışladı. Takdirle karışık, "Huuu!" sesleri

duyuldu geriden. Ama ben cevap veremedim, çünkü galiba kalp krizi geçiriyordum. İlk ânın heyecanıyla attığım bir-iki kulaçtan sonra, suyun içinde donup kaldım. "Herhalde ölüyorum," dedim kendi kendime. Kesik kesik soluyarak, suyun üzerinde kalmaya uğraştım. Demek buraya kadardı. İşte her zaman hayal ettiğim gibi, suyun içinde can verecektim. Bunun İrlanda'da olacağı kimin aklına gelirdi! Ama oluyordu işte. Bacaklarım işlemiyordu bir türlü. Bir süre olduğum yerde debelenip durdum. Kıyıdan anlaşılmaz sesler geliyordu. Bir-iki kişi bana doğru yüreklendirici şekilde el salladı. Bense Türkçe bir şeyler sayıkladım: Hoşça kal dünya falan gibi bir şeyler.

Nasıl geri döndüğümü hatırlamıyorum. Derken birisi elini uzattı, ona tutunup kıyıya çıktım. Kayalara oturup nefesimi düzene sokmaya çalıştım. Bana elini uzatan adam, "İyi misin?" diye sordu. Cevap veremediğimi görünce, "Nerelisin sen?" diye devam etti. Az biraz soluklanır gibi olunca, "Akdenizli sayılırım," dedim ona. Adam bunun üzerine uzun uzun güldü. "Biraz daha kalsaydın, alışırdın aslında," dedi saçlarında biriken suları eliyle sıyırırken. Bense, çenemin takırtısını bir türlü durduramadığım için başımı sallamakla yetindim.

"Böylece vaftiz törenin de tamamlanmış oldu," dedi Mary eve dönerken "artık İrlandalı sayılırsın. Hatırlat da Bloomsday'de seni şehirdeki festivale götüreyim."

KÖTÜLÜKLERİN EN BÜYÜĞÜ SIĞLIKTIR

Geçenlerde *De Profundis*'i elime alınca heyecanlandığımı fark ettim. Oscar Wilde, arada bir dönüp yeniden okuduğum sevgili yazarlardan oluşan meclisin üyesi değil. Bir gençlik aşkı desek daha doğru olur. Belki de bu nedenle, onun kitaplarına geri dönmek, meclisteki dostlardan biriyle söyleşmeye benzemiyor. Artık çok gerilerde kalmış eski bir sevgiliyle karşılaşmayı andırıyor daha çok. Aynı anda hem tanıdık hem yabancı. Kusurların ve dikiş yerlerinin açık bir şekilde görüldüğü, herkesin daha yaşlı fakat daha dürüst olduğu bir karşılaşma bu.

Oscar Wilde, onu önce baştan çıkarıp sonra terk eden ve sonunda felaketine sebep olan sevgilisi Lord Alfred Douglas'a hapishaneden yazdığı bu uzun mektupta niyetini daha en başından açık eder. "Sevgili Bosie" diye seslendiği genç adama, ilişkilerine ve yaşantısına dair düşünmesini önerir: "Ben kendi geçmişimle yüzleşmek zorunda kaldım. Sen de kendi geçmişinle yüzleş," der ona, "sessizce oturup düşün. Kötülüklerin en büyüğü sığlıktır."

Edebiyat tarihinin en büyük aşk mektubu sayılabilecek bu metin böyle bir davetle açılır. Ne var ki Bosie, değil kendisiyle ve yaşantısıyla yüzleşmek, en basit insani duyguları bile hissetmekten âcizdir. Züppe, acımasız

ve akıl almaz derecede boş bir gençtir. Wilde'a, "Kaidenden indiğin zaman çok sıkıcısın," diyecek kadar zalim, onu hasta yatağında bırakıp gidecek kadar bencil, yazarın hapishaneden yazdığı mektuplara cevap vermediği gibi, onları basına sızdırıp prim yapmak isteyecek kadar ahlaksızdır.

Wilde yine de sever onu. Bir âşığın sonsuz alınganlığıyla kusurlarını üşenmeden bir bir sıralamasına rağmen bütün kalbiyle sever. Dolayısıyla, bu yıkıcı aşkın hikâyesi *De Profundis*'e damgasını vurmuş olur. İkisinin yaşantısına dair ayrıntılar, ardı arkası kesilmeyen tahliller ve sonu gelmeyen yakarışlar metnin büyük bir kısmını ele geçirir. Bunlar metnin zaafları sayılabilir. Ancak *De Profundis*, sadece bunlardan ibaret değildir. Sıradan bir mektup gibi başlayan bu metin, yavaş yavaş hayat ve sanat hakkında uzun bir tirada dönüşür ve bizi şaşırtır. Değer verdiği her şeyi kaybetmiş olan Wilde, bu tecrübeyi kendi hakikat arayışının başlangıç noktası haline getirir. Bu uzun mektupla, başına gelenler için başkalarını sorumlu tutmayı reddederek (halbuki tutsa hiç de haksız olmayacaktır), hapishanedeki hayatını içsel bir yolculuğa ve en nihayetinde bir sanat eserine dönüştürmeyi seçer.

Bu sanat eserinin merkezinde sevgi vardır. Sevgilisini çoktan kaybetmiş olsa da sevgiden asla vazgeçmeyeceğini söyler, Wilde. "Hapishaneye aşksız girersem, ruhum buna nasıl dayanır?" diye sorar. Aşkı hayatından çıkarırsa, yazmaya veda etmek zorunda kalacağını bilir. Yaratıcılığının sevgiden geldiğinin farkındadır. Nefretle üretemez insan, gelişip büyüyemez. Olsa olsa kötücül bir tümör gibi taşır onu. Bosie'ye, dünyaya karşı nefretini ve hıncını bir kenara bırakması gerektiğini anlattığı bölümde şöyle der: "İnsanın ruhunda bu iki duyguya birden yer olmadığını anlayamadın. Bu narin yapıya ikisi birlikte sığamazlar. Sevgi hayal gücünden beslenir. Onun

sayesinde düşündüğümüzden daha bilge, hissettiğimizden daha iyi ve soylu kişiler haline geliriz. Böylece, hayatı bir bütün olarak görebiliriz. Sadece ve sadece onun sayesinde, insanları gerçek ve ideal ilişkileri içinde anlayabiliriz. Sevgiyi yalnızca güzel şeyler, incelikli düşünceler besler. Ama nefreti herhangi bir şey besleyebilir."

Kötülük ve çirkinlik gibi sahtelik de sevginin düşmanıdır Wilde'ın gözünde. Ona bütün benliğimizi açtıktan ve kendimizi teslim ettikten sonra, dünyanın bizi sevmesinin mümkün olmadığını söyler. Halbuki *De Profundis*'te tam da bunu yapar. Hikâyesini büyük bir açık sözlülükle anlatır, yani kendisini teslim eder. Genç bir erkeğe olan aşkını kimse anlamayacaktır. Çektiği acıyı da öyle. "Dünya bizim yaşantımızı anlayamaz," der Bosie'ye. Fakat biz yine de kendimize ve sevdiklerimize sadık kalmak, sahici olmak zorundayızdır. Bunun üzerine, hapishanede onu ziyarete gelen bir dostuyla arasında geçen konuşmayı aktarır. Onun tamamen masum olduğunu ve bir komploya kurban gittiğini düşünen arkadaşıyla konuşurken söz konusu suçlamaların çoğunun iğrenç bir düşmanlıktan kaynaklandığını kabul etmiş ama toplumun asla sindiremeyeceği tutkuları ve arzuları olduğunu da gizlememiştir.

"[...] bunu benim yaşamımın gerçeği olarak kabul etmez ve tümüyle kavramazsa, kendisiyle artık belki arkadaş olamayacağımızı, hatta bir araya gelemeyeceğimizi söyledim. Bu sözlerim, onu altüst etti; ama biz arkadaştık ve ben onun dostluğunu yalanla, sahte tavırlarla kazanmadım. Sana daha önce söylediğim gibi, doğruyu dile getirmek, acı verir, güçtür. Yalanlar söylemeye zorlanmaksa çok daha kötü bir şeydir."

Hayatını bir yergi ustası olarak geçirmiş Oscar Wilde, toplumun genelgeçer değer yargılarıyla hiçbir zaman barışık olmamıştır. İçinde yaşadığı topluma güveni yok-

tur. Devlete ve yasalara inancı zayıftır, Victoria döneminin katı ahlak anlayışıyla düpedüz dalga geçer. Yine de onu en çok ürküten, kalabalıkların zalimliğidir. Bu korkuda ne kadar haklı olduğu, 1895'te "büyük ahlaksızlık" suçlamasıyla yargılandığı ve kürek hapsiyle sonuçlanan davada ortaya çıkar. Birkaç arkadaşı hariç herkes bu skandal davaya ya büyük bir iştahla dahil olacak ya da yazarın kalabalıklar tarafından linç edilmesini sessizce izleyecektir.

1897'de hapisten çıktığında, Wilde bambaşka bir adamdır artık. Son iki yılını, Reading Zindanı'nda C.3.3. numaralı mahkûm olarak geçirmiş; itibarını, servetini, aile hayatını ve dostlarının büyük bir kısmını yitirmiştir. Daha fazlasına izin verilmediği için her gün birer sayfa yazdığı ve toplam 50.000 kelimeden oluşan bu mektuptan başka hiçbir şey yoktur elinde. Adı gibi "derinlikler"den gelen *De Profundis*, gündelik hayatın sığlığını aşmaya çağırır bizi. Bunun için de gücünü sevgiden alan sanata ihtiyacımız vardır.

En ağır koşullar altında bile, kendine ve başkalarına hakikati söylemekten vazgeçmemiş onurlu bir insanın manifestosu sayılır bu mektup. Kendimle yüzleşmeyi göze aldım diyerek başlar ve bu toplumda bana yer olmayacak ama var olmaya devam edeceğim diyerek sona erer.

Kim ne derse desin, gençlik aşkım Oscar Wilde yürekli biridir.

GÖLGELER İÇİNDEKİ MORDOR DİYARI'NDA

"Seni doğup büyüdüğüm yere götüreceğim," diyor Mary. Böyle bir kesinlikle konuştuğu zaman ona hayır demek mümkün olmadığı için, itaatkâr bir şekilde başımı sallıyorum. Sorar gibi bakıyor. "Tamam," diyorum çayımı içerken. Artık çaya süt koyuyorum. Garip ama gerçek. "*Maith an cailín*," diye cevap veriyor Mary. Yani "iyi kız" ya da "aferin" gibi bir şey. Bildiğim birkaç İrlandaca laftan biri.

Mary, Batı İrlanda'nın gözbebeği olan County Clare'de büyümüş. Çocukluğunu bütün yoksunluklarına rağmen her zaman sevgiyle anıyor. Bana göstermek istemesi de ondan herhalde. Aslında ben de dünden razıyım, çünkü İrlanda'nın en ilginç yerlerinden biri sayılan "The Burren"ı görmek istiyorum.

"The Burren" adı verilen bu bölgenin, Tolkien'in eseri *Yüzüklerin Efendisi*'ne ilham verdiğini bir yerlerde okumuştum. Orta Dünya'nın yalnızca İrlanda mitolojisiden değil, bu ülkenin doğal örtüsünden de etkilendiği sıkça söylenen bir şey. Ulster Üniversitesi'nde edebiyat dersleri veren Dr. Liam Campbell, Tolkien'in 1949 ve 1959 yılları arasında iki kez İrlanda'ya geldiğini ve bu ziyaretler sırasında "The Burren"ı görerek bu coğrafyayı Orta Dünya'yı yaratırken kendine model aldığını iddia

ediyor mesela. Ona göre, bu kireçtaşından kayalıklar Tolkien'in hayal gücünü tetiklemiş ve yepyeni bir dünyanın yaratılmasına vesile olmuş.

Güneşli günler devam ederken Mary ve iki arkadaşıyla birlikte Batı İrlanda'ya doğru yola çıkıyoruz. Kim daha heyecanlı bilmiyorum. Mary bana çocukluğunun geçtiği yerleri göstereceği için mutlu. Arkadaşlarıysa her sene tekrarladıkları bir seyahati yapacak olmanın neşesi içindeler. Yine bir temmuz ayında İngiltere'den gelmiş ve birlikte Clare yoluna düşmüşler. "Bu sene yağmur yok," diyor Maureen sevinçle, "yoksa her şey çok daha farklı görünecekti sana." "Yağsaydı ne yapacaktık?" diye soruyorum, "Evde oturup kitap okuyacaktık," diyor. "Yapmadığımız şey değil," diye ekliyor Karen. Hep birlikte gülüşüyorlar. Birbirini uzun süredir tanıyan bu üç kadının ortasında kendimi emniyette hissediyorum. Ayrıca ben de heyecanlıyım. Sonunda Tolkien diyarına ayak basacağım.

"The Burren" adı verilen ve buzul çağından kalma kireçtaşından oluşan kayalıklara vardığımızda saat öğleyi çoktan geçmiş, gölgeler iyice uzamış.

Bu kayalıkların ismi bana İngilizcede *barren* (ıssız) sözcüğünü hatırlatmıştı. Halbuki, İrlandaca bir sözcük olan *boireann*, yani "kayalık yer" kelimesinden geliyormuş. Arabadan inip kayalıklara baktığımda, ilk hissimin ne kadar yerinde olduğunu anlıyorum. Derin kesiklerle birbirinden ayrılmış çıplak kayalıklar önümde göz alabildiğine uzanıyor. Burası daha önce gördüğüm hiçbir yere benzemiyor. Aslına bakarsanız, bu dünyaya ait gibi de durmuyor. Rüzgâra direnmeye çalışarak ilerlerken kül rengi kayalar arasında yetişen çalılar dikkatimi çekiyor. "Yaban fındığı," diyor Mary, "bu sene hava müsait olduğu için biraz yayılmışlar."

Burası aslında çok meşhur bir yer. Dolayısıyla, hakkında çok şey yazılıp çizilmiş. Garip olan şu ki, "The

Burren"la ilgili her metin, şu hikâyeyle başlıyor: 1651' de o zamanlar İngiltere'nin idaresini elinde tutan Oliver Cromwell, en iyi generallerinden biri olan Ludlow'u Clare'e yollamış. Ludlow da burayı ilk kez gördüğünde şöyle demiş: "Öyle bir ülke ki, burada insanı ne boğacak kadar su, ne asacak kadar ağaç, ne de gömecek kadar toprak var."

İngiliz generalin, sömürgeci olarak geldiği ülkeyi adam öldürmek üzerinden tarif etmesine şaşırdığımı söyleyemem. Karalamaya çalışmasına da öyle. Yine de bu toprakları gördüğünüz zaman, Ludlow'un ne demek istediğini anlar gibi oluyorsunuz. Burada değil yaşamak, ölmek bile kolay olmasa gerek. Arada bir sağda solda otlayan bezgin inekler dışında pek bir yaşam belirtisi görünmüyor. Derme çatma taş duvarların yanında çoğu kez tek başına duran bir ağaç var. Onlar da bizim gibi rüzgâra teslim olmuş ve eğilmişler. Bu halleriyle, kendilerinden çok daha büyük bir kuvvet karşısında reverans yapar gibi duruyorlar.

"Ne yazık ki, bu sene orkideler yok," diyor Karen, "halbuki her sene onları görmeye geliyoruz." "Hangi orkideler?" diye soruyorum. Sabırlı ol der gibi birbirlerine bakıp gülümsüyorlar. Derken bir köşeyi dönüyoruz ve ıssızlığın ortasında karşımıza bahçeli bir ev çıkıyor. Bu taş binada, bir grup genç kadın bahçede yetiştirdikleri çiçeklerden sabun ve parfüm yapıyor. Aniden bastıran sıcak dalgasına rağmen, bu bölgeye özgü kimi çiçekleri korumayı başarmışlar. Kayaların arasından fışkıran fuşyalara, çeşit çeşit orkidelere, morsalkımlara ve adını bile bilmediğim yüzlerce bitkiye hayretle bakıyorum.

Yola çıkmadan parfüm odasına uğruyoruz. Herkes birer sabun alıyor. "Çok kurak bir yaz oluyor," diyor satış yapan kızlardan biri, "küresel ısınma dedikleri bu olsa gerek." Yeniden arabaya bindiğimizde, ellerimizde bah-

çeden topladığımız limon otlarının kokusu var. "Bu görüntü seni yanıltmasın," diyor Mary kayaları işaret ederek, "Burren dünyanın en canlı yerlerinden biridir." Ardından da buzullar çekilirken Arktik bitkilerinin nasıl ortalığı sardığını ve kendilerine bu bölgede uygun bir yer bulduğunu anlatıyor.

"Neyse ki hâlâ çok turistik değil," diyor Karen. "Evet, senden başka kimse gelmiyor," diye cevap veriyor Mary. Sonra da Karen'ın İngilizliği hakkında şakalar yapıp gülüyorlar.

Ayrılmadan önce, arkada bıraktığımız çıplak kayalara bir kez daha göz atıyorum. Güneş çoktan batmış, geride bıraktığı kızıl çizgi yerini soluk ve gri bir gölgeye bırakmış. Kurşuni bir renge bürünmüş kayalar bu ışığın altında, gündüz olduğundan çok daha tekinsiz görünüyorlar. Birden içimi bir ürperti kaplıyor.

Yüzüklerin Efendisi'ndeki Mordor tasvirlerini hatırlıyorum. Sisler içinde uzanan bu boş kayalıklara, rüzgâr çoktan dinmiş olsa da hâlâ kendi kendine sesler çıkaran çalılara, boynu eğik ağaçlara bir daha bakıyorum. Boromir'in "İnsan Mordor'a öyle elini kolunu sallayarak giremez," deyişi geliyor aklıma. "Gidelim artık," diyorum kapıyı kapatırken, "hava iyice serinledi."

PATATES

Galway'e doğru yola çıkarken Mary büyük bir piknik sepeti hazırlıyor. Sepetin içine bolca haşlanmış patates koyuyor. "O kadar patatesi kim yiyecek?" diye soruyorum. "Yolculukta insan çok acıkır," diyor, "hem bunlar yeni mahsul. Kabukları incecik."

İrlandalıların patates merakına akıl erdirmek mümkün değil. Her yemeğin yanında değişik hallerde karşıma çıkıyor. Kızarmış, fırınlanmış, ama en çok da haşlanmış patates. *Skin an' all* (yani kabuğuyla beraber) servis edilen bu sonuncusu, İrlanda sofralarının olmazsa olmazı. Üzerine tereyağı sürüp her öğünde yiyorlar.

Haşlanır haşlanmaz un gibi dağılan ve pek dişe gelmeyen bu patates türü benim harcım değil. Yolda yiyecek bir şeyler taşımayı da çok anlamlı bulmuyorum. Nasıl olsa bir yerlerde durup karnımızı doyururuz diye düşünüyorum kendi kendime. Fakat Mary'yle tartışmak manasız olduğu için sesimi çıkarmıyorum. Patateslerimizi ve diğer yiyecekleri yüklenip yola koyuluyoruz.

Connemara'nın fiyordlarla süslü kıyılarını kat ederek güneye doğru yol alıyoruz. Hava hâlâ çok güzel. Arabanın penceresinden kafamı uzatıp serin rüzgârı kokluyorum. Yolda turist otobüsleri, karavanlar, bisiklete binmiş gençler yanımızdan geçip gidiyor. "Biraz daha bu

hızla devam edersen Galway'e asla varamayacağız," diye söyleniyor Mary. Şoförümüz Karen ise bir Janis Joplin şarkısı tutturmuş: "Bütün arkadaşlarımın Porsche'leri var, Tanrım, lütfen bana bir Mercedes ver." Karen'ın uzun kır saçları var. Onları örüp belinden aşağıya sallandırıyor. "Mercedes olsa kesin gaza basardın sen," diyor Maureen. O da benim gibi araba meraklısı değil. Mümkün olsa her yere trenle gidecek. "Buralara trenle zor gelirdin," diye cevap veriyor Karen.

Galway yolunda tıngır mıngır ilerliyoruz. Galway, Büyük Kıtlık zamanında en çok kayıp vermiş eyaletlerden biri. Halkın temel gıdası olan patatese musallat olan bir mantarın mahsulü mahvetmesiyle 1845 yılında başlayan bu korkunç dönem 1852 yılına kadar sürmüş. Kitlesel ölümler, bulaşıcı hastalıklar ve göç yüzünden ülkenin nüfusu yedi yılın sonunda neredeyse yarıya inmiş. İrlanda'nın demografisini değiştiren bu felaketin toplumsal hafızada büyük bir yeri var. Joyce, Yeats ve Beckett gibi modernistler başta olmak üzere, Patrick McCabe gibi güncel romancılarla, Tom Murphy ile Conor MacPherson gibi oyun yazarlarına kadar birçok edebiyatçının eserlerinde bu trajedinin izlerine rastlamak mümkün.

Galway'e yaklaşırken önümüzü bir koyun sürüsü kesiyor. Çaresiz durmak zorunda kalıyoruz. "Hah, işte şimdi iyice sıkıştık," diyor Mary. "Bu sene Kıtlık Yolu'nu yürüyecek miyiz?" diye soruyor Karen. Koyunlara doğru sesleniyor sonra. "Hadi hanımlar! Yolu tıkamayalım." Anlaşılan onun keyfini hiçbir şey bozamayacak. "Kıtlık Yolu da nedir?" diyorum. Ben böyle sorunca anlatıyorlar. Büyük Kıtlık zamanı açlıktan kırılan köylüler yardım istemek için Galway'de bir derebeyinin kapısına gitmişler. Adam onları geri çevirince dönüş yolunda ölmüş hepsi. Derebeyinin evi şimdi bir otel olmuş. Galway'e gelenler bu yolu yürüyor, oteli işleten aile de kaybedilenlerin ha-

tırasını canlı tutmak için kapıya gelenlere çay ve bisküvi ikram ediyormuş. "İrlanda'daki bütün toprak sahipleri gibi o da İngiliz'di tabii," diyor Mary. "Ben de İngiliz'im ama sınıfım tutmuyor," diyor Karen gülerek. "Bugün artık gidemeyiz," diye iç geçiriyor Maureen, "Kıtlık Yolu için geç oldu." Bir yürüyüş fırsatını daha kaçırdığı için üzgün. Ama hakikaten çok geç kaldık. Koyunlar bezgin bezgin yanımızdan geçmeye devam ediyorlar. Bir tanesi arabaya sürtünüp sırtını kaşıyor.

Yeniden yola çıktığımızda, yakınlarda dinlediğim bir konuşmada duyduğum İrlanda efsanesini hatırlıyorum: "Féar Gortach," yani Aç Çayır. Kökü muhtemelen Hıristiyanlıktan öncesine uzanan bir batıl inanışa göre, Ada'daki kimi çayırlardan geçerken üzerinize bir ağırlık çökermiş. Aniden bastıran bir açlık hissiyle bulunduğunuz yere çöküp kalırmışsınız. Eğer yanınızda yiyecek bir şey yoksa, çayırın canınızı alması işten bile değilmiş. Yaşlılar bu otlakların nerede olduğunu bilir, oraya gitmekten kaçınırlarmış. Muhakkak gitmek zorundaysalar da, yanlarına illa ki yiyecek bir şey alırlarmış. Şimdilerdeyse bu çayırların nerede olduğunu kestirmek zormuş. Onun için, yürüyüşe çıkanların yanına muhakkak bir parça ekmek ya da bir patates verilirmiş. Hikâyeye göre, bir lokma bile yeseniz Aç Çayır'ın lanetinden kurtulabilir, hayatta kalabilirmişsiniz.

Bu efsaneye inananlar, Aç Çayır'ın bu topraklarda ölen masumların laneti olduğunu düşünüyorlar. Onlara göre, açlıktan ölenler öbür dünyaya gitmiyor, burada kalıp bir zamanlar yaşadıkları toprakları lanetliyorlar. Kimileri de Aç Çayır efsanesiyle Büyük Kıtlık arasında bağlar olduğunu iddia ediyorlar. Kıtlık sırasında hayatını kaybedenlerin yoğun olduğu bölgelerde buna benzer hikâyelere daha sıklıkla rastlandığı söyleniyor. Hakikaten de bu efsane, kıtlıktan ölenlerle geride kalanlar arasında-

ki hesaplaşmanın bir uzantısı gibi görünüyor. Suçluluk duygusunun dışa vurumu mu? Hayatta kalmış olmanın ağırlığıyla icat edilmiş bir hayalet hikâyesi mi? Bir korunma mekanizması mı? Herhalde hepsi birden.

Bunları düşünürken aklıma *Ulysses*'te Leopold Bloom'un hiç yanından ayırmadığı patatesi geliyor. Kimi eleştirmenler bu patatesin bir tür tılsım olduğunu söylerler. Joyce, Dublin sokaklarında dolaşan karakterini büyülerden, felaketlerden, çıktığı yolculuğun beklenmedik tehlikelerinden korumak için bir tılsım vermiştir ona. Patates, Bloom'a annesi Ellen'ı ve dolayısıyla İrlandalı köklerini hatırlatır. Onun için roman boyunca bu buruş buruş yumruyu cebinde taşır ve kaybolmadığından emin olmak için arada bir eliyle yoklar. Patates, tılsım falan derken birden bütün parçalar yerine oturdu. Uzun süredir bildiğim bir şeye sonunda anlam verebildiğim için mutluyum. Bloom'un patatesi demek bunun için. Geçmişin ağırlığıyla baş edebilmek ve huzursuz ruhları bertaraf edebilmek için taşıyor onu. Her İrlandalı gibi, kaybolup giden parçasının hatırasını taşıyor yani. Ülkenin açlığa ve sömürüye kurban edilen yarı nüfusuna saygıdan onu bir kenara bırakamıyor.

"Acıktınız mı?" diye soruyor Mary, "İsterseniz şuralarda bir yerde durup bir şeyler yiyelim." Böylece daldığım yerden çıkıyorum. Kurak geçen yaz nedeniyle azıcık solmuş çayırlar iki yanımızda göz alabildiğine uzanıyor. "Galway'e daha çok yolumuz var. Bence duralım," diyor Karen. "Bir koyun sürüsü daha çıkarsa, çığlık atacağım," diye arkadan sesleniyor Maureen.

Bunun üzerine su kenarında durup piknik yapıyoruz. Mary altın rengi patatesleri ikiye bölüp arasına tereyağı koyuyor. "Şunların güzelliğine bak!" diyor neredeyse övünçle, "Bunlar yeni mahsul. Kabukları incecik."

GODOT İÇİN MÜKEMMEL BİR GÜN

Türkiye'de seçimleri umutla bekleyen herkes gibi, ben de son bir hafta içinde inkâr, isyan, pazarlık, depresyon gibi aşamalardan oluşan yas döngüsünün içinde kim bilir kaç kez gidip geldim. Kabullenme kısmına bir türlü geçemeden. Mary durumun farkında olduğu için pek üzerime gelmedi. "Sonuç için çok üzgünüm," dedi sadece, "böyle olmamalıydı."

Üzerime çullanan umutsuzlukla baş edebilmek için seçime dair yazılanları okumakla zaman geçirdim. Belki anlamadığım bir şey vardır da okurken bulurum umuduyla her şeyi satır satır okudum. Yine hiçbir şey anlamadım. Herkes birbirine cesaret vermeye çalışıyordu. Bunların arasında yine şu alıntıyla karşılaştım: "Hep denedin. Hep yenildin. Olsun. Yine dene. Yine yenil. Daha iyi yenil."

İrlandalı oyun yazarı Samuel Beckett'in sondan bir önceki eseri olan *Worstward Ho* (1983)'da geçen bu ifade, her yenilgiden sonra muhakkak anılır. Ama galiba en yanlış anlaşılan laflardan biridir bu. Beckett burada, yenilginin geçici olduğunu ve denemeye devam etmek gerektiğini ima etmez. Ya da genellikle sanıldığı gibi, nihai zaferden çok ona doğru yürünen yolun önemli olduğunu söylemez. Yazdığı her satırda olduğu gibi, bu metinde de bunun tam tersini iddia eder aslında. Beckett'in ya-

rattığı evrende ne gelişmeye ne de ilerlemeye yer vardır. Onun dünyasında, ikiye bölünmüş ve birbiriyle sonsuz bir mücadele içine girmiş insanlığın, sonunda düze çıkacağına ve daha iyi bir dünya kuracağına dair bir işaret görmeyiz. Tam tersine, bütün Beckett metinleri böyle bir çabanın anlamsızlığını göstermek üzerine kuruludur.

Bunlardan en meşhuru yazarın *Godot'yu Beklerken* adlı oyunudur. İlk bakışta çok basit bir hikâyeymiş gibi görünen oyunda, bomboş bir sahnenin ortasına yerleştirilmiş tekinsiz bir ağacın altında bekleyen iki adamla karşılaşırız: Estragon ve Vladimir. Oyun tamamen bundan ibarettir. Bu iki karakter (daha sonra karşılarına çıkacak bir başka ikiliyi, Pozzo ve Lucky'yi saymazsak), oyunun yegâne malzemesidir. Onlar da bütün vakitlerini, ağacın altında hiçbir şey yapmadan pinekleyerek ve Godot'yu bekleyerek geçireceklerdir.

Beckett eleştirmenleri, bu oyunun bir soyutlama, hatta daha yerinde bir ifade kullanmak gerekirse bir "kıssa" olduğunda birleşirler. Kafka gibi Beckett de insanlığın yeryüzündeki varoluş hikâyesini bu iki karakterin sonsuz bekleyişinde temsil etmek istemiştir. O zaman bu kıssanın hissesi nedir? Bu garip hikâyeyle bize ne anlatmak ister Beckett?

Bu soruya en güzel cevaplardan birini Alman eleştirmen Günther Anders verir. Bekledikleri kişinin kim olduğu önemli değildir, der Anders. Önemli olan bekleyişin kendisidir. Beckett'in karakterleri, trajik kahramanlara benzemezler. Mesela Faust gibi, hayattan bekledikleri bir şey kalmayınca canlarına kıyacak "soylu ruhlar" değildir onlar. Anders'e göre, bu kıssayı tersinden okumamız gerekir. Yani Beckett'in karakterleri, bir şey bekledikleri için var olmaya devam etmezler. Aksine, var oldukları için beklerler. "Hâlâ buradayız, demek ki bir şey bekliyoruz," der Anders.

Estragon ve Vladimir, varoluşun anlamsızlığına ve eyleme geçmenin imkânsızlığına rağmen beklemeye devam ederler. Bütün Beckett karakterleri gibi onlar da daha baştan yeniktirler. Sadece var olmak talihsizliğine uğradıkları için, anlamını yitirmiş bir dünyaya çivi gibi çakılmışlardır. Oyunu izlerken bunu daha yoğun bir şekilde hissederiz. Dünyanın boşluğu, sahnenin çoraklığında cisimleşir ve neredeyse elle tutulur hale gelir. Sahnenin ortasında tek başına duran ağaç bir felaket habercisi gibi bize yersizliğimizi hatırlatır. İlerleme fikri böyle bir metnin içinde ancak bir şaka olabilir. Tarihsel zaman anlayışı tümüyle kaybolmuş, yerini gülünç tekrarlarla bozuk bir plak gibi dönen bir diyaloğa bırakmıştır. Ne var ki, bunların hiçbiri, Estragon ve Vladimir'in beklemeye devam etmesine engel olmaz.

Estragon: Gidelim.
Vladimir: Gidemeyiz.
Estragon: Neden?
Vladimir: Godot'yu bekliyoruz.
Estragon: (umutsuzca) Ah!

Godot'yu Beklerken umutlu bir tablo çizmez ve gelecekten bize göz kırpan daha güzel günlerin sözünü vermez. Ne var ki, birçoklarının sandığı gibi nihilist bir dünya görüşünü de savunmaz. Daha çok insanın dünya üzerindeki halini anlatır. Burada durmaya devam ettiğimiz sürece, tek çaremizin beklemek olduğunu hatırlatır bize. Bu açıdan, Sisifos'u mutlu bir adam olarak hayal etmemiz gerektiğini söyleyen Albert Camus'den pek farkı yoktur. Yeniden ve yeniden yenilsek de, uğraşmayı sürdüreceğimizi ve bu uğraşımız beyhude bile olsa anlam arayışından vazgeçmeyeceğimizi söyler. Bu uğraş anlamlıdır demez. Beklentinin bitmeyeceğini söyler.

Beckett'in karakterleri Estragon ve Vladimir bu anlam arayışının vücuda gelmiş halleri sayılır. Birer kahraman değillerdir belki, ama inatlarında dikkate değer bir şey vardır. "Onlar birer metafizikçidir," der Anders. İçinde bulundukları anlamsız durumda bile, anlam peşinde koşmayı bırakmamaları ve bekleyişlerini sürdürmeleri bunun işaretidir. Dolayısıyla, Beckett'in bu oyunda bize anlattığı bir umutsuzluk hikâyesi değildir. Evet, bize nihai anlamın sözünü vermez. Ya da ilerlemenin ve gelişmenin mümkün olduğunu söylemez. Ama insanlığın en umutsuz koşullarda bile umudu elden bırakmayacağını söyler. Varoluş tatsız bir şaka olabilir. Ama Beckett'in karakterleri bunun farkında değildir. Onlar bekleyişlerine devam edeceklerdir.

Geçen sabah Dublin'de yine güneşli bir güne uyandım. "Buradayım, demek ki hâlâ bekliyorum," dedim kendi kendime. Mary sabah kahvaltısı hazırlıyordu. "Godot için mükemmel bir gün," diye mırıldandım. "Keyfin yerine gelmiş bakıyorum," diye cevap verdi. Beckett'i sevdiğini bildiğim için, yukarıda yazdıklarımı anlattım biraz. "Çok fazla düşünüyorsun, senin sorunun bu," dedi. "Peki ya sence ne anlatıyor bu oyun?" diye sordum. "İrlandalıların asla zamanında gelmediğini," diye söylendi ekmeğine tereyağı sürerken.

EMANET ÇOCUK

Walter Benjamin "Hikâye Anlatıcısı" başlıklı denemesinde modernlikle birlikte hikâye anlatma geleneğinin de sona erdiğini söyler.

Anlatıcıyla dinleyenleri doğrudan birbirine bağlayan ve tecrübenin diğerlerine aktarılmasını sağlayan bu köklü geleneğin yerini, bu özelliği taşımadığı için tamamen yabancılaşmış bir edebî tür olan roman almıştır. Benjamin bu gelişmeyi, Birinci Dünya Savaşı'ndan evlerine dönen ve yaşadıkları korkunç tecrübeyi aktarmanın olanaksızlığı karşısında susmaktan başka çaresi kalmayan askerlerin hikâyesine bağlar. Askerlerin yaşadıkları travma o kadar büyüktür ki, bunu bir hikâye haline getirip daha sonraki nesillere aktarmak tamamen olanaksızdır. Geriye kalan ancak sessizlik olabilir. Bu sessizlik, yani tamamen kendi içine dönmüş öznenin anlatısı da sadece romanın konusu olabilir.

İrlandalılarsa Benjamin'in söylediklerine kulak asmamış olsalar gerek ki, hikâyecilik geleneğini hâlâ sürdürüyorlar. Bir sebebi, yaşadıkları onca travmaya rağmen, aktarılabilir bir tecrübenin varlığına dair inançlarını yitirmemiş olmaları bence. İrlandalılar, hikâye anlatmayı sevdikleri gibi, sizin hikâyenizi de mutlaka dinlemek istiyorlar. Eğer bunu iyi bir şekilde anlatmayı başa-

rırsanız, sizi takdir ediyorlar. Bu türün bu kadar rağbet görmesinin, hâlâ canlılığını koruyan sözlü edebiyat geleneğiyle de ilgisi var elbette. İrlanda'nın iyi hikâyecileri de bu köklü gelenekle bağını koparmamış olanlar arasından çıkıyor zaten.

Claire Keegan da bunlardan biri. Hatta belki de en iyisi. 1980'li yıllarda, İrlanda'nın taşrasında büyümek zorunda kalan birçok genç kadın gibi, Keegan da ilk fırsatta soluğu Amerika'da almış. İlk öykü kitabı olan *Antarctica*'yı ancak 1999'da, İrlanda'ya geri döndüğünde çıkarabilmiş. Tanınmasıysa 2007'de çıkan ve Türkçeye de çevrilmiş olan *Walk the Blue Fields* (*Mavi Tarlalardan Yürü*) adlı kitapla olmuş. Benim kalbimi çalan uzun hikâyesi *Foster* (*Emanet Çocuk*) ise 2010 senesinde basılmış.

Keegan çok yazan biri değil. Çocuklara olan sevgisi nedeniyle okullarda verdiği birkaç söyleşi dışında, çok konuşan biri de değil aslında. *Emanet Çocuk*'u okuyunca, bunun nedenini anlar gibi oluyoruz. Keegan, öyküsünün bir tasarruf sanatı olduğunun farkında. "Birçok roman gereksiz yere uzun," demiş bu söyleşilerden birinde. "Ne kadar çok ayrıntı eklersek, hikâyenin o kadar fazla bulanıklaşacağını düşünüyorum. Bir şeyin özüne yaklaşmak için mümkün olduğu kadar az şey söylemek gerekiyor." Bunun için olsa gerek, Keegan hiçbir zaman gereğinden fazla söz söylemiyor. Bize göstereceği ayrıntıları incelikle seçiyor. Sözcükleri olduğu kadar, sessizlikleri de hayranlık uyandıran bir ustalıkla kullanıyor. Ve belki de en önemlisi, okuyucusuna güveniyor: Öyküsünün en kırılgan yerlerini, sessizce onun ellerine teslim ediyor.

Emanet Çocuk'u okurken duyduğumuz tedirginliğin bir nedeni de bu olsa gerek. Hikâye 1980'lerde İrlanda'nın güneydoğusundaki County Wexford'da geçiyor. Hatta daha kesin olarak söylemek gerekirse, senenin 1981 olduğunu biliyoruz, çünkü öykü içinde IRA'nın

hapishanede ölüm orucuna devam ettiği ve bir kişinin daha açlıktan öldüğü haberi radyodan duyuluyor. Yoksul ve çok çocuklu bir aile, kızlarından birini geçici olarak varlıklı akrabaları Kinsella ailesinin yanına bırakıyor. Öykünün anlatıcısı olan kız altı-yedi yaşlarında olmalı, çünkü henüz okuma yazma bilmiyor. Emanet çocuk olarak gireceği eve giderken yolda babasıyla konuşmaya çalıştığını görüyoruz:

"Baba!" diye sesleniyorum, "Ağaçlar!"

"Ne olmuş ağaçlara!"

"Hastalanmışlar," diyorum.

"Onlar salkımsöğüt," diyor ve boğazını temizliyor.

Keegan bu küçücük sahneyle, okuyucuyu küçük kızın geçireceği bu deneyimin sertliğine hazırlıyor. Onun dünya karşısındaki savunmasızlığını ve tecrübesizliğini görerek ürperiyoruz. Biraz sonra yabancı bir evde yalnız kalacağını bilmek bizi tedirgin ediyor. "Petal" (Kinsella ve karısı ona böyle sesleniyorlar), anlam veremediği ürkütücü bir dünyanın eşiğinde durup omzunun üzerinden bize doğru bakınca, bir şeylerin yanlış olduğu duygusu gelip içimize yerleşiyor. Babası doğru dürüst bir veda etmeden çekip gittiğinde, Petal eski pamuklu elbisesini çıkarıp üzerine uymayan bir pantolon ve gömlek giymeye zorlandığında, ya da Bayan Kinsella ilk gece yatağına gelip, "Benim çocuğum olsaydın, seni tanımadığın insanların evinde bırakıp gitmezdim," dediğinde, bu hissimiz iyice kuvvetleniyor.

Keegan'ın öyküsü, ilk anda İrlanda mitolojisinin tanıdık efsanelerinden biri olan "Changeling" ("Çalınmış Çocuk") izleğinin bir tekrarıyla karşı karşıya olduğumuzu düşündürüyor. Normal koşullarda bir gotik öykünün malzemesi olacak bu tema, bu çok yetenekli öykücünün elinde büyük bir travmanın ortaya çıkışını hikâye eden unutulmaz bir anlatıya dönüşüyor. Öyküdeki tekinsizlik

büyüdükçe, yalnızca Petal'e bakan ailenin geçmişi değil, İrlanda toplumunun karanlık sırları da görünür hale geliyor. "Bu evde sırlara yer yok," diyor Petal'a bakan kadın, "sırlar utanç demektir, biz utancı sevmeyiz."

Halbuki Keegan'ın öyküsü büyük sırlar üzerine kurulu. Gözümüze sokmadan ve mümkün olduğu kadar az şey söyleyerek gösterdiği sırlar bunlar. Yazar bu tecrübelerin tümüyle aktarılabileceğine inanmıyor belli ki. Belki de bu nedenle, onları tarif etmek yerine, sağa sola izler bırakıyor. Dikkatli okuyucunun, bu izleri takip ederek öykünün tümünü oluşturacağını umuyor. Bütün gerçeği anlatmak mümkün değil. Ama belki parçalarını gösterebilir insan. Bir ışık huzmesinin tavandaki yarıktan sızması ve odanın bir köşesini aydınlatması gibi, gerçeği de kısmen ve anlık olarak görmek mümkün olabilir.

Tam da bu nedende, öykünün sonuna doğru bir yerlerde Kinsella'nın Petal'e verdiği öğüdü hem bu unutulmaz öykünün hem de Keegan'ın hikâyeciliğinin bir özeti olarak okumalıyız:

"Hiçbir şey söylemek zorunda değilsin," diyor, "bunu sakın unutma! İnsan çoğu zaman bir şey söylememek için bulunmaz bir fırsatı kaçırır ve tam da bu yüzden mahvolur."

YAĞMURDAN SONRA

Soğuk bir yaz oluyor. Ağustos ayının çoğu yağmurlu günlerle geçti gitti. Havada sonbahar kokusu var. Rüzgâr sertleşince, balkon duvarına asılı ıvır zıvır büyük bir şangırtıyla yere iniyor. Onları toplamaya gittiğimde bulutların gökyüzünde hızla akıp gittiğini görüyorum. Sanki bir şeyleri kaçırıyormuşum gibi hissediyorum.

Böyle zamanlarda okumaktan başka çare yok. Durup sakinleşmek gerekiyor. Ben de öyle yapıyorum.

Bu yaz çok öykü okudum, bunlardan biri de William Trevor'un *Yağmurdan Sonra* adlı kitabıydı. Trevor'un uzun kariyerinin son etabına rast gelen *Yağmurdan Sonra* (1996), yazarın olgunluk döneminin bütün parıltısını taşıyor. Üstü örtülü ama zengin anlamlar barındıran bir anlatım, ilk bakışta sıradan kişiler gibi görünseler de her biri incelikli bir şekilde çizilmiş karakterler ve onların gündelik hayatlarının ayrıntılarına sinmiş hayal kırıklıkları, pişmanlıklar, endişeler. Karakterlerin çoğu bir dönüşümün eşiğindeyken resmedilmiş. Biten evlilikler ya da aşklar, şekil değiştiren ilişkiler, çocukluktan yetişkinliğe ya da gençlikten yaşlılığa geçiş, bu kitapta karşımıza çıkan konulardan yalnızca birkaçı. Ele aldığı konu ne kadar dramatik olursa olsun, Trevor bunu korkusuzca ama sükûnetini asla bozmadan anlatıyor. Hemen her öyküde,

onun hafifçe kısık ve alçakgönüllü sesini duyar gibi oluyoruz. Dünyayı ve insanları yargılamaktan çok anlamaya çalışan birinin ince bir kavrayışla dolu sesi bu.

Modern edebiyatın ustalarından çok sonra yazmaya başlamış olsa da Trevor'un öykülerini bu edebî geleneğin en güzel örnekleri arasında saymak gerekir. Kitaba adını veren hikâye de bunlardan biri. Melankolik bir atmosfer öyküsü olan "Yağmurdan Sonra" bir kaybın ve yenilginin hikâyesini anlatıyor. Otuz yaşlarındaki Harriet, beklenmedik bir şekilde sevgilisinden ayrılınca yaz için yaptığı tatil planları altüst olmuştur. Sevgilisinin onu aldattığını ve zalimce terk ettiğini öykünün gidişatı içinde öğreniriz. Genç kadın, sevgilisiyle birlikte gitmeyi umduğu güneşli Yunan adası yerine, çocukluğunda ailesiyle tatil yaptığı İtalyan kasabasına sığınır ve eskiden kaldıkları pansiyona yerleşir. Öykü boyunca onu pansiyonun köhne lokantasında tek başına yemek yerken ve sokaklarda amaçsızca dolaşırken görürüz. Bu faaliyetler arada bir kısa konuşmalarla bölünse de öykünün neredeyse tümü Harriet'in zihninden geçenlere ayrılmıştır. Bir keresinde lokantada masasına gelen yaşlı ve yalnız bir adamla konuşur mesela. Adamın konuşmak konusundaki iştahı ona itici gelince, bu konuşma vakitsizce kesilir. Harriet insanlarla bağ kuramadığı gibi, elindeki kitaba da odaklanamaz: Trollope'un *The Small House at Allington* (Allington'daki Küçük Ev) kitabını okurken romanda geçen bir sevgililer günü sahnesini yadırgar ve kitabı kapatır. Ona iyi gelen tek şey yürümektir. Onun için şehri arşınlamaya devam eder. Bir yandan da artık boşanmış olan anne babasıyla geçirdiği tatilleri ve kendi ilişkisinin neden bittiğini düşünür. Biz de onunla birlikte düşünürüz. İlişkiler neden yürümez? Aşk neden kısa sürer? Ve hatırlamak neden bu kadar uzundur?

Bu yürüyüşlerden birinde, Harriet yağmurdan kaçmaya çalışırken kasabanın küçük kilisesine sığınır. Santa

Fabiola adlı bu kilisede kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen bir tabloyla karşılaşır. Cebrail'in Meryem'e görünerek İsa'nın tekrar dirileceğini haber verişini gösteren bir *Anunciation* (Tebliğ) tablosudur bu. Meleğin Meryem'in önünde zarifçe diz çöküşünde, Meryem'in şaşkınlıkla öne doğru uzattığı sağ elinde, arka planda görünen dağlarda ve bulutların arasından görünen mavi gökyüzünde genç kadına büyüleyici gelen bir dinginlik hali vardır. Bu ikisi arasında kelimelere gerek yok, diye düşünür, söylenecek her şey çoktan söylenmiş, mesaj yerine ulaşmış.

Harriet kiliseden ayrılırken yağmurun dinmiş olduğunu fark eder. Derken kendi yaşantısına dair beklenmedik ve kuvvetli bir kavrayışla sarsılır: "Aşka olan inancımı ilişkilerle tazelemeye çalışmak, fazla kolaycı ve sahtekârca: Bu düşünce birden aklında beliriverdi. O da ilişkilerine ihanet etmişti: Bu da nereden geldiği bilinmeden çıkıp geldi." Bu aydınlanma ânının sarsıntısına dayanamayınca gidip bir yere oturur Harriet. Kendisine dair o âna kadar fark etmediği bir gerçekle karşı karşıya gelmiştir: Bir kurban değildir, o da herkes gibi zalimdir. İlişkilerini bencilliğine feda etmiş ve kendi kendisinin kurbanı olmuştur: "Şimdi bunu büyük bir açıklıkla görüyordu ve neden daha önce değil de şu anda gördüğünü merak ediyordu."

Yağmurdan sonra sokak taşlarının pırıl pırıl renklerini seyrederken bunun bu aydınlanma ânının neden şimdi geldiğini anlar gibi olur Harriet. "Tabloda da yağmur vardı," diye düşünür dalgın bir şekilde, "meleğin getirdiği büyük haber yağmurdan sonra gelmiş olmalı."

Trevor öyküyü burada bitirecek zannederiz. Ama bunu yapmak yerine, bizi bir kez daha Harriet'in günlük alışkanlıklarının içine geri götürür. Genç kadınla birlikte bir kez daha yürür, bir kez daha pansiyonun lokantasında yemek yeriz. Onun garsonla çat pat İtalyanca konuşmasını dinler, gürültücü turistleri seyretmesini izleriz. Bütün

bunların bir sebebi vardır. Aynı yere dönmüş olsa da Harriet artık aynı insan değildir. Onun gözlerinden gördüğümüz dünya da artık aynı değildir. Trevor'un sade ama şiirle dolu dili, öykünün sonunda artık Harriet için her şeyin farklı olacağını bize hissettirir:

"Santa Fabiola'daki temizlikçinin paspası yere sürterken çıkardığı hışırtılı sesi duydu, turistlerin fısıltılarını işitti. Dua eden kadınların parmakları tespih tanelerinin üzerinde geziniyor, mumların alevleri titriyordu. Santa Fabiola hikâyesi, bir zamanlar hayatının bir parçası olan insanların gölgesine, kokusuz bir ölüm gibi kokan o aile mezarlığına, karışıp yok oldu. Yağmurdan sonra bunaltıcı hava açmış tatlılaşmıştı, demek melek de böyle gizemli bir şekilde beliriyordu."

ÜÇ TEŞEBBÜS

İrlanda'nın yaşayan büyük şairlerinden biri olan Bernard O'Donoghue geçen hafta Trinity'deydi. Cork'ta bir çiftlikte doğup büyüyen O'Donoghue, babasını genç yaşta kaybedince annesiyle birlikte Manchester'a göç etmek zorunda kalmış. Eğitimini İngiltere'de tamamlamış. Senelerce Oxford'da edebiyat dersleri vermiş. Seamus Heaney'le orada tanışıp arkadaş olmuş. Hâlâ da İngiltere'de yaşıyor. Fakat İrlanda'yı ve çocukluğunu hiçbir zaman tam olarak geride bırakmamış.

İrlanda da onu hiç bırakmamış olsa gerek ki, Dublin'e geldiğinde büyük bir sevinçle karşılandı. Aslına bakarsanız, Trinity'ye kendisinden önce onunla ilgili hikâyeler ulaştı. O'Donoghue için Oxford'un gelmiş geçmiş en sevilen hocası diyorlardı. Konuşma yapacağı gece, konferans salonu hınca hınç doluydu. Sadece akademisyenler ve öğrenciler değil, Dublinliler de oradaydı. Hemen yanımızdaki sırada alışveriş çantasıyla gelmiş uzun saçlı, orta yaşlı bir hanım, elinde şairin *Here Nor There* (Ne Orada Ne Burada) adlı kitabını tutuyordu. Muhtemelen konuşmadan sonra imzalatmak üzere yanında getirmişti.

O'Donoghue yumuşak bakışlı, incecik bir adam. İleri yaşına rağmen üzerinde bir oğlan çocuğu beceriksizliği var. Tevazu içinde hafifçe eğilerek sahneye çıktı.

Mikrofona pek yanaşmadan usul usul konuşmaya koyuldu. Öyle ki, hepimiz onu duyabilmek için öne doğru hamle etmek zorunda kaldık. Yine aynı kitapta yer alan ve "Ter Conatus" ("Üç Teşebbüs")[1] adını taşıyan şiirin hikâyesini anlatarak başladı. Ona ilham verenin Aenead'daki bir sahne olduğunu söyledi. Bu sahnede, Virgil'in ünlü destanının kahramanı Aeneas ölüler diyarına gider ve orada yeniden kavuştuğu babasını kucaklamak ister. Ancak, yeraltındaki herkes gibi babası da artık yalnızca bir gölgeden ibarettir. Bir gölgeye sarılmak da mümkün değildir. Fakat Aeneas bunu anlamaz. "Üç kez uzattı kollarını onu kucaklamak için, üç kez kaçtı babasının sureti kollarının arasından, tıpkı tatlı bir meltem ya da uçucu bir rüya gibi."

"Üç Teşebbüs" adlı şiir işte bu imgeden yola çıkarak yazılmıştı ve birbirlerine duydukları yakınlığa rağmen bunu ifade etmeyi hiç başaramamış iki kardeşin hikâyesini anlatıyordu. "Altmış senedir kardeştiler," diyordu. "Çiftlikte omuz omuza çalışmışlardı, bir kere bile birbirlerine dokunmadan." Sonunda kız kardeşi ölümcül bir hastalığa tutulduğunda, adam eve dönüyor ve ona teselli vermek istiyordu. Ne var ki, ömürleri boyu birbirlerini hiç kucaklamamış bu iki yaşlı insan, bunu nasıl yapacaklarını bilemiyorlardı. Şiir, gitgide pişmanlıkla dolan bir sesle ilerliyor ve kadının acıyla iki büklüm olduğu bir anda ona kollarını açmak isteyen ama bunu başaramayan adamın çaresizliğini anlatarak son buluyordu.

> [...] "Bana yaslanmak ister misin?" diye sordu,
> Ona doğru bir adım atarak. "Ben hallederim,"

1. Virgil'in eserinde geçen Latince bir ifade olan *Ter Conatus* aslında "üç kere denedi" diye çevrilmeli, ama bir şiir adı olarak "Üç Teşebbüs" bana daha uygun göründü.

Diye cevap verdi kadın, merdivenlere doğru
ilerlerken.
Böyle üç kere uzattı elini ona.
Ama o kadar talimsizdi ki, nasıl yapılacağını
bilemedi.
Üç kere düştü eli gerisingeriye, yerini aldı
Sessizce yanı başında.

O akşam Bernard O'Donoghue, bu zarif şiirle salondaki dinleyicileri tamamen ele geçirdi. Şiir bittiğinde, salonu önce bir sessizlik kapladı. Alkışlar ve tebrikler daha sonra geldi. Bir elinde alışveriş torbasını taşıyan o kadına yeniden şöyle bir göz attım. Salon hareketlendikten sonra bile hiç yerinden kıpırdamamıştı. Sonra da şairden imza almadan erkence çıkıp gitti.

Konuşma sona erdikten sonra, eve yürüyerek döndüm. Ruhumda belli belirsiz bir ağırlık vardı. Belki de O'Donoghue'nun şiiri bana kendi başarısız teşebbüslerimi anımsattığı için böyleydi bu. "Bir kardeşin kucaklaması"yla sarılabileceğim ama bir şeyler beni durdurduğu için dokunmayı başaramadığım arkadaşlarım geldi aklıma.

Bunlardan çok sevdiğim birini nasıl geride bıraktığımı hatırladım. Halbuki birlikte büyümüştük. Aynı bu şiirde anlatıldığı gibi. Ders notlarımızı, kitaplarımızı, ilk aşk acılarımızı paylaşmıştık. Sevdiğimiz şarkılardan oluşan kasetler doldurmuştuk birlikte. Mahallenin delikanlısı olduğunu sanan birine kafa tutmuş, voleybolda yenilince karşı takıma gazoz ısmarlamıştık. Benim yüzümden yenilmiştik, ama o hiç yüzüme vurmamıştı. Aramızda çocukluğunu birlikte geçirmiş insanların anlayabileceği türden bir teklifsizlik vardı. Aynı aptal şakaya günlerce güler, üstüne bir de buna bu kadar gülmüş olduğumuza gülerdik. Üniversite için evden ayrıldığımda, mektuplar yolladık birbirimize. Benimkiler yeni bir şehre

gitmenin, yeni bir hayata başlamanın heyecanıyla doluydu. Arka arkaya yazıp duruyordum. Onunkilerse birlikte büyüdüğümüz mahalleden haberler veren, sloganların şarkı sözlerine karıştığı, okuduğu bölümü hiç sevmediğini anlatan mektuplardı. Aslında yazmaktan hoşlanmıyordu. Beni mutlu etmek için yazdığını biliyordum.

Tatillerde eve döndüğümde parktaki bankta buluşurduk. Önceleri ne konuşacağımızı bilemezdik. Sonra biri eski bir şakayı hatırlatır, öteki de ona gülerdi. Böylece her şey normale döner, aradan hiç zaman geçmemiş gibi olurdu. Bazen âşık olduğu kızdan bahsederdi uzun uzun. Ben de dinlerdim. Kız onun yüzüne bile bakmıyor, bizimki ergenlere özgü derin bir acıyla kıvranıp duruyordu. Bir keresinde o kadar üzgündü ki, benimle buluşmaya geldi ama hiç konuşmadı. Birlikte sessizce oturduk. Kızın isminin geçtiği bir reklam spotu vardı. O yaz her yerde onu çalıyorlardı. Onu duyduğumuzda bir ağızdan bağırmayı âdet edinmiştik. Öylece otururken bir zaman sonra yine aynı reklam duyuldu. Ben avazım çıktığı kadar kızın adını bağırdım. O gülmeye başladı. Böylece yaz gerçekten gelmiş oldu.

Her ayrılışımızda ona sarılmak isterdim. Ama artık genç bir adam olmuştu. Babasından arabanın anahtarlarını alıp gezmeye gidiyor, saçlarına garip bir şeyler sürüyor ve erkeklerle arkadaşlık ediyordu. Kendini taşıyışında, sokakta yürüyüşünde, elini cebine atışında yepyeni bir şey vardı. Bu haliyle garip bir dokunulmazlık taşıyordu. Son görüşmemizde, beni okuluna götürdü. Büyük aşkıyla sonunda beraber olmuşlardı, gözlerinin içinden mutluluk akıyordu. Çocukluğumuzdan kalan tanıdık bir şeyler vardı üzerinde. Yol boyunca şakalar yaptı, hikâyeler anlattı, geleceğe dair planlarından bahsetti. Beni eve bıraktığında, kapıda bir süre lafladık. Bunun bir veda olduğunu ikimiz de bilmiyorduk. Ayrılırken her zamanki gibi

ona sarılmak için hamle ettim. O ise bana elini uzattı. İki yetişkin gibi ciddiyetle el sıkıştık. "Görüşürüz," dedi. "Görüşürüz," diye cevap verdim ben de.

Sonra akşam karanlığında incecik bir gölge gibi sokağa dalıp kayboldu. Dokunulmaz ve gururlu. Tıpkı O'Donoghue'nun şiirindeki gibi.

DUBLİN'E GİDERSENİZ BİR GÜN EĞER – II

İrlandalı şair Patrick Kavanagh, bir dostun kaybının ardından yazdığı şiirde suya yakın bir yerde anılmak istediğini ima eder: "Ah, beni suya yakın bir yerde hatırlayın / tercihen kanal suyu olsun hatta / o durgun ve yeşilimsi haliyle yazın tam ortasında." Sonra, bir kuğunun boynu eğik bir şekilde özür diler gibi geçişini anlatır. Ardından da akşam olurken köprülerin üzerinde parlayan ışıkları ve suyun üzerinde salına salına ilerleyen mavnaları. "Kardeşim," der en sonunda, "beni kahramanlar gibi büyük mezarlarla anmaya kalkmayın sakın – kanal kenarından geçenlerin uğrayacağı bir bank yeter bana."

Patrick Kavanagh, County Monaghan'da küçük bir yerleşim yeri olan Inniskeen'de doğmuş ve büyümüştür. İrlandalı birçok şair gibi o da taşralıdır yani. Ama yine de ömrünün büyük bir kısmını geçirdiği Dublin'in yerlisi sayarlar onu. Şiirlerinde doğa imgeleri kadar bu güzel kentin sokaklarının, köprülerinin, parklarının yansımalarına rastlamak mümkündür. 1967 senesinde öldüğünde, arkadaşları onun ardından hep uğradığı Baggot Caddesi Köprüsü'nün yakınlarında kanal kıyısında bir bank yaptırırlar. Bankın yanına da onun bu güzel şiirini koyarlar. Böylece bir anlamda şairin son arzusu da yerine gelmiş olur.

Kanal kıyısındaki bu bankı Dublin'de geçirdiğim ilk hafta keşfetmiştim. Güneşli bir günde şehri dolaşmak için yürüyüşe çıkmışken köprünün yakınlarında iyice yorulmuş ve biraz soluklanmak istemiştim. Bankın kenarında yazılanları görünce, bunun Patrick Kavanagh'ın hatırasını canlı tutmak için yerleştirilmiş bir anıt olduğunu fark edip sevindiğimi hatırlıyorum.

Aslına bakarsanız, Dublin'de ne zaman Patrick Kavanagh bankından söz etseniz, herkes kentin kuzey yakasındaki bankı söyleyecektir. Haksız da sayılmazlar, çünkü o bank çok daha gösterişlidir. Üzerinde İrlandalı heykeltıraş John Coll tarafından yapılmış çok güzel bir Kavanagh heykeli durur. Şair, bacak bacak üzerine atmış ve şapkasını dikkatlice yanına yerleştirmiştir. Kollarını kavuşturmuş dalgın dalgın nehre bakarak öylece oturur. Bankın diğer tarafıysa ziyaretçiler için boş bırakılmıştır. Kavanagh bu haliyle yoldan geçenleri kendisiyle birlikte kanalın bulanık sularına bakmaya davet eder gibidir.

Benim uzun yürüyüşlerde durup dinlenmeyi âdet haline getirdiğim bank ise, her ne hikmetse, ziyaretçiler tarafından pek rağbet görmez. Ne zaman gitsem, kanalın kenarında her zamanki kimsesiz haliyle bomboş duruyor olur.

Dublin'e veda etmeme bir hafta kadar kala, yine kanal kıyısında yürüyüşe çıktım. Hava bayağı kötüydü. Çatıları uçurup ağaçları kökünden söken fırtına geçmişti gerçi. Ama tam rüzgâr kesildi derken bu sefer de hiç dinmeden yağan inatçı bir yağmurun altında kalmıştık. Yine de burada geçirdiğim sene beni terbiye etmiş olmalı ki, şemsiyemi alıp kendimi dışarıya attım.

Kanal her zamanki gibiydi. Yağmur çamur demeden dört mevsim pedal çeviren bisikletliler. Öğle tatilini mutlaka açık havada geçirmek isteyen ofis çalışanları. Dalgın dalgın dolaşan âşıklar. Kuğularla ördekler geri

dönmüş mü diye baktım. Herhangi bir ize rastlayamadım. Belki de kanalın başka bir yerindeydiler.

Uzun bir yürüyüşten sonra köprüye yaklaşınca, her zaman oturduğum bankta biraz dinlenmek istedim. Yağmur dinmiş, etraf iyice sakinleşmişti. Memurlar artık ortalıkta görünmediğine göre öğle tatili çoktan bitmiş olmalıydı. Bank hâlâ biraz ıslak görünüyordu. Yağmurluğumu serip üzerine oturdum. Güneş bulutların arasından sıyrılmış, havada arada bir hissedilen deniz kokusu yine burnuma gelmeye başlamıştı. Derin bir nefes aldım. Kavanagh'ın şiirinde tarif ettiği sessizliğe kulak verdim. Kuğular ve mavnalar yoktu ama sonbahar yaprakları kanalın yeşilimsi suyunda yavaş yavaş ilerliyorlardı.

Derken yanıma temiz giyimli yaşlıca bir bey oturdu. Burada her zaman yaptıkları gibi benimle uzun uzun şakalaştı. Amerikalı olup olmadığımı sordu. Hayır, değildim. Ama o yine de Amerika'daki akrabalarını anlattı uzun uzun. Kendisi de gitmişti fakat pek sevememişti. Oradaki hayat buradakine benzemiyordu. Bir defa her şey çok büyüktü, çok hızlıydı, insanlar değişikti. Nasıl değişik, diye sordum. Değişik işte, dedi, jöleli sandviç diye bir şey yiyorlar. Siz de ekmeğin içine patates cipsi koyup yiyorsunuz, dedim ben de. Bunun üzerine uzun uzun güldü. İnsan çocukken yaptığı şeyler yüzünden yargılanmamalı dedi sonunda. Ayrılırken Kavanagh bankında oturduğumuzun farkında olup olmadığımı sordu. Farkındayım deyince çok memnun oldu. Büyük bir şairdi, dedi.

Baggot Caddesi'nden eve doğru yürürken artık sokaklarını ezbere bildiğim bu şehirden ayrılacak olmanın ağırlığı vardı üzerimde. En çok da Mary'ye veda edecek olmak canımı sıkıyordu. Mary ise sanki hiçbir şey yokmuş gibi davranıyordu. Her zamanki gibi torunlarını görmeye gidiyor, ziyaretçilerini kabul ediyor ve sabahla-

rı bulmaca çözmeyi asla ihmal etmiyordu. Bunun bana biraz dokunduğunu itiraf etmeliyim. Ama Mary'nin gereksiz duygusallıklardan hoşlanmadığını bildiğim için pek renk vermedim.

Eve döndüğümde, onu mutfakta çalışırken buldum. Masanın üzerinde iriyarı iki ördek yatıyordu. Tüyleri yolunmuş, iç organları boşaltılmış, kemikleri çıkarılmıştı. Mary onları doldurup fırınlayacaktı belli ki.

"Bunları nereden buldun?" diye sordum ördekleri göstererek. "Kanaldan yakaladım," dedi hınzırca. "Misafir mi geliyor?" dedim. "Sana veda partisi yapıyoruz," diye cevap verdi, "zamanı geldi."

O zaman anladım ki bu ziyafet hazırlığı benim içindi. Gözlerim doldu. Gidip Mary'ye sarıldım. O da sırtımı okşadı. "Hadi beni meşgul etme, işim var," diye silkindi sonra. Ardından da ocakta kaynattığı kemiklere bakmaya gitti.

"Şu Kavanagh şiirini biliyor musun?" diye sordum yağmurluğumu çıkarmak için antreye giderken. "Dublin'e giderseniz bir gün eğer / Bundan yüz yıl kadar sonra / Baggot Caddesi'nde beni sorun / Nasıl davranmışım tanıdıklarıma."

"Asıl beni soranlara ne diyecekler biliyor musun?" diye seslendi mutfaktan. "Ne diyecekler?" diye sordum. "Mezar taşıma şöyle yazacaklar," dedi sesini abartılı bir şekilde titreterek, "iyi kadındı. Kemik kaynatırdı."

EVE DÖNÜŞ

Dönüş tarihi yaklaştıkça evi düşünürken buluyorum kendimi. Herhalde sevdiklerimin özlemi gitgide derinleştiği için. Bir süredir aklımda bir İrlanda efsanesi var: Uzun süre ülkesinden ayrı kalan Oisín'in eve dönüşünü anlatan hikâye.

İrlanda halkı bir zamanlar ülkenin Batı sahilinde yer alan büyülü bir diyarın varlığına inanırmış. Tir na nÓg, yani sonsuz gençlik ülkesi adı verilen bu topraklarda, ağaçlar her zaman yeşil kalır, çiçekler her zaman açar ve insanlar hiç yaşlanmazmış. Bu efsane de büyük savaşçı Fionn MacCumhail'in tek oğlu ve vârisi olan Oisín'in topraklarından ayrılıp Tir na nÓg'a gidişini anlatıyor.

Oisín güçlü, kuvvetli genç bir adamdır. Krallığın tek vârisi olan ve halk tarafından sevilen bu delikanlıdan herkes büyük şeyler bekler. Zamanı gelince Fianna'nın idaresini ele alacak ve halkını yönetecektir. Halbuki olaylar beklendiği gibi gelişmez. Bir sabah avlanmaya çıkan Oisín arkadaşlarıyla bir tepenin eteğinde dinlenirken bembeyaz bir atın sırtında gölün kıyısında dolaşan bir genç kadın görür. Kadının beline kadar inen sarı saçları sabah güneşinde pırıl pırıl parlamaktadır. Oisín ona görür görmez vurulur. Bu genç kadın, Tir na nÓg kralının kızı Altın Saçlı Niamh'tan başkası değildir. Neden

orada olduğu sorulduğunda, "Oisín adlı büyük bir savaşçının adını işittim. Onu sonsuz gençlik diyarına götürmeye geldim," der. Sonra da Fiannalı diğer savaşçıların şaşkın bakışları arasında Oisín'i terkisine attığı gibi dörtnala oradan uzaklaşır. İkisi sabah sisinde ufukta kaybolup giderler.

Oisín, güzeller güzeli Niamh ile evlenir ve onunla periler diyarı Tir na nÓg'da üç sene mutlu yaşar. Birlikte avlanır, yer içer, hayatın tadını çıkarırlar. Oisín krallığını, dostlarını ve özellikle de babasını özler, ama Niamh'a o kadar âşıktır ki onu terk etmeye gönlü elvermez. Fakat sonunda sıla özlemi dayanılmaz olunca, sevgilisinden izin ister. Evine gidip sevdiklerini görecek ve göz açıp kapayıncaya kadar geri gelecektir. Niamh onu vazgeçirmeye çalışır ama elinden bir şey gelmez. Bunun üzerine genç adama bir söz verdirir: Hızlıca gidip dönmeli ve ne olursa olsun atından inmemelidir. "Ayağını bir kez bile toprağa basarsan, Tír na nÓg'u bir daha göremezsin," der ona.

Oisín evine vardığında, her şeyin değişmiş olduğunu fark eder. Ne Fianna'dan ne de arkadaşlarından iz kalmıştır. Savaşlar gelip geçmiş, babası ölmüş, ülke tanınmaz bir hal almıştır. Evinin çatısının çöktüğünü, duvarlarını otların bürüdüğünü görünce kalbi kederle dolar. Çorak topraklarda dalgın bir şekilde at üstünde gezinirken üç adamın ağır bir kayayı yerinden kaldırmaya çalıştıklarını görür. Onlara el vermek için atından aşağıya doğru eğildiğinde, eyerinin kayışı kopar ve yere yuvarlanır. Bedeni toprağa değer değmez birden yaşlanır. Yüzünde derin çizgiler belirir, gözleri yuvalarında içeriye çöker.

Oisín sonsuz gençlik diyarında sadece üç yıl kalmıştır kalmasına, ama bu arada İrlanda'da üç yüz sene geçmiştir. Şimdi geçen her senenin ağrısını bedeninde hissetmektedir. En yaşlı adamdan bile daha yaşlıydı, der efsanede. Onu yakındaki bir kulübeye taşırlar. Son bir

çabayla, eline arpını alıp Fianna'nın eski güzel zamanlarına ve geride bıraktığı sevgilisi Altın Saçlı Niamh'a bir ağıt yakar. Öldüğünde onu ait olduğu toprağa gömerler.

Dokunaklı bir hikâyedir bu. Bir cennet olduğu her halinden belli olan Tír na nÓg'da bile sıla özlemi çeken, evine geri döndüğünde sevdiklerini kaybetmekle kalmayıp bütün bir hayatı da kaçırdığını anlayan ve hikâyesini anlatmak için ölüme direnmeye çalışan Oisín. Savaşçı bir kral olacakken bir ozan olarak ölen Oisín. İrlandalılar onu hep böyle anarlar: Ozan Oisín. Elinde arpıyla ağıt yakan yaşlı bir adam.

Benimse bu hikâyeyi hatırlamak için artık kişisel sebeplerim var. Memleketten ayrılalı üç yıl oluyor. Birkaç sene önce, bavulu kapatıp evden çıkmanın olanaksız olduğunu sanıyordum. Ama işte şimdi hayatlarımızı olduğu gibi sırtlanıp başka bir ülkeye yerleştik ve buralarda yaşıyoruz. "Yerleşmek" dememek gerek aslında, yerleşilmiyor çünkü. Olsa olsa, bir köşeye sığışıp duruyorsunuz. Sürekli bir eğretilik içinde, bir daha hiçbir yere ait olamayacağınızı bilerek. Dilinizi, dostlarınızı, gündelik hayatınızı geride bıraktığınızı bir gün bile unutmadan, unutamadan.

Evden uzaktaysanız zamanın da dışına çıkıyorsunuz. Yaşadığınız yabancı topraklarda anılarınız, bağlarınız, kökleriniz yok. Oranın tarihinin bir parçası değilsiniz, hiçbir zaman da olmayacaksınız biliyorsunuz. Dolayısıyla, ait olmadığınız bir ülkenin zamanına da tabi değilsiniz. Geldiğiniz yerin zamanıysa ipini koparmış gibi koşup gidiyor. Binalar yıkılıyor, yerine yenileri yapılıyor. Tepeler düzleniyor, ağaçlar kesiliyor, insanlar yerlerinden ediliyor ya da düpedüz yok ediliyor. Hiçbir şey aynı kalmıyor. Her şey korkunç bir hızla değişiyor.

Siz yine de bir gün geri dönmeyi hayal ediyorsunuz. Almanya'da yaşayan Türkiyeli işçi ailelerinin hep bir

"kesin dönüş" planı olur diye anlatırlar. Yolculuk için hazırlanmış bir çanta, birkaç koli eşya, belki bir gün taşınır umuduyla hizalanmış paketler. Sanırım memleketten uzağa düşmüş herkes için geçerli bu. Bir keresinde, yirmi yıldır Amerika'da yaşayan bir arkadaşımızın evinde kalmıştık. Üniversite için oralara gitmiş, sonra ne olduysa, bir daha geri dönmemişti. Eski, güzel bir binada oturuyordu. Biraz hoşbeşten sonra, bizi tavan arasına götürüp karton kutularını göstermişti. Güzelce paketlenmiş, her an taşınmaya hazır kitaplar, giysiler... Belki de geldikleri gibi duruyorlar, hiç açılmamışlar. Bırakıldıkları yerde kalmış, o büyük günün gelmesini bekliyorlar.

Eve dönüş hayali, anlaşılan hiç peşini bırakmıyor insanın. Ne kadar çok zaman geçse de, hatta gidenler bulundukları yerde mutlu olsa bile.

Şu aralar, hep Oisín'i düşünürken buluyorum kendimi. Kurumuş tarlaların, terk edilmiş evlerin arasından geçerken hayal ediyorum onu. Atının üzerinde ağır ağır ilerlerken yolda tanıdık bir yüze rastlamayınca kederle başını önüne eğişini görür gibi oluyorum.

Bir de bazen dayanamayıp soruyorum kendime: Ayağı yeniden toprağa değdiğinde başına gelecekleri hiç tahmin etmiş midir acaba?

SONSÖZ

Bu kitaptaki denemelerin bir kısmı İrlanda'da geçirdiğim yıl boyunca *BirGün*'deki edebiyat köşesinde yayımlandı, diğerleriyse yine o dönemde oraya buraya yazdığım dağınık notlardan derlendi.

Yazıları bir araya getirirken Dublin'de dostlar arasında geçirdiğim o iyileştirici ve onarıcı seneye geri dönmüş gibi oldum. Birbirinden leziz yemekleri ve benzersiz sohbetiyle beni doyurup güçlendirerek yeniden dünyaya çıkabilecek hale getiren Mary başta olmak üzere, İrlanda'da tanışıp sevdiğim herkesi bir kez daha ziyaret ettim. Yüz yaşına varmasına az bir vakit kala bir gece uykusunda hayata veda eden tatlı Noula, beni MOMA'da krallara layık bir özel turla gezdiren çılgın Macken, elektrikli tekerlekli iskemlesiyle Dublin trafiğini altüst eden ve bunu kahkahalarla anlatan Yargıç Lindsay, tanıdığım en doğru sözlü ve vicdanlı insanlardan biri olan Antonia, yeni İrlanda edebiyatına hızlı bir giriş yapabilmem için kitaplığının yarısını boşaltıp bana getiren komşumuz Anne, İrlanda'nın ruhani tarafıyla tanışmamı sağlayan Oana, mektuplarında sevdiğimiz lokantadaki masamı benim için tuttuğunu yazan Sarah, sarmaşık güllerine nasıl bakılması gerektiğini sabırla anlatan Brieda, Trinity Long Room Hub'da daha ilk günden bana kol kanat geren Jane, Caitriona, Niamh ve burada adlarını sayamayacağım daha onlarca kişi. Bazıları kucaklanmayı sevmeseler de zihnimde sıkı sıkı sarıldım hepsine.

Yalnızca Dublin'de kurduğum güzel ilişkileri değil, hayatım boyunca elimi hiç bırakmamış dostlarımı da aklımdan ge-

çirdim. Düştüğümde tutup kaldıranları, vazgeçtiğimde yeniden denememem için cesaret verenleri, hata yaptığımda çekinmeden söyleyenleri, hastalandığımda başımda bekleyenleri ve küçük başarılarımı coşkuyla kutlayanları bir kez daha minnetle andım. Hepsinin kalbimde yeri var. Her birinin sesleri ve sözleri hâlâ zihnimde yankılanıyor.

Bu kitap biraz da onların hatırına yazıldı. Benim bu dünyadaki evim onlardır.

John O'Donohue *Anam Cara*'da yazdığı bir *blessing*'de, (hayırduası) "İyi dostların yakınlığıyla kutsanmış olasınız," der.

Ben de okuyucularıma aynısını diliyorum.

Eylül 2024
Bonn

Bugün Dublin'de harika bir hava vardı. Yağmur bulutları sonunda dağılmış ve pırıl pırıl bir güneş açmıştı. Islak kaldırım taşlarının üzerinde oynaşan ışıkları seyrederken içim sevinçle doldu. Karşıdaki dükkânın vitrinindeki süslü püslü "Seni özledik, bahar!" yazısını bu sefer iç çekmeden okudum. Baharı özlemiştik hakikaten. Nihayet gelmişti işte. Biraz serince ama güzel kokulu havayı ciğerlerime doldurdum, kahvemden bir yudum aldım ve kitabımı açıp okumaya başladım.

Meltem Gürle, *İrlanda Defteri*'nde bir yandan Dublin sokaklarını arşınlarken öte yandan gündelik hayata ve edebiyata dair düşünmeye devam ediyor. Gürle'nin kişisel deneyimlerinden yola çıkarak kurguladığı bu denemeler, bugünle dünü birbirine bağlarken okura da İrlanda edebiyatına dair yeni pencereler açıyor.

#dublin #irlanda #deneyim #kültür #ada

can

canyayinlari.com | | | canyayinlari

deneme

ISBN 978-975-07-6532-2

9 789750 765322